

**LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

Cilt X / Volume X
Sayı II / Issue II
Aralık 2019 / December 2019

**EUROPEAN UNIVERSITY OF LEFKE
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES**

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Otantik Liderlik, Psikolojik Sermaye ve Yaratıcılık: Çok Düzeyli Analiz
Authentic Leadership, Psychological Capital and Creativity: Multi Level Analysis.....111

Hakan Dinçer, Akif Tabak, Yeşim Koçyiğit

Siyasi Liderlerden Beklenen Liderlik Özellikleri: X ve Y Kuşağı Bağlamında Nitel Bir Araştırma
Expected Features of Leadership From Political Leaders: A Qualitative Research in the Context of X and Y Generations.....135

Hidaye Aydan Bilgili, Büşra Çetin

Uygulamalı Bilimler Okullarında Maliye Eğitiminin Yeri
The Place of Public Finance Education in Applied Sciences School.....152

Murat Aydın

Political Stakes and the Changing Patterns of Elections in Nigeria: A Comparative Assessment of the 2015 and 2019 Presidential Elections
Nijerya'daki Siyasi Riskler ve Değişen Seçim Kalıpları: 2015 ve 2019 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi.....175

Cemal Yorgancıoğlu, Dingji Maza Kangdim

Duyular ile Sinemayı Algılamak: 'Ölüm Nedir?' Sorusuna Cevap "Enter The Void"
Perceiving Cinema With The Senses an Answer To 'What is Death?': "Enter The Void".....199

Tuba Çetinbaş

Değerlendirme / Review Article

Uluslararası Beyin Göçü Hareketleri Bağlamında Türkiye'deki Beyin Göçünün Durumu
Status of Brain Drain in Turkey Within The Context of International Brain Drain Movements.....220

Eren Alper Yılmaz

**LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**EUROPEAN UNIVERSITY OF LEFKE
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES**

Cilt X / Volume X
Sayı II / Issue II
Aralık 2019 / December 2019

Sahibi / Owner

LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ / EUROPEAN UNIVERSITY OF LEFKE

Editör / Editor

Prof. Dr. Harun Şeşen

Yardımcı Editör / Vice Editor

Doç. Dr. Ali Dayıoğlu

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL

Prof. Dr. Carolina SMOCHINA

Doç. Dr. Derviş KIRIKKALELİ

Doç. Dr. Zihniye OKRAY

Doç. Dr. Elif Asude TUNCA

Doç. Dr. Ebru OĞURLU

Doç. Dr. Gözde İnal CAVLAN

Yrd. Doç. Dr. Fehiman EMİNER

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Akif TABAK (Kâtip Çelebi Üniversitesi)

Prof. Dr. Belkıs TARHAN (Lefke Avrupa Üniversitesi)

Prof. Dr. Cem TANOVA (Doğu Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatih ÇETİN (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Prof. Dr. Gencay ŞAYLAN (Lefke Avrupa Üniversitesi)

Prof. Dr. H. Nejat BASIM (Başkent Üniversitesi)

Prof. Dr. Himmet KARADAL (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Prof. Dr. Hulusi Cenk SÖZEN (Başkent Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim S. MERT (Antalya Bilim Üniversitesi)

Prof. Dr. Murat DEMİR (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa SAĞSAN (Yakın Doğu Üniversitesi)

Prof. Dr. Nuri ERİŞGİN (Lefke Avrupa Üniversitesi)

Prof. Dr. Saadettin YILDIZ (Lefke Avrupa Üniversitesi)

Prof. Dr. Serhat BURMAOĞLU (Kâtip Çelebi Üniversitesi)

Doç. Dr. Alper ÖZÜN (Oxford Üniversitesi)

Doç. Dr. Elif ŞEŞEN (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Doç. Dr. Emine TAHSİN (İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Hakan GÜNEŞ (İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. İhsan TAYHANİ (Lefke Avrupa Üniversitesi)

Doç. Dr. Yavuz ERDOĞAN (Lefke Avrupa Üniversitesi)

Kapak Tasarımı / Cover
Bülent BİLGİN

Yazışma Adresi / Correspondance
Lefke Avrupa Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Gemikonağı – Lefke
KKTC

European University of Lefke
Journal of Social Sciences
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Gemikonağı – Lefke – TRNC
Mersin 10 TURKEY
İletişim / Contacts
+ 90 392 660 20 00
jss@eul.edu.tr
<http://dergipark.gov.tr/euljss>
<http://en.lau.edu.tr/euljss/>

ISSN: 1309 – 2294
e-ISSN: 2148 – 8169

LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi iki hakemli bir dergidir / EUL Journal of Social Sciences is a double blind peer-reviewed journal.

Sosyal Bilimler Dergisi EBSCOhost, ROAD ve SOBIAD tarafından indekslenmektedir / EUL Journal of Social Sciences is indexed in EBSCOhost, ROAD and SOBIAD.

Subscriptions / Abonelik

Yıllık 50 TL olan abonelik bedeli İş Bankası LAÜ Şubesi 6806199 numaralı, Lefke Avrupa Üniversitesi hesabına yatırıldıktan sonra adres bilgisi dergimize iletilmelidir / Subscribers are required to notify us after depositing an annual fee of 50 TL to the following bank account: İş Bank LAÜ Branch, account number 6806199, account owner European University of Lefke.
(IBAN: TR27 0006 4000 0016 8060 0001 99)

UYARI

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü, LAÜ'den alınmış yazılı izin olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yöntemle yeniden üretilemez ve dağıtılamaz. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve ifadeler tamamen yazarlara aittir. Dergide yayınlanmış olması, bu görüş ve ifadelerin editör veya LAÜ tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

DISCLAIMER

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced and disseminated in any means without the prior written permission of the EUL. Statements and opinions appearing in the EUL Journal of Social Sciences are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editors, advisors or referees of the journal, or the EUL.

OTANTİK LİDERLİK, PSİKOLOJİK SERMAYE VE YARATICILIK: ÇOK DÜZEYLİ ANALİZ

AUTHENTIC LEADERSHIP, PSYCHOLOGICAL CAPITAL AND CREATIVITY: MULTI LEVEL ANALYSIS

Hakan DİNÇER
Milli Savunma Bakanlığı
dincerhkn@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3561-7118

Prof. Dr. Akif TABAK
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
akif.tabak@ikc.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9399-0135

Dr. Öğr. Üyesi Yeşim KOÇYİĞİT
İstanbul Gelişim Üniversitesi
yesinkocyigit@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2192-8492

Gönderim 01 Ekim 2019 - Kabul 30 Kasım 2019
Received 01 October 2019 - Accepted 30 November 2019

Öz: Bu çalışmanın amacı izleyenlerin otantik liderlik algısının, izleyenlerin liderleri tarafından değerlendirilen yaratıcılıkları üzerine etkisinde izleyenlerin kendileri tarafından değerlendirilen psikolojik sermayelerinin aracılık etkisini görgül bir araştırma ile incelemektir. Bu maksatla, Ankara ili Çankaya ilçesindeki liselerde görev yapan 75 müdür/müdür yardımcısı ile 347 öğretmen olmak üzere, toplamda 422 kişiden anket yöntemi veriler toplanmış, verilerin analizinde hiyerarşik doğrusal modelleme yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre, otantik liderliğin yaratıcılığı etkilediği, psikolojik sermayenin yaratıcılık üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ve otantik liderliğin grup içindeki bireylerin psikolojik sermayelerini etkilediği görülmektedir. Otantik liderliğin yaratıcılık üzerine etkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Otantik liderlik, psikolojik sermaye, yaratıcılık, hiyerarşik doğrusal model (HDM)

Abstract: The aim of this study is to investigate the mediation effect of the psychological capital of the audience, which is influenced by the perception of the authentic leadership of the audience, on the creativity of the audience. For this purpose, questionnaire method data were collected from 422 people including 75 principals / assistant principals and 347 teachers working in high schools in Ankara Çankaya district and hierarchical linear modeling method was used in the analysis of the data. According to the findings of the analysis, it is seen that authentic leadership affects creativity, the effect of psychological capital on creativity is not statistically significant and authentic leadership affects psychological capital of individuals in the group. It was concluded that the effect of authentic leadership on creativity was not mediated by psychological capital.

Keywords: Authentic leadership, psychological capital, creativity, hierarchical linear model (HLM)

GİRİŞ

Yeryüzünün sahip olduğu kaynakların sonsuz olmadığı gerçeği küreselleşme ile farkına varılan bir sonuç olarak görülebilir. Bu gerçek ile yüzleşen insanoğlu için liderlik ve yöneticilik nitelikleri ile kalitesi daha da önemli hale gelmektedir (Avolio, 2010: 722). Bu anlamda da liderlik konusuna çok yoğun bir ilgi olduğu görülmektedir. Neredeyse her gün, başarılı liderlik hikâyeleri kadar başarısız liderlik hikâyelerinin de tartışıldığı söylenebilir.

Liderlik, zor ve sıkıntılı zamanlarda daima daha fazla güçlükle karşı karşıya kalmayı gerektirmektedir. Bu nedenle, örgütleri yüz yüze kaldıkları bu sıkıntılı durumlardan kurtaracak “gerçek liderlik şekli nedir?” arayışının her zamankinden daha da önemli hale geldiği söylenebilir (Avolio ve Gardner, 2005: 316). Bu arayış sonucu 2000’li yılların başından itibaren dikkat çekmeye başlayan, pozitif psikolojinin etkisi ile modern sonrası ya da çağdaş liderlik yaklaşımları içerisinde ele alınan ve pozitif liderlik yaklaşımlarının “kök yapısı” olarak kabul edilen otantik liderliğin ortaya çıktığı söylenebilir.

Bununla birlikte, pozitif psikolojinin sonuçlarından birinin de pozitif örgütsel davranış yaklaşımı ve buna bağlı olarak da “kimsin ve potansiyel olarak ne olabilirsin?” sorusuna cevap arayan psikolojik sermaye kavramının olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, her türlü örgütün günümüz küresel dünyasında süreklilik sağlayabilmesi ve başarılı olabilmesi için gerekli olan yenilikçilik için ilk basamak olan yaratıcılık her dönem önemini korumaktadır.

Küreselleşme, teknolojinin çok çabuk değişmesi gibi etmenler ve buna bağlı olarak da kıyasıya rekabetin yaşandığı günümüz bilgi çağında, örgütlerin sürekliliği için gerekli unsurlardan en önemlisi olan insan etmeninin güçlü yönlerini ön plana çıkarmanın ve bunları geliştirmenin, pozitif psikolojinin temel özelliği olduğu söylenebilir. Diğer taraftan başta toplumun her kesiminde olmak üzere, örgütsel alanda pozitif psikoloji anlayışının uygulanmaya çalışılması ve bu bağlamda örgütlerin geliştirilmesine yönelik çabalar sarf edilmesinin pozitif örgütsel davranış yaklaşımının ortaya çıkmasına sebep olduğu değerlendirilebilir.

Bu bağlamda, pozitif psikoloji yaklaşımının etkisi ile yönetim ve liderlik alanında meydana gelen gelişmeler neticesinde, pozitif liderlik yaklaşımları olarak da adlandırılan güncel liderlik yaklaşımlarının 21’inci yüzyılın en çok dikkat çeken konularından olduğu söylenebilir. Pozitif liderlik yaklaşımlarının kök yapısı olarak görülen otantik liderlik, “kişinin kendisine karşı doğru (dürüst) olmasını” esas alan otantikliği merkezine alarak, “akıl” ile birlikte “ahlakı” ve “duyguyu, tutkuyu” da esas aldığı görülmektedir.

Bu kapsamda araştırmada; otantik liderlik, psikolojik sermaye ve yaratıcılık kavramları arasındaki ilişkiler görgül bir çalışma ile örgütlerin iç içe geçmiş ya da hiyerarşik yapılar olduğundan hareketle çok düzeyli analiz yöntemi ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Otantik Liderlik

Liderliğin, ilk çağlardan itibaren insanoğlunun zihinlerini meşgul eden belki de dünyanın en eski (Bass, 1995: 49), gizemli, güçlü (Sığırı, 2012: 93), aynı zamanda anlaşılması zor ve çok karmaşık, en önemli konularından birisi olduğu söylenebilir (Cronin,1995: 27; Northouse, 2007: 12). Tarihin her döneminde üzerinde çalışılan, buna rağmen 20'nci yüzyılın başlarına kadar sistematik olarak yönetim ve sosyal bilimler alanındaki araştırmacıların ilgisini çekmeyen liderlik konusu, bu dönemden itibaren yönetim yazınında üzerinde çok sayıda çalışma yapılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (House ve Aditya, 1997: 409; Alvesson ve Sveningsson, 2003: 359; Yukl, 2010: 20; Yardibi, 2012: 374).

Örgütlerin belirledikleri hedeflere ulaşabilmesi için liderlik alanında yeni anlayışların zorunlu olduğu değerlendirilmektedir. Bu anlayış bağlamındaki yeni kavramlardan biri olan otantik liderlik, pozitif liderlik yaklaşımında özel ilgi gören liderlik yaklaşımlarından biri olarak görülmektedir (Milad, 2012: 1).

Luthans ve diğerleri (2001) tarafından tanımlanan pozitif liderlik yaklaşımının temelinde, Seligman ve Csikszentmihalyi (2000)'nin pozitif psikoloji teorisi ile Luthans ve Jensen (2001)'nin pozitif örgütsel davranış teorisi bulunmaktadır (Butler, 2011: 25). Seligman ve Csikszentmihalyi (2000) tarafından kavramsallaştırılan pozitif psikoloji, “yaşamayı değerli kılan nedir?” sorusuna cevap aramaktadır. Bu bağlamda bu yaklaşımın temel ilgi alanları şu şekilde ele alınabilir. Bunlar ilk olarak; mutluluk, haz ve bağlılık gibi pozitif öznel tecrübeler, ikinci olarak; güçlü yönler, yetenekler ve değerler gibi pozitif bireysel özellikler, üçüncü olarak; arkadaşlık, sevgi gibi pozitif ilişkiler ile son olarak da aileler, okullar, topluluklar ve toplumlar gibi daha büyük pozitif kurumlar ekinde ifade edilebilir. Burada, pozitif kurumların, pozitif öznel tecrübelere dönen pozitif özelliklerin gelişmesini ve sergilenmesini sağladığı vurgulanmaktadır (Peterson ve Park, 2006: 358; Peterson, Park ve Sweeney, 2008: 20). Pozitif psikolojinin örgüt yaşamındaki yansıması olarak nitelendirilebilecek olan pozitif örgütsel davranış kavramı (Güler, 2009'dan aktaran Erkmen ve Esen, 2012: 56), pozitif psikolojiden yararlanarak, günümüz çalışma ortamındaki insan kaynağını pozitif bir yaklaşım ile geliştirmeyi ve yönetmeyi amaçlamaktadır (Luthans, Avolio, Avey ve Norman, 2007: 542).

Luthans ve Avolio (2003) tarafından liderlik yazınına tanıştırılan otantik liderlik kavramı, Luthans (2002)'in pozitif örgütsel davranış çalışması ile Avolio (1999)'un ömür boyu liderlik geliştirme çalışmalarının bütünleştirilmesi amacıyla ortaya çıktığı belirtilmektedir (Avolio vd., 2009: 423). Bununla birlikte, otantik liderlik ve pozitif örgütsel davranışın örgütsel alanda yapılan bilimsel çalışmalarda yeni geliştirilen iki önemli yaklaşım olduğu söylenebilir (Yammarino, Dionne, Schriesheim ve Dansereau, 2008: 693).

Shamir ve Eilam (2005: 396), otantik kelimesinin sözlük anlamının “gerçek, orijinal yani sahte olmayan” olduğunu belirtmektedir. Pozitif psikoloji bağlamında otantik liderlik ele alındığında ise, Harter (2002) otantikliği, “bireyin sahip olduğu kişisel tecrübeleri, düşünceleri, duyguları, ihtiyaçları, istekleri, tercihleri ya da inançları bağlamında kendini bilmesi ve kendi gerçekliği ile davranması” olarak tanımlamaktadır (Gardner vd., 2005: 345; Zhu, 2006: 12; Gardner ve Schermerhorn,

2004: 271; Walumbwa vd., 2008: 92). Diğer bir ifade ile kişi gerçekte ne düşünüyor ve hissediyorsa ya da neye inanıyorsa benzer şekilde de davranması beklenmektedir (Gardner vd., 2005: 345; Gardner ve Schermerhorn, 2004: 271).

Otantiklik doğuştan var olan bir nitelik olarak değil, aslında izleyenlerin lidere atfeddiği bir özellik olarak değerlendirilmektedir (Endrissat vd., 2007: 208). Diğer bir ifade ile liderin “ben otantığım” diyerek kendini tanımlamasının yanlış olabileceği (Kesken ve Ayyıldız, 2008: 736), Goffee ve Jones (2005: 88)’a göre de “otantikliğin lidere diğerleri tarafından atfedilmesi gereken bir nitelik olduğu” belirtilmektedir (Lombard vd., 2012: 76). Bunun yanında otantiklik kavramı mükemmelliği ya da ahlaki olarak muhteşem olmayı da ifade etmemektedir (Wherry, 2012: 48). Bu kavram ile ilgili diğer bir karmaşa da içtenlik, samimiyet, dürüstlük, doğruluk ve bütünlük kavramları ile karıştırılmasında görülebilmektedir. Bu kavramlar kişinin diğerleri ile ilişkilerindeki durumu ifade ederken, otantiklik kişinin kendisine karşı dürüst olabilme derecesini belirtmektedir. Bu bağlamda otantik liderin hem yaptıkları ve söyledikleri ile tutarlı olması, hem de izleyenleri kendisi ile ilişkilendirmesi gerekmektedir (Kesken ve Ayyıldız, 2008: 736).

Otantik liderliğin, umut ve iyimserliği teşvik etmenin de ötesine geçtiği ve net bir şekilde liderin dört özelliğini tanımladığı görülmektedir. Bunlar; öz farkındalık (kişinin güçlü yönleri, zayıflıkları, değerleri ve tercihleri ile ilgili derin bilgi birikimi), ilişkilerde şeffaflık (diğerleri ile karşılıklı etkileşim içerisindeyken açıklık ve doğruluk/dürüstlük), bilgiyi dengeli değerlendirme (karar verirken farklı bakış açıları ortaya koyabilme becerisi) ve içselleştirilmiş ahlak anlayışı (kişinin düşünceleri ve eylemleri ile bütünlük sergilemesi, aynı zamanda değerlerinin ve iyi değerlendirilmiş dışsal ölçütlerin davranışlarına rehberlik etmesi) şeklinde ifade edilebilir (Cottrill, 2011: 31).

1.2. Psikolojik Sermaye

Günümüzün küresel ekonomisinde, rekabet avantajı sağladığı düşünülen insan kaynaklarına olan ilginin artması ile önce insan sermayesinin daha sonra da sosyal sermayenin, teori, araştırma ve uygulama bağlamında daha çok dikkat çektiği belirtilmektedir. Pozitif psikoloji akımı ve devamında da bu akımın örgütsel davranış alanındaki yansıması olarak değerlendirilen pozitif örgütsel davranış yaklaşımı ile bireylerin dolayısıyla da örgütlerin doğru, güçlü ve iyi yönlerine odaklanıldığı görülmektedir (Luthans vd., 2007: 9; McGee, 2011: 1).

Pozitif örgütsel davranışın şemsiyesi altında araştırılan yeni bir kavram ve yaklaşım olarak psikolojik sermayenin (Avey vd., 2011: 129) amacını; Avolio (2005), örgütün sahip olduğu insan kaynakları potansiyelinin farkında olmadığı temelinden hareketle rekabet edebilecek avantajlar sağlamak olduğunu söylemektedir. Psikolojik sermaye, insan motivasyonu, bilişsel süreç, başarı için çaba gösterme ve iş yerinde gösterilen performans için kritik olarak değerlendirilen önemli bir kapasiteye işaret etmektedir. psikolojik sermayeyi oluşturan umut, öz yeterlilik, psikolojik dayanıklılık ve iyimserlik yapılarının farklı yapılar olmalarına rağmen, içselleştirilmiş eylemlilik, motivasyon, azim ve başarı beklentileri temel etmenleri ile birbirlerine bağlandığı belirtilmektedir (Avey, Luthans ve Youssef, 2010’dan aktaran Hayek, 2012: 8).

Psikolojik sermaye kavramının kullanılmasındaki temel düşüncenin, farklılık yaratmak ve insan sermayesinin ötesinde olduğunu ifade etme isteğinin olduğu

söylenbilir (Luthans vd., 2007: 3). Bu bağlamda psikolojik sermaye, geleneksel ekonomik sermaye (neye sahiptin?), insan sermayesi (bilgi, beceri, yetenek ve tecrübe bağlamında ne biliyorsun?) ve sosyal sermaye (ilişkiler bağlamında kimi tanıyorsun?)'nin ötesinde “kimsin ve potansiyel olarak ne olabilirsin?” sorularına cevap arayan bir yapı olarak tanımlanabilir (Luthans, Luthans ve Jensen 2012: 254; Avey, Luthans ve Jensen, 2009: 678).

Luthans ve diğerleri tarafından yapılan kapsamlı tanıma göre psikolojik sermaye; “*mücadele gerektiren görevleri başarmak için bu görevi üzerine alma güvenine sahip olma ve gerektiğinde bunun için çaba gösterebilme (öz yeterlilik), şimdi ve gelecekte başarılı olabilmek için pozitif özelliğe sahip olma (iyimserlik), amaçlar doğrultusunda gayretli olma ve gerektiğinde amaçları gerçekleştirmek için hedefe giden yolları yeniden belirleyebilme (umut), problemler ya da zorluklarla kuşatıldığı zaman başarıya ulaşabilmenin ötesinde ayakta kalabilme ve dirençli olabilmek (psikolojik dayanıklılık) yoluyla bireyin pozitif psikolojisinin gelişme durumu*” şeklinde karakterize edilmektedir (2007: 3).

Her ne kadar psikolojik sermayeyi oluşturan dört bileşenin her biri psikoloji yazınında önemli ölçüde ilgi görse de (Walumbwa, Peterson, Avolio ve Hartnell, 2010: 940), örgütsel davranış alanında, insan kaynakları ve insan kaynaklarının geliştirilmesi bağlamında göz ardı edilen yapılar olarak ifade edilebilir (Luthans vd., 2007: 3). Yakın zamanda yapılan teorik ve görgül araştırmalar bu dört bileşenin bir arada ele alınmasının daha fazla sinerji oluşturduğunu (Luthans vd., 2012: 253; Walumbwa vd., 2010: 940), diğer bir ifade ile pozitif örgütsel davranış çerçevesinde en iyi şekilde uyum sağladıklarını göstermektedir (Luthans vd., 2007: 3).

1.3. Yaratıcılık

Yeni bir şey meydana getirme hem filozofların hem de bilim insanlarının asırlardır dikkatini çeken bir olgu olarak görülmektedir (Bödeker, 2005: 2). Torrance (1974) yaratıcılığı; sorunlara, yetersizliklere, bilgi eksikliğine, kayıp öğelere, uyumsuzluğa karşı duyarlı olma; güçlüğü tanımlama, çözüm arama, tahminlerde bulunma ya da eksikliklere ilişkin varsayımlar geliştirme, bu varsayımları değiştirme ya da yeniden deneme, daha sonra da sonucu başkalarına iletmek şeklinde tanımlamaktadır (Sungur, 1997: 13; Aslan, 2001: 20). Bir ürünün ya da karşılığın/yansımanın yaratıcı olarak değerlendirilmesi için; özgün ve uygun, faydalı, doğru ya da eldeki göreve değerli yansımasının olması ile birlikte eldeki görevin çözümsel yerine bulgusal/keşifsel/sezgisel olması söylenebilir (Amabile, 1996: 35). Kısacası, bireysel yaratıcılık, kişinin açıkça ortada olanın ötesinde düşünebilme yeteneği ile birlikte özgün ve uygun bir şey üretmesi olarak tanımlanabilirken (Nayak, 2008: 421); çalışma ortamındaki yaratıcılık, örgüt çalışanlarının kendi işleri ile ilgili bireysel bağlamda özgün ve örgüt için faydalı fikirler üretmeye olan eğilimi şeklinde ifade edilebilir (Schepers ve Van den Berg, 2007: 408).

Bilimsel olarak yaratıcılık ile ilgili ilk çalışmaların Guilford (1950)'a dayandığı ve bu dönemden itibaren de yaratıcılık alanındaki araştırmalarda artış görüldüğü, buna bağlı olarak da alana ilişkin mükemmel eserlerin ortaya çıkarıldığı görülmektedir (Kaufman ve Sternberg, 2007: 55).

Yaratıcılık ile ilgili çağdaş araştırmaların başlangıcı kabul edilen çalışmada Guilford (1950), yaratıcılık olgusunu iraksak ve yakınsak düşünce ile ilgili yaptığı

araştırmalar yoluyla açıklamaya çalışmaktadır. Guilford (1950) yaratıcılığı “doğal kaynak” olarak görmekte ve bunu ortaya çıkarmak için çaba göstermek gerektiğini belirtmektedir (Runco, 2007: 9; Amabile, 2001: 333). Bu bağlamda Guilford (1968), açık uçlu sorular ve görevlerle kişiyi birden fazla çözüm/sonuç bulması konusunda zorlayan ıraksak düşünmenin yaratıcılık olgusunun merkezinde yer alan bir kavram olduğunu belirtmektedir (Hennessey ve Amabile, 2010: 590). Bu nedenle de ıraksak düşünce yaratıcılığın bir çeşidi olarak değil, sadece yaratıcı düşünceye öncülük eden bilişsel bir süreç olarak görülmektedir (Runco, 2010: 18). Guilford (1956)’a göre ıraksak düşüncenin bileşenleri orijinallik, esneklik ve özen (detaylandırma) yaratıcılığın temelini oluşturmaktadır (Reuter, 2007: 79).

Yaratıcılık çok az kişinin sahip olduğu nadir bir yetenek olarak değil, tüm insanların sahip olarak geliştirebileceği bilişsel bir yetenek olarak görülmektedir (Davashgil, 1994’ten aktaran Aslan, 2001: 22). Çağdaş toplumlar için yaratıcılığın oldukça önemli ve psikolojik özellikler bakımından da en yararlı özelliklerden biri olduğu değerlendirilebilir.

Yaratıcılığın sanatta, edebiyatta, bilimde, sağlıkta, mühendislikte, üretimde, iş dünyasında ve diğer alanlarda yararlı ilerlemelere öncülük ettiğinin inkâr edilemeyeceği (Copley, 2010: 1; Runco ve Albert, 2010: 3), aksine teknolojiye hızlı değişim, yaşanan çalkantılar ve yoğun rekabet nedeniyle, yaratıcılığa, yeni fikirlerin üretilmesine, yenilikçiliğe ve bu fikirlerin faydalı ürünlere dönüştürülmesine duyulan ihtiyacın öneminin vurgulandığı, örgütlerin de yaratıcı işin etkililik yönüyle daha çok ilgilendiği söylenebilir (Mumford, Connelly ve Gaddis, 2003: 411).

Örgütler için bu kadar önemli olan yaratıcılık kavramını etkileyen faktörleri ortaya çıkarabilmek üzere çeşitli araştırmalar yapılmaya devam etmektedir. Yaratıcılığı etkileyen faktörlerden biri olan lideri konu alan araştırmalar ve sonuçları şu şekildedir:

Sosik, Kahai ve Avolio (1998) tarafından yapılan çalışmada, dönüşümcü liderliğin yaratıcılık ve boyutları üzerindeki etkisinin araştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, dönüşümcü liderliğin etkisinin yüksek olması grubun daha kolay, daha orijinal karar vermesi üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Jaussi ve Dionne (2003)’nin, liderin alışılmadık davranışları ile izleyenlerin yaratıcı performansları arasındaki ilişkiyi deneysel bir yöntemle hem bireysel hem de örgütsel bağlamda araştırdıkları görülmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre, dönüşümcü liderlik ve yaratıcılık için bireysel içsel motivasyon kontrol edildikten sonra, alışılmadık lider davranışının anlamlı bir şekilde izleyenlerin yaratıcılıkları ile liderin rol model olarak algılanması arasında karşılıklı etkileşimin olduğu görülmektedir. Bunun yanında, alışılmadık lider davranışı dönüşümcü liderliğin ötesinde grup bağlılığındaki değişimi açıklamakta, grup bağlılığının grup içsel motivasyonu ile etkileşimi de grup performansını açıklamaktadır.

Atwater ve Carmeli (2009) çalışmalarında liderlerin işyerinde yaratıcılık için nasıl itici güç yarattıklarını araştırmaktadır. Araştırmada, çalışanların lider-üye etkileşimi ile ilgili algılarının, enerji seviyelerinin ve iş yerinde yaratıcılık özelliklerinin yapısal eşitlik modeli ve regresyon analizi ile değerlendirildiği belirtilmektedir. Elde edilen sonuçlara göre, lider üye etkileşimi ile çalışanların

hissettikleri enerjileri arasında olumlu bir ilişkinin olduğu, bu ilişkinin de iş yerinde yüksek yaratıcılık ile sonuçlandığı ifade edilmektedir.

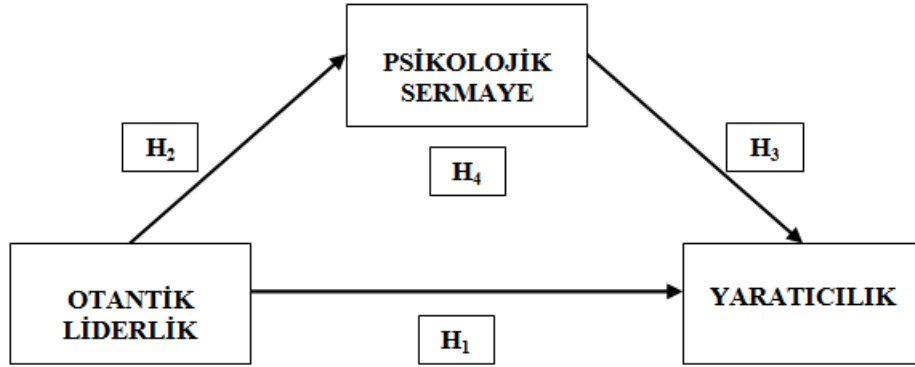
Carmeli, Reiter-Palmon ve Ziv (2010) bu çalışmalarında, liderin çalışanların yaratıcılığını nasıl desteklediğini ve bu ilişkide de psikolojik güvenliğin aracılık rolünü araştırdıkları görülmektedir. Yapısal eşitlik modeli ile elde edilen sonuçlara göre, açık sözlü, ulaşılabilir özelliklere sahip lider psikolojik güvenliği ortaya çıkarmakta ve bu da yaratıcılığa sebep olmaktadır.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırmanın temel olarak iki amacı vardır:

- Değişkenlere ait betimleyici istatistiklerden yola çıkarak, liselerde görev yapan müdür/müdür yardımcılarının otantik liderlik düzeylerini, öğretmenlerin de psikolojik sermaye ve yaratıcılık düzeylerini tespit etmek,
- Öğretmenlerin otantik lider algıları ile psikolojik sermayenin yaratıcılık üzerindeki açıklama gücünü tespit etmek.

Araştırmanın modeli ve amaca ulaşmak için model üzerinden geliştirilen hipotezler aşağıdaki gibidir:

Şekil 1: Araştırma Modeli

H₁: İzleyenlerin liderleri hakkındaki otantik liderlik algısı liderlerin izleyenleri hakkındaki yaratıcılık algısını etkilemektedir.

H₂: İzleyenlerin liderleri hakkındaki otantik liderlik algısı izleyenlerin psikolojik sermayelerini etkilemektedir.

H₃: İzleyenlerin psikolojik sermayeleri liderlerin izleyenleri hakkındaki yaratıcılık algısını etkilemektedir.

H₄: İzleyenlerin liderleri hakkındaki otantik liderlik algısının liderlerin izleyenleri hakkındaki yaratıcılık algısı üzerine etkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisi bulunmaktadır.

Araştırmanın evrenini, Ankara ili Çankaya ilçesindeki Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü ile Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı resmi meslek liseleri ve resmi genel liselerde görev yapan müdür/müdür yardımcısı ve öğretmenler oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın evreni; 216'sı müdür/müdür yardımcısı 3005'i öğretmen olmak üzere ([web], 2013) toplam 3221 kişiden oluşmaktadır. Örneklemin belirlenmesi olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. 3221 kişiden oluşan evreni temsilen 75 müdür/müdür yardımcısı ile 347 öğretmen olmak üzere, toplamda 422 kişiden tam olarak doldurulmuş anket toplanmıştır.

Ankette kullanılan, her üç değişkene ait ölçeğin Türkçe'ye uyarlamasının yapıldığı, geçerliliğinin ve güvenilirliğinin test edildiği görülmektedir. Otantik liderlik ölçeği, Walumbwa ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilmiştir. Otantik liderliğin; ilişkilerde şeffaflık, içselleştirilmiş ahlak anlayışı, bilgiyi dengeli değerlendirme ve öz farkındalık olmak üzere dört boyutta değerlendirilmesini sağlayan bu ölçek, Tabak ve diğerleri (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. İzleyenlerin psikolojik sermayelerini ölçmek üzere kullanılan ölçek Luthans, Avolio, Avey ve Norman (2007) tarafından geliştirilmiştir. Psikolojik sermaye ölçeğinin, Çetin ve Basım (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak, güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarının yapıldığı görülmüştür. Raudsepp (1979) tarafından yaratıcılığı tutum boyutunda ölçmek için geliştirilen ve 50 maddeden oluşan 5'li Likert tarzındaki "Ne kadar yaratıcısınız?" ölçeği ise Sungur tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (1997: 217). Ancak Gülel (2006) tarafından yapılan ve sınıf öğretmeni adaylarını kapsayan çalışmada, yaratıcılık ölçeğinin tekrar gözden geçirilerek keşfedici faktör analizi yapıldığı ve tek boyutlu olarak doğrulandığı belirtilmektedir.

Liderlere ve izleyenlere yönelik demografik bilgileri içeren iki farklı kişisel bilgi formu ile birlikte liderlere yaratıcılık ölçeği, izleyenlere de psikolojik sermaye ve otantik liderlik ölçeği yöneltilmiştir. Veri toplama aşamasında, eğitim kurumlarının da iç içe geçmiş yapılar olduğu yaklaşımından hareketle, ölçekler, bir lider (müdür/müdür yardımcısı) beş izleyen (öğretmen) karşılıklı olarak birbirlerini değerlendirecek şekilde rakamlarla kodlanarak katılımcılara dağıtılmıştır. Böylece, her düzey-2 (lider) için beş düzey-1 (izleyen) olacak şekilde veri toplama araçları katılımcılara dağıtılmıştır.

Ankette kullanılan ölçeklerin araştırmacılar tarafından Türkçe'ye çevrilmesi sırasında doğrulayıcı faktör analizleri yapılmasına rağmen, bu çalışmada ölçeklere ait doğrulayıcı faktör analizleri yinelenmiştir. Otantik liderlik ölçeği için yapılan doğrulayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen uyum değerleri; ki-kare istatistiğinin serbestlik derecelerine oranı (χ^2/df) =2,36 (iyi uyum), kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA) =0,06 (kabul edilebilir uyum), Tucker-Lewis indeks değeri (TLI) =0,94 (iyi uyum) ve karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) =0,95 (iyi uyum) şeklinde tespit edilmiştir. Şimşek (2007)'e göre, Tucker-Lewis indeks değeri (TLI) ve karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI)'nin 0,90 veya üzerinde olması iyi uyum sağladığı anlamına gelmektedir (Çetin ve Basım, 2012). Ölçeğe ait tek faktörlü, birinci düzey çok faktörlü ve ikinci düzey çok faktörlü modellere bakıldığında, en iyi uyumun birinci düzey çok faktörlü modelde olduğu görülmüştür. Diğer taraftan ölçeğin güvenilirliğine ilişkin yapılan analizler sonucunda Cronbach Alpha katsayısı şeffaflık boyutu için 0,82; içselleştirilmiş ahlak anlayışı boyutu için 0,87; bilgiyi dengeli değerlendirme boyutu için 0,79; öz farkındalık boyutu için 0,78 ve tüm ölçek

için 0,90 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar bağlamında ölçeğin, uygulandığı örneklem kapsamında algılanan otantik liderliği ölçme gücü yönünden iyi uyum değerlerine sahip olduğu söylenebilir. Psikolojik sermaye ölçeği için yapılan doğrulayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen uyum değerleri; ki-kare istatistiğinin serbestlik derecelerine oranı (χ^2/df) =2,756, kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA) =0,07, Tucker-Lewis indeks değeri (TLI) =0,90 ve karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) =0,91 şeklinde tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin sonuçlara göre ise güvenilirliğin; iyimserlik boyutu için 0,75, psikolojik dayanıklılık boyutu için 0,79, umut boyutu için 0,84, öz yeterlilik boyutu için 0,90 ve tüm ölçek için de 0,94 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar bağlamında ölçeğin, uygulandığı örneklem kapsamında izleyenlerin psikolojik sermayelerini ölçme gücü yönünden iyi uyum değerlerine sahip olduğu söylenebilir. Yaratıcılık için Gülel (2006) tarafından kullanılan “Ne kadar yaratıcısınız?” ölçeği 27 maddelik kısaltılmış şekli ile kullanılmıştır. Ölçek, izleyenlerin yaratıcılıklarının liderleri tarafından algılandığı şekilde uyarlanarak örnekleme uygulanmıştır. Ölçeğe yapılan doğrulayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen uyum değerleri; ki-kare istatistiğinin serbestlik derecelerine oranı (χ^2/df) =1,57, kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA) =0,04, Tucker-Lewis indeks değeri (TLI) =0,90 ve karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) =0,91 şeklinde tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği de 0,87 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar bağlamında ölçeğin, uygulandığı örneklem kapsamında izleyenlerin yaratıcılıklarının liderlerinin algısına göre ölçme gücü yönünden iyi uyum değerlerine sahip olduğu söylenebilir.

Kreft ve De Leeuw (1998) örgütsel ve eğitim bağlamındaki araştırmalarda hiyerarşik doğrusal modellemeyi uygulayabilmek için, düzey-2 (lider)’de 50 kişinin diğer bir ifade ile 50 grubun uygun olabileceğini ve kabul edilebilir en düşük sayının ise 30 kişi veya 30 grup olduğunu belirtmektedir (Maas ve Hox, 2005: 88). Düzey-2 (lider) için durum böyle iken yeterli olabilecek en az düzey-1 (izleyen) sayısına yönelik açıkça bir bilgiye ulaşılamasa da, Şahin’in çalışmasında düzey-1 (izleyen) için bu sayının üç kişi olduğu görülmektedir (2010: 88). Aynı şekilde Walumbwa ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada da düzey-2 (lider) için düzey-1 (izleyen) sayısının üç kişi olduğu görülmektedir (2010: 906). Bu bağlamda çalışmamızda belirlenen düzey-2 (lider) için 75 lider (grup)’in ve düzey-1 (izleyen) için 347 izleyen yeterli olduğu değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada AMOS (20.0) İstatistik Paket Programı ile ölçeklere ait doğrulayıcı faktör analizlerinin yapılmasının yanı sıra, SPSS 18.0 İstatistik Paket Programı ile betimleyici istatistikler hesaplanmış ve hiyerarşik doğrusal modelleme (HLM 7 Öğrenci Versiyonu) kullanılmıştır.

Bu çalışma, Byrk ve Raudenbush (1992) tarafından tanımlanan iki düzeyli hiyerarşik doğrusal modeller (two-level hierarchical linear models)’e göre yapılmıştır. Snijders ve Bosker (1999) tarafından iki düzeyli hiyerarşik doğrusal modeller, düzey -1 (izleyen) ve düzey-2 (lider) arasındaki ilişkiyi analiz eden istatistiksel yöntem olarak tanımlanmaktadır. Araştırmacılar, hiyerarşik doğrusal modellerin aynı düzeydeki veya farklı düzeydeki hiyerarşik yapı içerisindeki ilişkileri araştırdığını ifade etmektedir (Wherry, 2011: 103).

Hiyerarşik doğrusal modellemenin ilk basamağı olan tek yönlü varyans analizi ile gruplara göre bağımlı değişkendeki ortalamalar arasında fark olup olmadığına

yönelik analiz yapılmakta ve hiyerarşik doğrusal modellemenin gerekliliği ortaya çıkarılmaktadır. Elde edilen sonuçlar bağlamında en önemli nokta, varyans bileşenlerinin son tahmini (final estimation of variance components) tablosundaki ki-kare (χ^2)'nin anlamlı olmasıdır. Buna göre hiyerarşik doğrusal modellemenin uygulanabileceği anlaşılmaktadır (Woltman, Feldstain, MacKay ve Rocchi, 2012: 62).

Tablo 1: Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	En Düşük	En Yüksek
Otantik Liderlik	3,79	0,39	2,58	4,52
İlişkilerde Şeffaflık	3,84	0,41	2,78	4,72
İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı	3,71	0,49	2,15	4,70
Bilginin Dengeli Değerlendirmesi	3,81	0,50	2,11	4,67
Öz farkındalık	3,80	0,47	2,67	4,60
Psikolojik Sermaye	4,66	0,69	1,24	5,75
İyimserlik	4,52	0,83	1,10	6,00
Psikolojik Dayanıklılık	4,92	0,78	1,20	6,00
Umut	4,93	0,80	1,00	6,00
Özyeterlik	4,26	0,72	0,83	5,00
Yaratıcılık	3,75	0,53	1,60	4,86

5'li likert ölçeklerin ortalamaları; çok düşük: 1-1.79; düşük: 1.80-2.59; orta: 2.60-3.39; yüksek: 3.40-4.19; çok yüksek: 4.20-5.00 şeklinde yorumlanmaktadır (Özdamar, 2003). Bu bilgi doğrultusunda otantik liderlik (3,79) ve yaratıcılık (3,75) değişkenleri ortalamalarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Araştırmanın diğer bağımsız değişkeni olan psikolojik sermayeye bakıldığında, 6'lı likert tipindeki bu ölçeğe göre örneklemden elde edilen veriler bağlamında psikolojik sermayenin ortalamasının üstünde olduğu, psikolojik dayanıklılık ile umut alt boyutlarının ise en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmanın modeli bağlamında belirlenen dört hipotez, aşağıda ayrıntılı olarak açıklanan modellerin HLM 7 Öğrenci Versiyonu paket programı kullanılarak hesaplanması ile test edilmiştir.

Hiyerarşik doğrusal modelleme ile öncelikle toplanan verilerle hiyerarşik doğrusal modelleme kullanılıp kullanılmayacağına yönelik tek yönlü varyans analizi yapmak için Model-1 ve Model-2 oluşturulmuştur. Bu modellerin sonucuna göre de grup içi ilişkileri belirlemek üzere elle hesaplama yöntemi ile "ICC" değeri belirlenmiştir. Model-1'e ait analiz sonuçları Tablo 2'de görüldüğü gibidir.

$$\text{Model-1 Düzey 1: (YARATICILIK)}_{ij} = \beta_{0j} + r_{ij} \quad (1)$$

$$\text{Düzey 2: } \beta_{0j} = \gamma_{00} + u_{0j} \quad (2)$$

(YARATICILIK)_{ij}: Bağımlı değişken (j grubundaki i izleyen yaratıcılık puanı)

β_{0j} : Kesişim katsayısı (j grubundaki tahmini yaratıcılık puanı ortalaması)

r_{ij} : Hata terimi (j grubundaki i izleyenin yaratıcılık puanının grup ortalamasından farkı)

γ_{00} : Genel yaratıcılık puanı ortalaması

u_{0j} : j grubunun ortalama yaratıcılık puanının genel ortalamadan farkı

Tablo 2: Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları
(Unconstrained-Null-Model)

Varyans Bileşenlerinin Son Tahmini					
Tesadüfi Etki	Katsayı	Varyans Bileşeni	df	χ^2	P değeri
Kesişim, γ_{00}	78,86				
Kesişim, u_{0j}		71,56	74	586,45	<0,001
Düzyey-1, r		49,32			

Model-1 ile ilgili tek yönlü varyans analizine ilişkin sonuçlar **Tablo 2**'de görülmektedir. Bu sonuçlar bağlamında ki-kare anlamlıdır ($\chi^2=586,45$; $p<0,001$). Bu da gruplar arasında farklılık olduğu anlamına gelmektedir. Bundan sonra ise; bu farklılığın ne kadarının grup içinde ne kadarının gruplar arasında olduğunu ortaya çıkarmak üzere grup içi ilişkiler “ICC(1)” analizi aşağıdaki formüle göre elle hesaplanmıştır.

$$ICC = \frac{\tau_{00}}{\tau_{00} + \sigma^2}$$

Bu formülde, gruplar arası varyans değerini ifade eden “ τ_{00} ”, **Model-1**'in **Tablo 2**'de görülen sonuçlarından “kesişim (u_{0j})”e karşılık gelen varyans bileşeni değeridir (71,56). Bu formülün diğer elemanı olan ve grup içi varyans değerini ifade eden “ σ^2 ” ise, yine **Tablo 2**'den elde edilen “düzyey-1 (r)”e karşılık gelen varyans bileşeni değeridir (49,32). Bu formül ile elde edilen sonuca göre, yaratıcılık bağımlı değişkenindeki varyansın %59'u gruplar arasında, %41'i de grup içinde gerçekleşmektedir. Bu sonuçlara göre ICC(1) değeri James (1982)'in belirttiği %12'ye göre oldukça iyi seviyededir. Elde edilen her iki sonuç bağlamında araştırmada hiyerarşik doğrusal model uygulayabilmek için ön koşulların karşılandığı söylenebilir.

Hipotezlerin doğruluğunu test etmek üzere diğer modelleri analiz etmeden önce düzey-1'deki bağımsız değişkenin (psikolojik sermayenin) grup seviyesinde farklılık gösterip göstermediği Model-2'ye göre analiz edilmiştir. Bu analizin sonuçları Tablo 3'te olduğu gibidir.

Model-2 *Düzyey 1: (PSİKOLOJİK SERMAYE)* $ij = \beta_{0j} + r_{ij} \quad (3)$

$$\text{Düzey 2: } \beta_{0j} = \gamma_{00} + u_{0j} \quad (4)$$

(PSİKOLOJİK SERMAYE)_{ij}: Bağımlı değişken (j grubundaki i izleyen psikolojik sermaye puanı)

β_{0j} : Kesişim katsayısı (j grubundaki tahmini psikolojik sermaye puanı ortalaması)

r_{ij} : Hata terimi (j grubundaki i izleyen psikolojik sermaye puanının grup ortalamasından farkı)

γ_{00} : Genel psikolojik sermaye puanı ortalaması

u_{0j} : j grubunun ortalama psikolojik sermaye puanının genel ortalamadan farkı

Tablo 3: Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

(Unconstrained-Null-Model)

Varyans Bileşenlerinin Son Tahmini (Final Estimation of Variance Components)					
Tesadüfi Etki	Katsayı	Varyans Bileşeni	df	χ^2	P değeri
Kesişim, u_{0j}		11,14	74	95,36	0,048
Düzey-1, r		196,35			
Kesişim, γ_{00}		97,69 (Sabit Etkilerin Son Tahmini Tablosu)			

Model-2 ile ilgili tek yönlü varyans analizine ilişkin sonuçlar **Tablo 3**'te görülmektedir. Bu sonuçlar bağlamında ki-kare anlamlı değildir ($\chi^2=95,36$; 0,048). Bu da gruplar arasında farklılık olmadığı anlamına gelmektedir. Her ne kadar ki-kare anlamlı olmasa da grup içi ilişkiler "ICC(2)" analizi **Model-1**'de olduğu gibi yapılmıştır.

Bu analizde de, gruplar arası varyans değerini ifade eden " τ_{00} ", **Model-2**'nin **Tablo 3**'teki sonuçlarından "kesişim (u_{0j})"e karşılık gelen varyans bileşeni değeridir (11,14). Bu formülün diğer elemanı olan ve grup içi varyans değerini ifade eden " σ^2 " ise, yine **Tablo 3**'ten elde edilen "düzey-1 (r)"e karşılık gelen varyans bileşeni değeridir (196,35). Bu formül ile elde edilen sonuca göre, yaratıcılık bağımlı değişkenindeki varyansın %5'i gruplar arasında, %95'i de grup içinde gerçekleşmektedir. Bu sonuçlara göre ICC(2) değeri James (1982)'in belirttiği %12'ye göre oldukça düşük seviyededir.

Hiyerarşik doğrusal modele ilişkin ön koşulların sağlanmasından sonra ilk olarak H_1 hipotezini test etmek üzere düzey-2'deki bağımsız değişken (otantik liderlik) ile bağımlı değişken (yaratıcılık) arasındaki ilişkinin anlamlılığı ile yönünü belirlemek üzere oluşturulan "bağımlı değişken olarak ortalamalar modeli" kullanılmıştır (Model-3). Bu modelden elde edilen sonuçlar Tablo 4'te olduğu gibidir.

$$\text{Model-3} \quad \text{Düzey-1: } (YARATICILIK)_{ij} = \beta_{0j} + r_{ij} \quad (6)$$

$$\text{Düzey-2: } \beta_{0j} = \gamma_{00} + \gamma_{01} * (OTANTİK LİDERLİK)_j + u_{0j} \quad (7)$$

γ_{00} : Genel yaratıcılık puanı ortalaması

γ_{01} : Düzey-2'deki değişkenin eğim katsayısı (otantik liderliğin grubun ortalama yaratıcılığı üzerindeki tahmini etkisi)

u_{0j} : Otantik liderlik değişkeni kontrol altına alındıktan sonra j grubunun ortalama yaratıcılık puanının genel ortalamadan farkı

Tablo 4: Bağımlı Değişken Olarak Ortalamalar Modelinin Sonuçları
(Means as Outcomes Model)

Sabit Etkilerin Son Tahmini (Final Estimation of Fixed Effects)					
Sabit Etki	Katsayı	Varyans Bileşeni	t-oranı	d.f.	P değeri
Kesişim, γ_{00}	78,84		83,62	73	<0,001
Otantik Liderlik, γ_{01}	0,69		4,34	73	<0,001
Kesişim, u_{0j}	55,73 (Varyans Bileşenlerinin Son Tahmini Tablosu)				

Tablo 4'te görüldüğü üzere otantik liderliğin grubun ortalama yaratıcılığı üzerindeki etkisi 0,69 olarak tahmin edilmiştir ($\gamma_{01} = 0,69$; $p < 0,001$). Bu etki istatistiksel olarak anlamlıdır. Sonuçlara göre, otantik liderlikteki bir (1) birimlik artış grubun ortalama yaratıcılığında 0,69 birim artışa sebep olmaktadır. Bağımsız değişken olan otantik liderliğin etki büyüklüğü aşağıdaki formüle göre elle hesaplanmıştır.

$$R^2 = \frac{(\tau_{null}^2 - \tau_{means}^2)}{\tau_{null}^2} \quad (10)$$

Bu formüldeki, " τ_{null}^2 ", **Model-1**'in **Tablo 3**'te görülen sonuçlarından gruplar arası varyans değeri olan "kesişim (u_{0j})"e karşılık gelen varyans bileşeni değeridir (71,56). " τ_{means}^2 " ise, **Model-3**'ün bağımlı değişken olarak ortalamalar modelinden elde edilen sonuç tablosundaki (**Tablo 5**) varyans değeridir (55,73). Buradan çıkan sonuca göre, grup seviyesindeki yaratıcılıkta ortaya çıkan farklılığın (değişimin) %22'si otantik liderlik tarafından açıklanmaktadır. Diğer taraftan geriye kalan %78'lik kısım da başka etmenler tarafından açıklanmaktadır. Bu bağlamda, H_1 hipotezi (izleyenlerin liderleri hakkındaki otantik liderlik algısı liderlerin izleyenleri hakkındaki yaratıcılık algısını yordamaktadır) kabul edilmiştir.

H_2 hipotezini test etmek üzere düzey-2'deki bağımsız değişken (otantik liderlik) ile düzey-1'deki bağımlı değişken (psikolojik sermaye) arasındaki ilişkinin anlamlılığı ile yönünü belirlemek üzere oluşturulan "bağımlı değişken olarak ortalamalar modeli" kullanılmıştır (**Model-4**). Bu modelden elde edilen sonuçlar **Tablo 6**'da olduğu gibidir.

Model-4 $Düzey-1: (PSİKOLOJİK SERMAYE)_{ij} = \beta_{0j} + r_{ij} \quad (8)$

$Düzey-2: \beta_{0j} = \gamma_{00} + \gamma_{01} * (OTANTİK LİDERLİK)_j \quad (9)$

γ_{00} : Genel psikolojik sermaye puanı ortalaması

γ_{01} : Düzey-2'deki değişkenin eğim katsayısı (otantik liderliğin grubun ortalama psikolojik sermayesi üzerindeki tahmini etkisi)

u_{0j} : Otantik liderlik değişkeni kontrol altına alındıktan sonra j grubunun ortalama psikolojik sermaye puanının genel ortalamadan farkı

Tablo 5: Bağımlı Değişken Olarak Ortalamalar Modelinin Sonuçları
(Means as Outcomes Model)

Sabit Etkilerin Son Tahmini (Final Estimation of Fixed Effects)				
Sabit Etki	Katsayı	t-oranı	d.f.	p değeri
Kesişim, γ_{00}	97,69	129,14	345	<0,001
Otantik Liderlik, γ_{01}	0,53	4,05	345	<0,001

Tablo 5'teki sonuçlara göre düzey-2'deki bağımsız değişkenin (otantik liderlik) düzey-1'deki grubun ortalama psikolojik sermayesi üzerindeki tahmini etkisi olumlu ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($\gamma_{01}= 0,53$; $p<0,001$). Bu bağlamda, H_2 hipotezi (izleyenlerin liderleri hakkındaki otantik liderlik algısı psikolojik sermayelerini yordamaktadır) kabul edilmiştir. Otantik liderlik bağımsız değişkeninde meydana gelen bir (1) birimlik bir artış, grup içindeki bireylerin psikolojik sermayesinde 0,53 birimlik bir artışa sebep olmaktadır ($\gamma_{01} =0,53$).

H_3 hipotezini test etmek üzere rastlantısal kesişimler modeli kullanılmıştır. Bu modelde düzey-1'deki bağımsız değişken (psikolojik sermaye) ile düzey-1'deki bağımlı değişken (yaratıcılık) arasındaki ilişki incelenmiştir (Model-5). Model-5'e göre elde edilen sonuçlar Tablo 6'da olduğu gibidir.

$$\text{Düzey-1: } (YARATICILIK)_{ij} = \beta_{0j} + \beta_{1j}*(PSİKOLOJİK SERMAYE)_{ij} + r_{ij} \quad (11)$$

Model-5 $\text{Düzey-2: } \beta_{0j} = \gamma_{00} + u_{0j} \quad (12)$

$$\beta_{1j} = \gamma_{10} + u_{1j} \quad (13)$$

(YARATICILIK)_{ij}: Bağımlı değişken (j grubundaki i izleyenin yaratıcılık puanı)

β_{0j} : Kesişim katsayısı (j grubundaki tahmini yaratıcılık puanı ortalaması)

β_{1j} : Eğim katsayısı (j grubundaki psikolojik sermayenin yaratıcılık üzerindeki tahmini etkisi)

r_{ij} : Hata terimi (j grubundaki i izleyenin yaratıcılık puanının grup ortalamasından farkı)

γ_{00} : Genel yaratıcılık puanı ortalaması

u_{0j} : Otantik liderlik değişkeni kontrol altına alındıktan sonra j grubunun ortalama psikolojik sermaye puanının genel ortalamadan farkı

γ_{10} : Psikolojik sermayenin yaratıcılık üzerindeki ortalama etkisi

u_{1j} : j grubunun psikolojik sermaye etkisinin ortalama psikolojik sermaye etkisinden farkı

**Tablo 6: Rastlantısal Kesişimler Modeli Sonuçları
(Random Intercepts Model)**

Sabit Etkilerin Son Tahmini (Final Estimation of Fixed Effects)				
Sabit Etki	Katsayı	t-oranı	d.f.	p değeri
Kesişim, γ_{00}	78,87	75,188	74	<0,001
Otantik Liderlik, γ_{10}	0,03	1,007	74	0,317

Tablo 6'ya bakıldığında psikolojik sermayenin yaratıcılık üzerindeki ortalama etkisinin (γ_{10}) anlamlı olmadığı (γ_{10} : 0,030; $p<0,317$) görülmektedir. Bu sonuçlar bağlamında, H_3 hipotezi (izleyenlerin psikolojik sermayeleri liderlerin izleyenleri hakkındaki yaratıcılık algısını yordamaktadır) reddedilmiştir.

Baron ve Kenny'e göre (1986) aracılığı test etmek için üç regresyon modeli hesaplanmalı ve sonuçlar şöyle olmalıdır (Aktaran Koçyiğit, 2018: 129):

1. İlk denklemde bağımsız değişkenler aracı değişkeni etkilemelidir.
2. İkinci denklemde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni etkilediği gösterilmelidir.
3. Üçüncü denklemde aracı değişken bağımlı değişkeni etkilemelidir.

Tüm bu koşullar öngörülen yönde gerçekleşirse, üçüncü denklemde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerine etkisi ikinciden daha az olmalıdır.

James ve Brett'e göre (1984) aracılık tam veya kısmi olabilir. Aracı modelde, eğer bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki doğrudan etkisi tamamen ortadan kalkar ve bağımsız değişkenin bağımlı değişkene etkisi aracı değişken üzerinden dolaylı olarak gerçekleşirse bu durumda tam aracılık etkisi söz konusu olacaktır. Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki doğrudan etkisi devam etmekle birlikte azalmışsa bu durumda kısmi aracılık etkisi ortaya çıkacaktır. (Aktaran Özbek, 2011: 236-237).

Bu varsayımlar bağlamında; düzey-2'deki bağımsız değişken otantik liderliğin düzey-1'deki bağımlı değişken yaratıcılığı anlamlı olarak etkilediği (γ_{01} = 0,69; $p<0,001$) (H_1); düzey-2'deki bağımsız değişken otantik liderliğin aracılık etkisi olduğu kabul edilen düzey-1'deki bağımsız değişken psikolojik sermayeyi anlamlı olarak etkilediği (γ_{01} = 0,53; $p<0,001$) (H_2) görülmektedir. Aracılık etkisi olduğu kabul edilen düzey-1'deki bağımsız değişken psikolojik sermayenin düzey-1'deki bağımlı değişken yaratıcılık üzerine etkisinin ise anlamlı (γ_{10} : 0,030; $p<0,317$) olmadığı (H_3) tespit edilmiştir. Bu nedenle varsayımlardan birinin gerçekleşmediği ve aracılık etkisi olduğu kabul edilen bağımsız değişken psikolojik sermayenin aracılık etkisinin olmadığı görülmektedir. Bu sonuca göre; H_4 hipotezi (izleyenlerin liderleri hakkındaki otantik liderlik algısının liderlerin izleyenleri hakkındaki

yaratıcılık algısı üzerine etkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisi bulunmaktadır) reddedilmiştir.

Sonuç olarak hipotezlerin kabul ve ret durumu Tablo 7’de olduğu gibidir.

Tablo 7: Hipotez Testi Sonuçları

1	İzleyenlerin liderleri hakkındaki otantik liderlik algısı liderlerin izleyenleri hakkındaki yaratıcılık algısını yordamaktadır.	Kabul edilmiştir
2	İzleyenlerin liderleri hakkındaki otantik liderlik algısı izleyenlerin psikolojik sermayelerini yordamaktadır.	Kabul edilmiştir
3	İzleyenlerin psikolojik sermayeleri liderlerin izleyenleri hakkındaki yaratıcılık algısını yordamaktadır.	Reddedilmiştir
4	İzleyenlerin liderleri hakkındaki otantik liderlik algısının liderlerin izleyenleri hakkındaki yaratıcılık algısı üzerine etkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisi bulunmaktadır.	Reddedilmiştir

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Hiyerarşik doğrusal modelleme ile test edilen dört hipotezin sonuçları incelendiğinde otantik liderliğin yaratıcılığı (H1) ve psikolojik sermayeyi (H2) yordadığı, psikolojik sermayenin ise yaratıcılığı (H3) yordamadığı ve psikolojik sermayenin aracılık etkisinin (H4) olmadığı görülmektedir.

Yazında, liderlik ve yaratıcılık arasındaki ilişkilere yönelik çalışmalar (Redmond, Mumford ve Teach, 1993; Woodman, Sawyer ve Griffin, 1993; Scott ve Bruce, 1994; Sosik, Kahai ve Avolio, 1998; Jung, Mumford vd., 2002; Shin ve Zhou, 2003; Chow ve Wu, 2003; Tierney ve Farmer, 2004; Shalley ve Gilson, 2004; Mumford ve Hunter, 2005) incelendiğinde, hem tek düzeyli hem de çok düzeyli yapılarda liderliğin yaratıcılığı etkileyen önemli bir faktör olduğu söylenebilir (Atwater ve Carmeli, 2009: 265; Carmeli vd., 2010: 251). Liderliğin yaratıcılık üzerindeki etkisine yönelik araştırmalar bağlamında, son zamanlarda otantik liderliğin yaratıcılık üzerindeki etkisini de araştıran çalışmalar (Rego vd., 2012; Cerne vd., 2013; Semedo vd., 2016) olduğu görülmektedir. Rego vd., (2012) tarafından yapısal eşitlik modeli ile yapılan çalışmada, otantik liderliğin hem doğrudan hem de psikolojik sermaye aracılığı ile yaratıcılığı yordadığı görülmektedir. Cerne vd., (2013) tarafından hiyerarşik doğrusal modelleme ile yapılan çalışmada ise, takım liderinin algılanan otantik liderliğinin takım üyelerinin bireysel yaratıcılığını ve takımın yenilikçiliğini doğrudan etkilediği görülmektedir. Semedo vd., (2016) de otantik liderliğin, hissi esenlik ve beceriklilik sayesinde yaratıcılığı arttırdığı sonucuna varmışlardır. Bu çalışmaların sonuçları ile araştırmamızın sonuçları benzerlik göstermektedir.

Yaratıcılığın her bireyde bulunabilecek ve geliştirilebilen bir yetenek olduğuna yönelik bakış açısı dikkate alındığında, yaratıcı öğretmenler, yaratıcılığı teşvik eden bir eğitim ve öğretim ortamının oluşmasında önemli bir faktör olarak görülebilir. Diğer taraftan, öğretmenlerin daha yaratıcı davranışlar sergilemesi ve bu davranışları sergilerken de öğrencilerini yaratıcı olma konusunda cesaretlendirmesi, böyle bir eğitim ve öğretim ortamını sağlayabilecek etmenlerden biri olan lider yöneticilerle

mümkün olabilir. Öğretmenler tarafından otantik lider olarak algılanan bir yönetici, öğretmenlerin yaratıcılığını teşvik eden önemli bir faktör olabilir. Otantik liderlik davranışları sergileyen yönetici, tutarlı davranışları ile hem öğretmenler hem de öğrenciler için iyi bir rol model olabilir. Otantik liderliğin ilişkilerde şeffaflık yönünü izleyenlerine hissettirebilen yöneticiler de, öğretmenlerin düşündüklerini açıkça ifade edebilmesini kolaylaştırabilir. Böylece eğitimin daha iyi seviyelere gelebilmesine yönelik, yeni ve alışılmadık fikirlerin ortaya çıkması için uygun ortam sağlanabilir. Otantik liderlik özelliklerine sahip yöneticiler öğretmenlerle yakından ilgilenerek onlara sürekli destek olabilir. Bu tür desteklerle pozitif bir ortamın oluşması eğitim ve öğretimin kalitesini de artırabilir.

Araştırma bulgularına göre, otantik liderlikte meydana gelen bir (1) birimlik bir artış, grup içindeki bireylerin psikolojik sermayelerinde 0,53 birim artışa sebep olmaktadır (bkz. Tablo 5). Rego vd., (2012) tarafından yapılan çalışmada da otantik liderliğin psikolojik sermayeyi anlamlı ve olumlu yönde yordadığı görülmektedir. Luthans ve Avolio (2003) ile Avolio vd., (2004) tarafından yapılan çalışmalarda, otantik liderliğin örgütteki bireylerin psikolojik sermayelerini yükselten bir faktör olduğu ve bunun sonucunda da örgüt performansının artmasıyla rekabet etme avantajının ortaya çıktığı belirtilmektedir (Luthans vd., 2005: 265).

Yazında ulaşılabilen çalışmalara (Rego vd., 2012; Jafri, 2012; Lee ve Chu, 2016) bakıldığında, psikolojik sermayenin yaratıcılığı yordadığı görülmektedir. Oysa bu araştırmada, “izleyenlerin psikolojik sermayeleri liderlerin izleyenleri hakkındaki yaratıcılık algısını yordamaktadır” hipotezi test edilmiş ve reddedilmiştir. Buna bağlı olarak da izleyenlerin liderleri hakkındaki otantik liderlik algısının liderlerin izleyenleri hakkındaki yaratıcılık algısı üzerine etkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar yazındaki çalışmaların sonuçları ile çelişmektedir. Yazında psikolojik sermayenin aracılık etkisinin olduğuna yönelik sonuçlar elde eden çalışmaların bulunduğu görülmektedir (Walumbwa vd., 2010; Walumbwa vd., 2011; Rego vd., 2012; Peterson vd., 2012). Çalışmada izleyenlerin (öğretmen) yaratıcılığı lider tarafından değerlendirilirken, izleyenlerin psikolojik sermayeleri kendileri tarafından değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, liderlerin izleyenleri algılamaları ile izleyenlerin kendilerini algılamaları arasında çok büyük farklılık olduğu ve bunun da sonuçlara yansıdığı söylenebilir. Pozitif psikolojinin sonucu olarak ortaya çıkan pozitif liderlik yaklaşımlarından otantik liderlik ile pozitif örgütsel davranışın sonucu ortaya çıkan psikolojik sermayenin, örgüt üyelerinin yaratıcılık davranışları sergilemesinde ve örgüte olumlu katkı sağlamalarında önemli etkileri olduğu bilinmektedir.

KAYNAKÇA

- Alvesson, M. ve S. Sveningsson (2003), "The Great Disappearing Act: Difficulties in Doing 'Leadership'", *The Leadership Quarterly*, 14: 359-381.
- Amabile Teresa M. (2001), "Beyond Talent: John Irving and The Passionate Craft of Creativity", *American Psychologist*, 56(4): 333-336.
- Amabile, T.M., B.A. Hennessey ve B.S. Grossman (1986), "Social Influences on Creativity: The Effects of Contracted-For Reward", *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(1): 14-23.
- Aslan, E. (2001), "Torrance Yaratıcı Düşünce Testi'nin Türkçe Versiyonu", *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14: 19-40.
- Atwater, L. ve A. Carmeli (2009), "Leader-Member Exchange, Feelings of Energy, And Involvement in Creative Work", *The Leadership Quarterly*, 20: 264-275.
- Avey, J.B., F. Luthans ve S.M. Jensen (2009), "Psychological Capital: A Positive Resource For Combating Employee Stress and Turnover", *Human Resource Management*, 48(5): 677-693.
- Avey, J.B., R.J. Reichard, F. Luthans ve K.H. Mhatre (2011), "Meta-Analysis of the Impact of Positive Psychological Capital on Employee Attitudes, Behaviors, and Performance", *Human Resource Development Quarterly*, 22(2): 127-152.
- Avolio, B.J., F.O. Walumbwa ve T.J. Weber (2009), "Leadership: Current Theories, Research, and Future Directions", *The Annual Review of Psychology*, 60: 421-449.
- Avolio, Bruce J. (2010), "Pursuing Authentic Leadership Development", N. Nohria ve R. Khurana (Eds.), *The Handbook of Leadership Theory And Practice: A Harvard Business School Centennial Colloquium on Advancing Leadership*, Boston, Ma: Harvard Business School Press, ss.739-768.
- Avolio, Bruce J. ve Gardner, W.L. (2005), "Authentic Leadership Development: Getting To The Root of Positive Forms of Leadership", *The Leadership Quarterly*, 16: 315-338.
- Bass, Bernard M. (1995), "Concepts of Leadership: The Beginnings", J.T. Wren (Ed.), *The Leader's Companion: Insights on Leadership Through the Ages*, New York, The Free Press, ss.49-52.
- Bödeker, K. (2005), "Introduction", H.E. Gruber ve K. Bödeker (Eds.), *Creativity, Psychology and the History of Science*, Hollanda, Springer, ss.1-18.
- Butler, James P. (2011), "Positive Leadership in The Military: An Exploratory Study" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Minneapolis, Capella University.
- Carmeli, A., R. Reiter-Palmon ve E. Ziv (2010), "Inclusive Leadership and Employee Involvement in Creative Tasks in The Workplace: The Mediating Role of Psychological Safety", *Creativity Research Journal*, 22(3): 250-260.

Cerne, M., M. Jaklic ve M. Skerlavaj (2013), “Authentic Leadership, Creativity, and Innovation: A Multilevel Perspective”, *Leadership*, 9: 63-85.

Cottrill, Kenna R. (2011), “Antecedents and Outcomes of Inclusion: Exploring Authentic Leadership, Organizational Climate For Ethics, Organization-Based Self-Esteem, and Organizational Citizenship Behaviors” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Los Angeles, Alliant International University.

Cronin, Thomas E. (1995), “Thinking and Learning About Leadership”, J.T. Wren (Ed.), *The Leader’s Companion: Insights on Leadership Through the Ages*, New York, The Free Press, ss. 27-30.

Cropley, Arthur J. (2010), “The Dark Side of Creativity: What is it?”, D.H. Cropley, A.J. Cropley, J.C. Kaufman ve M.A. Runco (Eds.), *The Dark Side of Creativity*, Cambridge, Cambridge University Press, ss.1-14.

Çetin, F. ve Basım, H.N. (2012), “Örgütsel Psikolojik Sermaye: Bir Ölçek Uyarlaması”, *Amme İdaresi Dergisi*, 45(1): 121-137.

Endrissat, N., W.R. Muller ve S. Kaudela-Baum (2007), “En Route to an Empirically-Based Understanding of Authentic Leadership”, *European Management Journal*, 25(3): 207-220.

Erkmen, T. ve E. Esen (2012), “Bilişim Sektöründe Çalışanların Psikolojik Sermaye Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2): 55-72.

Gardner, W.L. ve J.R. Schermerhorn (2004), “Unleashing Individual Potential: Performance Gains Through Positive Organizational Behavior and Authentic Leadership”, *Organizational Dynamics*, 33(3): 270-281.

Gardner, W.L., B.J. Avolio, F. Luthans, D.R. May ve F. Walumbwa (2005), “Can You See The Real Me?” A Self-Based Model of Authentic Leader and Follower Development”, *The Leadership Quarterly*, 16: 343-372.

Gülel, G. (2006), “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Yaratıcılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” (Pamukkale Üniversitesi Örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hayek, M. (2012), “Control Beliefs and Positive Psychological Capital Can Nascent Entrepreneurs Discriminate Between What Can and Cannot Be Controlled?”, *Journal of Management Research*, 12(1): 3-13.

Hennessey, B.A. ve T.M. Amabile (2010), “Creativity”, *Annual Review Psychology*, 61: 569-598.

House, R.J. ve R.N. Aditya (1997), “The Social Scientific Study of Leadership: Oue Vadis?”, *Journal of Management*, 23(3): 409-473.

Jafri, H. (2012), “Psychological Capital and Innovative Behaviour: An Empirical Study on Apparel Fashion Industry”, *The Journal Contemporary Management Research*, 6(1): 42-52.

Jaussi, K.S. ve S.D. Dionne (2003), “Leading for Creativity: The Role of Unconventional Leader Behavior”, *The Leadership Quarterly*, 14: 475-498.

Kaufman, J.C. ve R.J. Sternberg (2007), "Creativity", *Change: The Magazine of Higher Learning*, 39(4): 55-60.

Kesken, J. ve N.A. Ayyıldız (2008), "Liderlik Yaklaşımlarında Yeni Perspektifler: Pozitif ve Otantik Liderlik", *Ege Akademik Bakış*, 8(2): 729-754.

Koçyiğit, Y. (2018), "Firmaların Örgütsel Esnekliği, Kullandıkları Rekabet Stratejileri Ve Algılanan Rekabet Üstünlüğü Arasındaki Etkileşim: Türkiye'nin En Büyük 500 Sanayi İşletmesinde Bir Uygulama", (Doktora Tezi), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kreft, I. and De Leeuw, J. (1998), *Introduction to Multilevel Modelling*. Sage Publications, London.

Lee, C. ve Chu, K. (2016), "Understanding the Effect of Positive Psychological Capital on Hospitality Interns' Creativity For Role Performance", *International Journal of Organizational Innovation*, (Online) 8(4): 213-222.

Lombard, L., K. April ve K. Peters (2012), "Sustainability and Authentic Leadership: Stumbling Blocks and Enablers", *Crown Research in Education*, 2(2): 74-84.

Luthans F., B.J. Avolio, F.O. Walumbwa ve W. Li (2005), "The Psychological Capital of Chinese Workers: Exploring the Relationship With Performance", *Management and Organization Review*, 1(2): 249-271.

Luthans B.C., Luthans, K.W ve Jensen, S. M. (2001), "Positive Approach to Leadership (PAL) Implications for Today's Organizations" *The Journal of leadership Studies*, 8(2): 4-20.

Luthans, B.C., Luthans, K.W ve Jensen, S.M. (2012), "The Impact of Business School Students' Psychological Capital On Academic Performance", *Journal of Education for Business*, 87: 253-259.

Luthans, F. and Avolio, B.J. (2003), "Authentic Leadership: A Positive Developmental Approach". In: Cameron, K.S., Dutton, J.E. and Quinn, R.E., (Eds.), *Positive Organizational Scholarship*, Barrett-Koehler, San Francisco, ss. 241-261.

Luthans, F. ve C.M. Y. (2007), "Emerging Positive Organizational Behavior", *Journal Of Management*, 33(3): 321-349.

Luthans, F., B.J. Avolio, J.B. Avey ve S.M. Norman (2007), "Positive Psychological Capital: Measurement And Relationship With Performance and Satisfaction", *Personnel Psychology*, 60: 541-572.

Luthans, Fred (2002), "Positive Organizational Behavior: Developing And Managing Psychological Strengths", *Academy of Management Executive*, 16(1): 57-72.

Maas, C.J.M. ve J.J. Hox (2005), "Sufficient Sample Sizes For Multilevel Modeling", *Methodology*, 1(3): 86-92.

Mcgee, Elizabeth A. (2011), *An Examination of The Stability of Positive Psychological Capital Using Frequency-Based Measurement Behaviors* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Knoxville, University of Tennessee.

Milad, Michael F. (2012), "What is Authentic Leadership Really Measuring? The Role Of Leader Core Self-Evaluation, Character, and Narcissism", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), San Diego, Alliant International University.

- Mumford, M.D., S. Connelly ve B. Gaddis (2003), “How Creative Leaders Think: Experimental Findings And Cases”, *The Leadership Quarterly*, 14: 411-432.
- Mumford, M. D. and Hunter, S. T. (2005), “Innovation in organizations: A multi-level perspective on creativity.” In *Research in multi-level issues: Volume IV* Edited by: Yammarino, F. J. and Dansereau, F. 11–74. Oxford, , England
- Northouse, P. G. (2007), *Leadership: Theory and Practice*, 3.Baskı, London, Sage Publications.
- Özbek, M. F. (2011), “Örgüt İçerisindeki Güven ve İşe Yabancılaşma İlişkisinde Örgüte Uyum Sağlamanın Aracı Rolü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1): 231-248.
- Özdamar, K. (2003), *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Peterson, C. ve Park, N. (2006), “A Positive Psychology Perspective On Post-9/11”, *Basic and Applied Social Psychology*, 28(4): 357-361.
- Peterson, C., Park, N. ve Sweeney, P.J. (2008), “Group Well-Being: Morale From A Positive Psychology Perspective”, *Applied Psychology*, 57: 19-36.
- Peterson, S.J., F.O. Walumbwa, B.J. Avolio ve S.T. Hannah (2012), “The Relationship Between Authentic Leadership and Follower Job Performance: The Mediating Role of Follower Positivity in Extreme Contexts”, *The Leadership Quarterly*, 23: 502-516.
- Raudsepp, E. (1979), “How Creative Are You?”, *Personnel Journal*, 58: 218-222.
- Redmond, M. R., Mumford, M. D., & Teach, R. (1993), “Putting Creativity to Work: Effects of Leader Behaviour on Subordinate Creativity”, *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*, 55: 120-151.
- Rego, A., F. Sousa, C. Marques ve M.P. Cunha (2012), “Authentic Leadership Promoting Employees' Psychological Capital And Creativity”, *Journal of Business Research*, 65: 429-437.
- Reuter, M. (2007), “The Biological Basis of Creativity”, A.G. Tan (Ed.), *Creativity: A Handbook For Teachers*, London, World Scientific, ss. 79-99.
- Runco, M. A. (2007), *Creativity Theories and Themes: Research, Development, and Practice*, Elsevier Academic Press, A.B.D.
- Runco, M.A. ve Albert. R.S. (2010), *Creativity Research: A Historical View*, J.C.
- Schepers, P., Berg, V. D. ve Peter T. (2007), “Social Factors of Work-Environment Creativity”, *Journal of Business and Psychology*, 21(3): 407-428.
- Scott, S. G., & Bruce, R. A. (1994), “Determinants of Innovative Behavior: A path model of Individual Innovation in the Workplace”, *Academy of Management Journal*, 37(3): 580-607.
- Seligman, M. ve Csikszentmihalyi, M. (2000), “Positive psychology: An introduction”, *American Psychologist*, 55: 5–14.

- Semedo, A. S. D., Coelho, A. F. M., ve Ribeiro, N. M. P. (2016), "Effects of Authentic Leadership, Affective Commitment and Job Resourcefulness on Employees' creativity and Individual Performance" *Leadership ve Organization Development Journal*, 37(8): 1038–1055.
- Semedo, A., Coelho, A. and Ribeiro, N. (2016), "Effects of authentic leadership, affective commitment and job resourcefulness on employees' creativity and individual performance", *Leadership & Organization Development Journal*, 37(8): 1038-1055.
- Shalley, C. E. ve L.L. Gilson (2004), "What Leaders Need To Know: A Review of Social and Contextual Factors That Can Foster or Hinder Creativity", *The Leadership Quarterly*, 15(2004): 33-53.
- Shin, S. J., and Zhou, J. (2003), "Transformational Leadership, Conservation, and Creativity: Evidence from Korea", *Academic Management Journal*, 46: 703–714.
- Sıgır, Ü. (2012), "Metaforik Liderlik", A. Tabak, H. Şeşen ve Türköz, T. (Eds.), *Liderlikte Güncel Yaklaşımlar*, Detay Yayıncılık, Ankara ss. 93-110.
- Snijders, T. A. B., & Bosker, R. J. (1999), *Multilevel Analysis: An introduction to basic and advanced multilevel modeling*, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Sosik, J.J., S.S. Kahai ve B.J. Avolio (1998), "Transformational Leadership And Dimensions of Creativity: Motivating Idea Generation in Computer-Mediated Groups", *Creativity Research Journal*, 11(2): 111-121.
- Sungur, N. (1997), *Yaratıcı Düşünce*, Evrim Yayınevi, İstanbul.
- Tierney, P., & Farmer, S. M. (2004), "The Pygmalion process and employee creativity", *Journal of Management*, 30: 413–432.
- Walumbwa, F.O., A.L. Christensen ve F. Hailey (2011), "Authentic Leadership and The Knowledge Economy: Sustaining Motivation and Trust Among Knowledge Workers", *Organizational Dynamics*, 40: 110-118.
- Walumbwa, F.O., B.J. Avolio, W.L. Gardner, T.S. Wernsing ve Peterson, S.J. (2008), "Authentic Leadership: Development and Validation of A Theory-Based Measure", *Journal of Management*, 34(1): 89-126.
- Walumbwa, F.O., S.J. Peterson, B.J. Avolio ve C.A. Hartnell (2010), "An Investigation of The Relationships Among Leader and Follower Psychological Capital, Service Climate, and Job Performance", *Personnel Psychology*, 63: 937–963.
- Wherry, Heather M.S. (2012), "Authentic Leadership, Leader-Member Exchange, and Organizational Citizenship Behavior: A Multilevel Analysis" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Nebraska, University of Nebraska.
- Woltman, H., Feldstain, A., MacKay, J. C., & Rocchi, M. (2012), "An introduction to hierarchical linear modeling", *Tutorials in Quantitative Methods for Psychology*, 8(1): 52-69.
- Woodman, R. W., Sawyer, J. E., & Griffin, R. W. (1993), "Toward a theory of organizational creativity", *The Academy of Management Review*, 18(2): 293-321.

Yammarino, F.J., S.D. Dionne, C.A. Schriesheim ve Dansereau, F. (2008), "Authentic Leadership and Positive Organizational Behavior: A Meso, Multi-Level Perspective", *The Leadership Quarterly*, 19: 693-707.

Yardibi, N. (2012), "Current Leadership Paradigm", Erçetin, Ş.Ş. (Ed.), *Discussions About Leadership: In Different Fields*, A.B.D., Iuniverse, ss.374-387.

Yukl, G. (2010), *Leadership in Organizations*, 7.Baskı, Pearson Prentice Hall, New Jersey.

Zhu, W. (2006), "Authentic Leadership and Follower Moral Decision Intention: Role of Follower Moral Identity" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Nebraska, University of Nebraska.

Akif Tabak, Gazi Üniversitesinde yönetim organizasyon alanında 1997 yılında yüksek lisansını tamamlamış ve 2004 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesinde aynı alanda doktora derecesini almıştır. 1998-2013 yılları arasında yönetim, örgütsel davranış ve liderlik konularında Kara Harp Okulunda dersler vermiştir. 2013 yılından itibaren İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde Prof. Dr. olarak çalışmaktadır. Bugüne kadar yazdığı çok sayıda makale, kitap ve kitap bölümü bulunmaktadır.

Akif Tabak graduated from Gazi University MBA Program in 1997 and obtained his PhD degree from the same branch at Karadeniz Technical University in 2004. He gave lectures on management, organizational behavior and leadership in Turkish Military Academy between 1998 and 2013. He has been an Prof. at Deparment of Public Administration at İzmir Katip Çelebi Universty since 2013. He has many articles,boks and book chaptres published.

Yeşim Koçyiğit, 2004 yılında Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünü bitirdikten sonra, yine Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim- Organizasyon Bölümünde Yüksek Lisansa başladı. 2010 yılında yüksek lisanstan mezun olup, Dumlupınar Üniversitesi Hisarcık Meslek Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi olarak göreve atandı. 2013 yılında doktora başlayıp, 2018 yılında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı Doktora Programından mezun oldu. 2018 Eylül ayından beri İstanbul Gelişim Üniversitesi'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır. Örgütsel davranış, insan kaynakları yönetimi ve stratejik yönetim alanlarında çalışmaları bulunmaktadır.

Yeşim Koçyiğit who is one of the authors graduated from Dumlupınar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration. Afterward, she started to study for a master's degree at Dumlupınar University, Institute of Social Sciences, Department of Management and Organization. After graduating from a master's degree in 2010, she was assigned as an instructor to Dumlupınar University Hisarcık Vocational School. She started the doctorate in 2013 and graduated from İzmir Kâtip Çelebi Çelebi University,

Department of Business Administration in 2018. She has worked at İstanbul Gelişim Üniversitesi for three academic terms as an assistant professor. Her studies are in the fields of organizational behavior, human resource management, and strategic management.

Hakan Dinçer, 1998 yılında Kara Harp Okulu'ndan mezun olmuş ve 1999-2011 yılları arasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin çeşitli kademelerinde görev yapmıştır. Müteakiben, 2011-2013 yılları arasında Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü'nde Liderlik üzerine yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Halen Türk Silahlı Kuvvetleri'nde görev yapmaya devam eden yazar, liderlik, yönetim ve organizasyon alanlarıyla ilgilenmektedir.

Hakan Dinçer who is one of the authors graduated from Turkish Military Academy in 1998. He worked in various positions at the Turkish Armed Forces between 1999-2011. In 2011, he started his masters degree at the Turkish Military Academy Institute for Defence Sciences on leadership and successfully graduated on 2013. The writer is a commissioned officer at the Turkish Armed Forces, and his studies are in the fields of leadership, management and organization.

SIYASİ LİDERLERDEN BEKLENEN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ: X VE Y KUŞAĞI BAĞLAMINDA NİTEL BİR ARAŞTIRMA

EXPECTED FEATURES OF LEADERSHIP FROM POLITICAL LEADERS: A QUALITATIVE RESEARCH IN THE CONTEXT OF X AND Y GENERATIONS

Doç. Dr. Hidaye Aydan BİLGİLİER
Ege Üniversitesi
İletişim Fakültesi
aydansilku@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-5337-9243

Yük. Lisans Öğr. Büşra ÇETİN
Ege Üniversitesi - Sosyal Bilimler
Enstitüsü, İletişim Araştırmaları
busrasevimlicetin@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9717-2287

Gönderim 05 Ekim 2019 - Kabul 26 Kasım 2019
Received 05 October 2019 - Accepted 26 November 2019

Öz: Bu araştırma, Türkiye'nin seçmen nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan X ve Y kuşağının siyasi liderlerden beklemedikleri liderlik özelliklerini araştırmak üzere nitel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın amacı, X ve Y kuşaklarının siyasi liderden beklemedikleri liderlik özelliklerini araştırmaktır. Bu doğrultuda araştırmanın ana problem başlıkları; X ve Y kuşağına göre siyasi liderlik nedir? X ve Y kuşağına göre siyasi liderlerden beklenen liderlik özellikleri nelerdir? olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme tekniği seçilmiş, 14 kişi X kuşağı ve 14 Y kişi kuşağı olmak üzere toplam 28 kişiyle yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda, X ve Y kuşağının siyasi liderlerden beklemiş oldukları davranışlarda farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. X kuşağı katılımcıları daha geleneklerine bağlı, disiplinli ve otoriter liderlik özelliklerini beklerken, Y kuşağının ise, daha esnek düşünebilen, küresel bakış açısına sahip ve ötekileştirmeyen liderlik özelliklerini tercih ettikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuşaklar, X kuşağı, Y kuşağı, liderlik, siyasi liderlik

Abstract: This research is designed as a qualitative study to search the leadership features which is expected by the X and Y generations of Turkey who are the majority of Turkey's elector population. This study's purpose is searching the leadership features of political leaders which are expected by X and Y generations. Accordingly, the main problem titles are determined as: What is political leadership according to X and Y generations? What are the leadership features expected from political leaders according to X and Y generations? Criterion sampling is selected from purposive sampling methods which is appropriate to the purpose of the study. As a data collection tool, depth interview is selected. Face to face meetings have been performed with 28 people who are 14 X generation individuals and 14 Y generation individuals. As a consequence of the meetings, it is found out that X and Y generations expect different behaviours from political leaders. While X generation participants expect more conventional, self disciplined and authoritative leadership features, Y generation participants prefer flexible thinking, global point of view and not marginalisation leadership features.

Keywords: Generations, X generation, Y generation, leadership, political leadership

GİRİŞ

Kuşak, aynı yıl aralığında doğan, tarihsel olarak aynı sosyolojik, ekonomik, politik, teknolojik gelişmelerden etkilenen ve benzer davranışları gösteren gruplar olarak tanımlanabilir. Her kuşağın doğmuş olduğu yıl aralığı ve toplumsal değerler farklılaştığı için kişilik özellikleri ve beklentileri de farklılaşır. Kuşaklar; Sessiz Kuşak, Bebek Patlaması Kuşağı, X, Y ve Z kuşakları olarak sınıflandırılmaktadır (Seyfi, 2016: 105). Sessiz kuşak; (1925-1945) yılları arasında doğan kuşaktır ve gelenekseller olarak da adlandırılırlar (Göksel ve Güneş, 2017: 810). Bebek Patlaması kuşağı; ikinci dünya savaşından sonra dünyaya gelen (1946-1964) yılları arası kuşağını kapsamaktadır (Aka, 2018: 121). X kuşağı; (1965–1979) yılları arasında dünyaya gelen kuşaktır (Ekşi, 2017: 21). X kuşağıyla birlikte, kuşakların özellikleri de daha belirgin şekilde farklılaşmaya başlamıştır. Y kuşağı; (1980-2000) yılları arasında dünyaya gelen kuşaktır. Teknolojinin içine doğmaları özelliği ile önemli bir şekilde diğer kuşaklardan ayrılmaktadırlar (Ölçüm ve Polat, 2016: 364). Z kuşağı ise, 2001 yılı sonrası dünyaya gelen kuşağı oluşturmaktadır ve literatürde “net kuşağı” olarak da adlandırılmaktadır (Seyfi, 2016: 109). İnsanoğlu var olduğu dönemden itibaren gruplar halinde yaşamış ve kendilerine önderlik edecek ve yol gösterecek bir lidere ihtiyaç duymuştur. Liderlik belirli hedefler doğrultusunda bir grup insanı bir arada tutabilme ve onları yönetebilme becerisidir.

Literatür taraması sonucu, X ve Y kuşaklarının liderlik anlayışlarının birbirlerinden farklılaştığı görülmektedir. 2018 yılı itibariyle Y kuşağının tüm üyeleri oy kullanabilme hakkına sahip olmuştur. Bu durum çalışmanın özgünlüğü açısından benzer çalışmalara göre fark yaratmıştır. Ayrıca Y kuşağının tüm üyeleri örnekleme dahil edildiği için de çalışma önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin seçmen nüfusunun büyük çoğunluğu oluşturan X ve Y kuşağı üyelerinin siyasi liderlerden beklenen liderlik özellikleri araştırılıp, karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde kuşak kavramı, kuşakların sınıflandırılması ve özellikleri açıklanmıştır. İkinci bölümünde liderlik kavramına yer verilmiştir. Üçüncü bölüm ise çalışmamızın araştırma bölümünü içermektedir. 14 kişi X kuşağı ve 14 kişi Y kuşağı olmak üzere toplam 28 kişiyle yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların cinsiyetleri, doğum tarihleri ve eğitim düzeyleri kodlanmıştır. Görüşmeler doğrultusunda her iki kuşak için tema ve alt temalar oluşturulmuştur. Bulgular, başlığı altında katılımcıların direkt görüşlerine yer verilmiştir. Tartışma ve Sonuç bölümünde ise analizlerden elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve X ile Y kuşaklarının siyasal liderlerden farklı liderlik davranışları bekledikleri ve farklı görüşte oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu durumun yaş ve cinsiyete göre de farklılıklar gösterdiği söylenebilir.

1. KUŞAK VE KUŞAKLARIN SINIFLANDIRILMASI

Literatür taraması sonucu kuşak kelimesinin sosyoloji disiplini üzerine temelleri atılan bir kavram olduğu görülmektedir. Kuşak kavramı ilk kez “Kuşaklar Sorunu” makalesiyle Alman sosyolog Karl Mannheim tarafından ele alınmıştır. Karl Mannheim, kuşak kavramını: kişilerin sınıf statüsü gibi hangi yaşam deneyimlerini yaşamışlarsa ona göre bakış açılarının geliştiği sosyal bir ortam olarak tanımlamıştır (Çınar, 2016: 3). TDK'ya göre kuşak, yaklaşık olarak aynı yıllarda dünyaya gelen,

aynı dönemin şartlarını ve birbirine benzer sıkıntıları paylaşmış, benzer görevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu olarak tanımlanır (TDK, 2019). Başka bir ifadeyle kuşak, aynı yıl aralığında doğan, tarihsel olarak aynı sosyolojik, ekonomik, politik, teknolojik gelişmelerden etkilenen ve benzer davranışları gösteren gruplar olarak tanımlanabilir.

Kuşakların sınıflandırılmasıyla ilgili alinyazında birden fazla tarihsel aralığa rastlanmıştır. Bu araştırma kapsamında, Sessiz Kuşak (1925–1945), Bebek Patlaması Kuşağı (1946–1964), X kuşağı (1965–1979), Y kuşağı (1980–2000), Z kuşağı ise (2001 +) olarak ele alınmıştır.

Tablo 1: Kuşak İsimleri ve Dönemleri

Kuşak Adı	Dönem
Sessiz Kuşak	1925 - 1945
Bebek Patlaması Kuşağı	1946 – 1964
X Kuşağı	1965 – 1979
Y Kuşağı	1980 – 2000
Z Kuşağı	2001 +

Kaynak: Seyfi, Ü. Y. (2016), “X ve Y Kuşaklarının Ruhsal Zeka Özellikleri ile Çalışma Algıları Üzerine Bir Analiz”, Doktora Tezi, *Celal Bayar Üniversitesi, Sos.Bil.Enst. Manisa*, s. 105.

1.1. Sessiz Kuşak

1925 ve 1945 yıl aralığında doğan kişiler “sessiz kuşak” – “gelenekseller” ya da “savaş kuşağı” olarak da bilinmektedir. Yaşadıkları dönemde gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı ve Ekonomik Buhran olayları savaş kuşağı adını almalarında etkili olmuştur (Göksel ve Güneş, 2017: 810). Sessiz kuşak üyelerinin ön plana çıkan özellikleri; disiplinli, çok çalışkan, fedakâr, otoriteye saygılı ve takım çalışmasına yatkın olmalarıdır. Sessiz kuşak üyelerinin çalışma hayatında kıdem odaklı çalışma ve ödül, prim beklentileri vardır (Mücevher ve Erdem, 2018: 62).

1.2. Bebek Patlaması Kuşağı

Bebek patlaması kuşağı, 1946 ve 1964 yıl aralığında doğan bireylerden oluşmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra yaklaşık bir milyar bebek doğduğu için “Bebek Patlaması Kuşağı” adını almıştır (Aka, 2018: 121). İkinci Dünya Savaşından sonra azalan nüfusu çoğaltmak, ekonomik buhranın etkilerinin yok olmasıyla birlikte daha yaşanabilir bir zamana geçilmesi ve ertelenen çocuk isteğinin yansması bebek patlamasının sebepleri arasında gösterilebilir (Demirkaya ve ark., 2015: 188). Bebek Patlaması Kuşağını oluşturan bireyler; kanaatkâr, sadakat duyguları yüksek, otoriteye bağlı, geleneklerine önem veren, teknolojiden uzak, rekabetçi, takım çalışmasına yatkın olma özelliklerini göstermektedirler. Fakat Bebek Patlaması Kuşağının en önemli özelliği “çalışmaktır”, hayatlarını bu felsefe üzerine oturtmuşlardır. Günümüzde ise iş hayatlarındaki yerlerini X ve Y kuşaklarına devretmektedirler (Aygenoğlu, 2015: 9).

1.3. X Kuşağı

X kuşağı üyeleri 1965 ve 1979 yılları arasında doğan bireylerdir. X kuşağı doğum kontrolünün arttığı ve yasal kürtaj gibi konularda yaşanan gelişmelerden dolayı kuşaklar arasında en az üyeye sahip kuşaktır. X kuşağı, savaş sonrası döneme denk geldiği için ekonomik gerileme gibi durumlardan olumsuz yönde etkilenmişler ve bu yüzden de “kayıp kuşak” olarak da adlandırılmışlardır (Ekşi, 2017: 21). X

kuşağı buldukları ortama uyum sağlayabilen, otoriteye güvensiz, kendine güvenen, girişimci, teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilen bireylerden oluşmaktadır (Sarı ve Harta, 2018: 968). Bu kuşak döneminde kadın iş hayatına daha fazla katılmaya başlamış ve çocuk doğum oranları da azalmıştır (Aydın ve Başol, 2014: 3). Bu yüzden literatürde “bebek kırıcı” olarak da isimlendirilmektedirler. X kuşağı, boşanmalara tanıklık eden ilk kuşak olma özelliğini göstermektedirler. Bu durum, günümüzde “bekâr anne”-“bekâr baba” kavramların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. X kuşağı üyeleri, iş hayatında kazançtan çok iş tatminine önem vermektedirler. Aldıkları eğitim çerçevesinde iş tercih etmekte ve çalıştıkları şirket ve şirket içi ilişkilerine de dikkat etmektedirler (Bayramoğlu, 2018: 17). Literatürde, X kuşağının liderlik beklentileri ele alındığında, özgün, sonuç odaklı, eşitlikçi, esnek, destekleyici ve öğrenme fırsatları yaratabilen liderlik tarzlarını destekledikleri görülmektedir (Göktaş ve Çarıkçı, 2015: 8). Ebeveynleri olan bebek patlaması kuşağındaki koşulsuz itaat özelliği X kuşağı üyelerinde görülmemektedir.

1.4.Y Kuşağı

Y kuşağı üyeleri, 1980 ve 2000 yılları arasında doğan bireylerden oluşmaktadır. “Y kuşağı” literatürde “Milenyum Kuşağı” olarak da adlandırılır. Y kuşağı üyelerinin, yetenekli, gerçekçi, sabırsız, teknolojiyi yakından takip eden, iyimser, eğitilmiş açık fikirli ve iş birliğine önem veren kişiler olduğu görülmektedir (Ölçüm ve Polat, 2016: 364). Y kuşağının, en önemli özellikleri arasında “teknoloji”nin içine doğmuş olmaları görülmektedir. Teknolojinin, yaşadıkları dönemde gelişmiş olması eğitim, çalışma, sosyal hayat ve iletişim tarzlarını da etkilemiştir. Bu yüzden günümüzde teknoloji ile en içli dışlı olan kuşaktır (Karaaslan, 2014: 51). Y kuşağının iş yaşamında, rahat koşullarda çalışmak ve genellikle işlerini kendi kurmak isteyen girişimci kişiler oldukları görülmektedir. Değişime ve gelişime açık, sorgulamadan ve anlamlandırmadan hiçbir şeyi kabul etmeyen birçok işi aynı anda yürütülebilen çok yönlü bir kuşaktır (Ekşi, 2017: 23). Ayrıca Y kuşağı, iş birliği ve ekip çalışmasına önem veren, cesaretlendirici, arabulucu, otorite yerine daha esnek ve anlayışlı olan liderlik tarzlarını desteklemektedirler (Gemlik vd., 2018: 157).

1.5. Z Kuşağı

Z kuşağı 2001 yılından sonra doğmuş olan kişileri kapsamaktadır. Literatürde, “sıfır kuşağı”, “net kuşağı”, “yeni sessiz kuşak” olarak da adlandırılmaktadır (Seyfi, 2016: 109). Z kuşağı ile ilgili literatürde çok geniş araştırmalar söz konusu değildir. Eğitim hayatlarına devam etmekle birlikte iş hayatında yeni var olmaya başlamışlardır. Bu kuşağın özelliklerinden birisi de teknolojinin direkt içine doğmuş olmaları ve bilgiye ulaşmadaki hızlarıdır. Teknolojiyle iç içe olmaları erken yaşta eğitim almalarına neden olmuş, bu durumda da zihinsel gelişimleri hızlı gerçekleşmiştir (Taş vd., 2017: 1035). Z kuşağının gelecekte, çok diplomalı, uzman ve buluşçu olacakları ve otorite kavramından rahatsız olacakları öngörülmektedir (Halisdemir, 2015: 29).

2. LİDERLİK

Türk Dil Kurumuna göre lider, “Bir partinin veya bir kuruluşun en üst düzeyde yönetimiyle görevli kimse”, liderlik ise “Önderlik” olarak tanımlanmaktadır. Literatür taraması sonucu ulaşılan tanımlar ise, lider, belirli hedefler doğrultusunda

bir grup insanı bir arada toplayabilme ve bu hedeflerin gerçekleşmesi için onları harekete geçirebilme bilgi ve becerisine sahip olan kişidir (Yılmaz, 2006: 14). Başka bir ifadeye göre ise lider, belli durum, zaman ve şartlar altında insanların örgütsel hedefleri doğrultusunda gönüllü olarak çalışmasını teşvik eden, ortak hedeflere ulaşmada destek olan, bilgi ve tecrübelerini paylaşan kişi; liderlik ise, hedeflere ulaşmak için grup çalışmalarını etkileme süreci olarak tanımlanmaktadır (Şişman, 2018: 19). Cook ve arkadaşları ise, liderlik kavramını: yönlendirme, enerji verme ve grup çalışanlarının liderin vizyonu doğrultusunda gönüllü bağlanma olarak tanımlamaktadır (Tengilimoğlu, 2005: 2). Siyasi lider ise, siyasal topluluğun en üstünde bulunan, topluluğun amaçları doğrultusunda grupları harekete geçiren ve ortak bilinç oluşturarak bu topluluğu yükseltmeye çalışan kişidir (Arklan, 2004: 29). Literatüre göre liderlik tarzları; Otoriter liderlik, Paternalist liderlik, Demokratik liderlik, Serbestliğe dayalı liderlik, Karizmatik liderlik, olarak sınıflandırılmaktadır.

2.1. Otoriter Liderlik

Otoriter liderlik, kişisel baskınlığı sağlamak ve kontrolü tek merkezden yönetmek için liderler ve grup üyeleri arasındaki güç asimetrisini kullanmaktadır. Genel olarak otoriter liderlik, astların üzerinde otorite kurmak isteyen ve mutlak itaat bekleyen liderlik davranışı olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden otoriter liderlik davranışı, tek taraflı karar verir ve astları arasındaki mesafeyi daima korumaktadır (Schuh vd., 2013: 632). Otoriter liderlerin, kurallar koyarak, ekip içerisindeki uyumu sağlamak için ödülleri vaat ederek ve itaatsizlikten dolayı cezalarla tehdit ederek kontrol sağlama olasılıkları çok yüksektir (Kiazad vd., 2010: 514). Başka bir ifadeyle, otoriter liderler kararları tek başına verirler ve merkezi otoriteye sahiptirler. Otoriter liderler, gruplarında motivasyonu sağlamak için yasal, ödüllendirme ve zorlayıcı güçlerini kullanırlar. Bu liderler, astlarının hangi konu da neler yapacağını, önceden planlayarak ekibine bildirirler ve ekip üyeleri ne yapacaklarını önceden bilirler. Otoriter liderler, astlarını karar verme sürecinin dışında tutarlar (Yörük, 2011b: 97).

2.2. Paternalist Liderlik

Paternalist liderlik, davranışının literatür taraması sonucu Doğu ve Batı toplumlarına göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Fakat yapılan araştırmalar sonucu doğu toplumlarının paternalist liderlik özelliklerini daha çok taşıdıklarını görülmüştür. Paternalist lider, ekip üyelerini kendi iyilikleri için babacan tavırla sahiplenen, koruyan, gözetleyen ve sadece iş hayatın da destek olan değil aynı zamanda özel hayatında da astlarına yardımcı olan bir liderlik tipidir (Şendoğdu ve Erdiçelebi, 2014: 255). Paternalist bir lider, ekip üyelerinin ve ekibinin yakınlarının özel davetlerine, düğünlerine, mezuniyet törenlerine katılmakta hatta çalışanlarının aile içi sorunlarında arabuluculuk yapmaktadır. Tüm bu yakın ilişkilerin sonucunda, paternalist lider ekip üyelerinden üst düzey bağımlılık ve güven beklemektedir (Erben ve Ötken, 2014: 106).

2.3. Demokratik (Katılımcı) Liderlik

Demokratik lider, yönetimde insan ilişkilerine önem veren karar verme sürecine astlarını dahil eden liderlik tipi olarak tanımlanmaktadır. Çalışanların karar verme ve yönetim fonksiyonlarına dahil olması iş memnuniyetini artırmakla kalmaz aynı zamanda ekip üyelerinin düşünsel becerilerinin gelişmesine de yardımcı olmaktadır (Bhatti, 2012: 193). Bir başka ifadeye göre ise, demokratik lider kendisi tarafından verilen kararlarla astlarını yönetmek yerine, astlarında fikirlerini alarak ve

onlarında katılımlarını sağlayarak yönetsel kararları oluşturan liderlik tarzıdır. Beraber verilen kararların astlar tarafından etkin bir şekilde kabul göreceği ve bu nedenle kararlara uyum gönüllü olarak gerçekleşeceği düşünülmektedir (Bakan, 2008: 6). Demokratik bir liderin, bilgili, etkili, teşvik edici, iş birlikçi, saygılı, iyi bir rehber ve iyi bir dinliyeyici olma, özelliklerini taşıması beklenmektedir (Choi, 2007: 247). Kısacası, demokratik liderlikte en önemli vurgu “katılımcılık” özelliğine yapılmaktadır. Karar verme sürecine tüm ekip üyelerinin katılması olası krizlerde yönetim fonksiyonlarında zorluklara neden olduğu düşünülse, genel olarak verimliliği, motivasyonu ve iş tatminini olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

2.4.Serbestliğe Dayanan Liderlik

Serbestliğe dayanan liderlik tarzında, çalışanlara sadece bir hedef verilir ve kendi bilgi, yetenekleri doğrultusunda bu hedefleri gerçekleştirmeleri beklenir. Bu süreçte liderin görevi, kaynak ve malzeme sağlamaktır. Talep edildiği sürece, lider ekip üyelerine fikirlerini beyan edebilir fakat bu ekip üyelerinin faaliyetlerinde bağlayıcı bir nitelik taşımamaktadır (Yörük, 2011a: 105). Bir başka ifadeyle, grup üyelerinin tamamen serbest bırakıldığı liderlik tarzıdır. Serbestliğe dayanan liderlik tipinin en önemli özelliği güçten uzak durmaktır. Lider, grup üyeleriyle benzer görevleri üstlenmekte, kararın alınması ve hedeflerin belirlenmesini üyeler gerçekleştirmektedir. Oto kontrol sisteminin aktif olduğu, çok fazla tercih edilmeyen ve örgüt üyelerine çok fazla yetki verildiği için örgüt işleyişinin zorlaştığı liderlik tipidir.

2.5. Karizmatik Liderlik

Karizmatik liderlik, kriz durumlarında ortaya çıkan, kurtarıcı, güçlü ve olağanüstü kişilik özelliklerine sahip kişilerde görülen liderlik tarzıdır (Bakan, 2010 :75). Karizmatik liderler, ilham verici bir vizyon, ifade etme yetenekleri ve kendilerinin görevlerinin olağanüstü olduğu izlenimini uyandıran davranış ve eylemleri ile diğer liderlerden ayrılmaktadırlar (Conger vd., 2000: 748). Başka bir ifadeye göre ise karizmatik liderler, yol gösteren, güven ve ilham veren, saygı uyandıran, geleceğe yönelik pozitif düşünmeye yönlendiren, grup üyelerinin hayatlarında gerçekten önemli olan şeyleri farketmelerini sağlayan misyon duygusunu aktaran liderlerdir (Oktay ve Gül, 2003: 405).

3.ARAŞTIRMA

Araştırma, kuşakların liderlik anlayışlarının farklılıkları dikkate alınarak hazırlanmıştır. 2018 yılı itibariye Y kuşağının tüm üyeleri oy kullanabilme hakkına sahip olmuştur. 2018- 2019 yılında yapılan seçimlerde siyasi liderlerin, Y kuşağı ve Z kuşağını da dikkate alarak seçim kampanyaları gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin seçmen nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan X ve Y kuşağı üyelerinin siyasi liderlerden beklediği liderlik özellikleri araştırılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma soruları ise; 1. X ve Y kuşağına göre siyasi liderlik nedir? , 2. X ve Y kuşağına göre siyasi liderlerden beklenen siyasi liderlik özellikleri nelerdir? biçiminde belirlenmiştir.

3.1. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemine göre tasarlanmıştır. Araştırmanın problemine uygun olarak “Durum Çalışması” deseni seçilmiştir. Bir kişi, bir kurum, grup, bir ortam çalışılacak durumlara örnek gösterilebilir. Bir duruma ilişkin etkenler, tüm ayrıntılarıyla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve etkilendikleri üzerinde durulur (Yıldırım ve Şimşek 2016: 73).

3.2. Örneklem Tasarımı

Araştırmanın amacına uygun olarak, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, geniş bilgi ve tecrübeye sahip olduğu düşünülen durumların ayrıntılı olarak çalışılmasını sağlar (Yıldırım ve Şimşek 2016:122). Bu doğrultuda, 14 kişi X kuşağı (1965-1979) ve 14 kişi Y kuşağı (1980-2000) olmak üzere toplam 28 kişi ile görüşme yapılmıştır.

3.3. Veri Toplama Yöntemi, Analizi ve Bulgular

Veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, bireylerin tecrübeleri, ilgi, düşünce ve şikayetleri ile ilgili bilgi toplamakta önemli bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek 2016: 129). Görüşme soruları, literatür taraması sonuçları göz önünde bulundurularak, Arklan (2004) tarafından yapılan yüksek lisans tezi kapsamında siyasi liderlikte karizma olgusuna yönelik örnek uygulamanın ölçümlenmesinde kullanılan ölçek araştırmada yol gösterici olmuştur. Veri çeşitliliğini sağlamak ve araştırmanın geçerliliğini artırmak için aynı kişilerle birden fazla görüşme gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi sürecinde, katılımcılara tekrar ulaşılmış ve cevapları onaylatılmış ve tekrar düzenlenmiştir.

Verilerin analizinde betimsel ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların ilk bireysel görüşleri doğrultusunda tema ve alt temalar oluşturulup, daha sonra ise ortak görüşlere göre gruplandırılmıştır. Veriler doğrultusunda oluşturulan X ve Y kuşağına ait tema ve alt temalar aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 2: X Kuşağının Siyasi Liderlerden Bekledikleri Liderlik Özelliklerine Ait Temalar

Tema	Alt Tema
Geleneklerine Bağlı	<ul style="list-style-type: none"> Geçmişten gelen düşüncelere sadık Örf ve adetlere önem veren Düzenli ve görüşleri değişmeyen
Otorite Sahibi Olması	<ul style="list-style-type: none"> Ben merkezci liderlik Sabit, tek lider Otoriter Disiplinli
İletişim Kanallarının Kullanımı	<ul style="list-style-type: none"> Yüz yüze İletişim Resmi İletişim Tarzı Geleneksel Medyaya Bağlı fakat zaman zaman Sosyal medyayı kullanan İletişim ve Hitabet yeteneği
Söylemler	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomi ve İstihdam Odaklı Güçlü devlet figürü Milliyetçilik önemli, Ulus – Devlet anlayışı Çağdaşlık anlayış Dini konular önemli Güvenilirlik ve Tutarlılık önemli

Tablo 3: Y kuşağının Siyasi Liderlerden Bekledikleri Liderlik Özelliklerine Ait Temalar

Tema	Alt Tema
Küresel Bakış Açısına Sahip	<ul style="list-style-type: none">• Yenilikçi ve Küresel düşünen• Değişime ayak uydurabilen, hızlı ve çağdaş• Özgürlük
İşbirlikçi	<ul style="list-style-type: none">• İşbirlikçi kavramı ve “biz” anlayışı• Esnek düşünceye sahip• Farklılıklara ve diğer ideolojilere saygılı, ötekileştirmeyen
İletişim Kanallarının Kullanımı	<ul style="list-style-type: none">• Sosyal Medya kanalları üzerinden anlık iletişim• Samimi iletişim dili• İletişim ve Hitabet yeteneği
Söylemler	<ul style="list-style-type: none">• Günün ve çağın sorunlarını dile getiren• Hümanist bakış açısına sahip• Geleceğe yönelik düşünen• Dürüstlük, eşitlik, adalet• Kişisel gelişimlerine önem veren• Güvenilirlik ve Tutarlılığı dikkate alan• Sorgulayan

Görüşmeye katılan katılımcılar, cinsiyetlerine ve doğum tarihlerine göre kodlanmıştır. Verilerde eşitliği sağlamak için katılımcıların cinsiyetlerinin eşit oranlarda olmasına dikkat edilmiştir. X kuşağı üyesi olan 7 kadın, 7 erkek toplamda 14 kişi ile görüşülmüştür. Doğum tarihleri ise; 1965, 1966, 1968, 1969, 1970, 1971, 1977, 1978 ve 1979’dur. Y kuşağı üyesi olan 7 Kadın, 7 Erkek toplamda 14 kişi ile görüşülmüştür. Doğum tarihleri ise; 1983, 1985, 1988, 1989, 1990, 1992, 1993, 1995, 1996, 1997 ve 2000’dir.

Tablo 4: Görüşmeye Katılan Katılımcıların Cinsiyetleri ve Doğum Tarihlerine Göre Sıralanması

X kuşağı		
K1	1965	Lisans
K2	1970	Lise
K3	1972	Lise
K4	1968	Lise
K5	1969	Yüksekokul
K6	1966	Lisans
K7	1966	Lise
E1	1971	Lisans
E2	1979	Lisans
E3	1977	Yüksekokul
E4	1978	Lise
E5	1965	Lise
E6	1979	Lisans
E7	1967	Lisans
Y Kuşağı		
K8	1992	Lisans
K9	1990	Yüksek Lisans
K10	1985	Lise
K11	1988	Yüksek Lisans
K12	1989	Lisans
K13	1983	Lisans
K14	1985	Lise
E8	1993	Lisans
E9	1994	Lisans
E10	1995	Lisans
E11	1996	Lisans
E12	1997	Lisans
E13	2000	Önlisans
E14	2000	Lise

3.3.1. X Kuşağı Geleneklerine Bağlı Temasına Ait Görüşler

Geleneklerine Bağlı temasına yönelik alt temalar, geçmişten gelen düşüncelere sadık, örf adetlere önem veren ve düzenli ve görüşleri değişmeyen olarak belirlenmiştir. Tema alt başlıkları, Polat ve Külter (2006)'e ait boyutlarla uyumludur. X kuşağına göre, liderlerde geleneklerine bağlılık önem arz etmektedir. Liderlerin geleneklerine önem vermesi ve bunu sürdürmesi, örf adetlerine bağlı olması ve dile getirmesi X kuşağı üyeleri için öne çıkan özelliklerdir. Aynı zamanda liderlerin ideolojilerinde ve düşüncelerinde “düzenlilik” aramaktadırlar. X kuşağı için ideolojiler, düşünceler değişmez ve siyasal liderlerin de bu özellikleri göstermelerini beklemektedirler. Yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcıların geleneklerine bağlı olması temasına ait görüşleri şu şekildedir;

K1, “Benim inandığım siyasal liderin en büyük özelliklerinden birisi geleneklerine bağlı olmasıdır. Toplumla önderlik eden kişi geleneklerine ve örf adetlerine önem versin ki, arkasından gelen gençler ve insanlar da bunu sürdürsün...”

K6, “Siyasal liderlerin, geçmişten gelen düşünceleri önemsemesi gerekir. Düşünceleri değişmemeli, ülkeyi yöneten sabit ve tek lider olmalı, o da uzun süre bu görevi yürütmeli...”

E4, “Desteklediğim siyasal lider, klasik tarzda parti liderliğine uygun olmalı, geleneklere ve belli değerleri göz önünde bulundurmalı...”

E1, “Benim için siyasal lider güçlü olmalıdır. Geleneklerine bağlı olacak, düzenli çalışacak ve ekonomik olarak her zaman ülkeyi ayakta tutmasını bilecektir”.

3.3.2. X Kuşağının Otorite Sahibi Olması Temasına Ait Görüşler

Otorite sahibi olması temasına yönelik alt temalar, “ben merkezci” liderlik, otoriter, disiplinli, sabit tek lider olarak belirlenmiştir. X kuşağı grubu üyeleri, liderliğin tek lider üzerinden ilerlemesi gerektiğini düşünmektedirler. Otorite kavramı, X kuşağı için önemlidir. Güçlü liderin, otorite ve disiplinle harmanlanarak ülkelerini refaha ulaştırabileceklerine inanmaktadırlar. Birlikte hareket etmek “biz” kavramını geliştirmek yerine, düşüncelerini ve eylemlerini inandıkları tek bir kişi doğrultusunda ilerletirler. Yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcıların otoriteye sahibi olması temasına ait görüşleri şu şekildedir;

K6, “Ülkeyi yöneten sabit ve tek lider olmalı o da uzun süre bu görevi yönetmeli. Aynı zamanda otoritesini sadece kendi ülkesinde değil, dış ülkelerde de gösterebilmeli. Ancak böyle güçlü bir lider olarak tanınacağını düşünüyorum...”.

K2, “Liderlerde, otorite ve disiplin önemlidir. Bir toplumun ya da grubun birlikte hareket edebilmesi için otorite baskı oluşturur. Bir ülkeyi yönetmek kolay değil. Otorite olmazsa, çatışmalar ve kopukluklar olur...”.

K7, “Lider, disiplinli olmalı. Bir milletin tek bir lideri vardır. O milleti yönetir ve yönetmek için de birçok kişiyi arkasına alarak bu görevi yapar. Birden fazla kişi yönetimde söz sahibi olamaz, fikir ayrılığı olur...”.

E5, “Siyasal lider ön plana çıkabilmeli, çıkabilsin ki kendi düşüncesi uğruna arkasından gelen kişilerini haklı çıkarırsın. Bir partinin sadece tek bir siyasal lideri olmalı, otorite olarak en tepede yer almalıdır...”.

E7, “Şimdi gençler disiplinden ve otoriteden çok uzaklar, o yüzden siyasal liderler bu konuda önderlik etmelidirler. Otorite olmadan ülke yönetilemez, bir çocuğu bile büyütmek şu anda çok zor üzerinde belirli noktadan sonra hak iddia edemiyorsun. Ülkede ise milyonlarca insan ve farklı kültürden kişiler var. Otorite ve disiplinin yeni nesillere de aktarılması lazım...”.

3.3.3. X Kuşağının İletişim Kanallarını Kullanımı Temasına Ait Görüşler

İletişim kanallarının kullanımına yönelik alt temalar; yüz yüze iletişim, resmi iletişim tarzı, geleneksel medya olarak belirlenmiştir. Görüşmede elde edilen veriler doğrultusunda X kuşağının özellikle ilk çeyreğinde doğan katılımcıların geleneksel medyaya ve yüz yüze iletişim tarzına çok önem verdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Destekledikleri siyasal lideri, gazetelerde, televizyonlarda takip etmekte ve bu bilgilere güvenmektedirler. Özellikle yüz yüze iletişime geçtiklerinde ise, bu konu onlarda ayrı memnuniyet yaratmaktadır. Seçim dönemlerinde yapılan ev ziyaretleri ve mitingler örneklendirilebilir. İletişim dilinin ise, daha çok resmi dil olması gerektiğini savunmaktadırlar. Destekledikleri liderleri, önderleri saygı mekanizması olarak görmektedirler. Yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcıların iletişim kanallarının kullanımı temasına ait görüşleri şu şekildedir;

E7, “Desteklediğim lider ile ilgili çıkan haberleri takip ediyorum, tabi sadece desteklediğim lider değil hepsini takip etmeye çalışıyorum. Her gün düzenli haberleri izliyorum, günlük gazeteden bu gibi haberlere dikkat ediyorum, bazen de Facebook üzerinden çıkan haberlere bakıyorum ama televizyondakiler daha güvenilir öyle düşünüyorum. Liderler, özellikle seçim sürecinde iletişimi yüz yüze gerçekleştirmelidirler. Daha ikna edici ve inandırıcı olurlar... Hitabet yeteneklerinin olması gerektiğini düşünüyorum, evet, çünkü çok geniş kitlelere sesleniyorlar... herkesin derdini dinleyemez ama ortak dertlerde buluşabilir, bunlara yönelik te yapacağı şeyleri iyi anlatması lazım...”.

E6, “Siyaset ile ilgili çıkan yazıları genellikle gazetede okuyorum ya da televizyonda takip ediyorum... Haberleri takip edecek herhangi bir sosyal medya uygulaması kullanmıyorum. Sadece

resmî gazetelerin sitelerinden bakıyorum... Televizyonda belirli izlediğim kanallar var onlar üzerinden öğreniyorum. Seçim dönemlerinde zaten ben görüşüme uygun olsa da olmasa da her liderin mitinglerine katılırım, merak ederim. Ne diyecek ya da nasıl davranacak... Hitabet yeteneği önemli, ses tonu çok önemli özellikle tok ve gür ses tonu olan lider güçlüdür, ben öyle düşünürüm...”

K5, “Benim liderimin güçlü duruşu olması çok önemli, bunu da zaten haberlerde, mitinglerde görebiliriz. Özellikle mitinglerin ve halk ziyaretlerinin, siyasal liderlerle halkı daha çok kaynaştırdığını düşünüyorum. Bazen sevmediğim bir siyasetçiyi gördüğüm ve konuştuğum zaman ona ısınıyorum...Hitabetin insanları etkilemek için kullanılabilecek bir özellik olduğunu düşünüyorum. Yapacağı işleri düzgün ve güzel anlatması lazım... Bunun için de güzel konuşmalı... Halkına güçlü seslenen lider, dış ülkelere de güçlü bir şekilde seslenir ve tavrını koyar... Siyasette etkileyicidir...”

K4, “Siyasetçileri daha çok televizyondan izliyorum, haber kanalları ya da katıldıkları televizyon programları, aksamları yemek yerken zaten haberler açık oluyor. Ve siyasal liderle ilgili de haberler çok fazla yapıyorlar. Arada gazete okuyorum, sosyal medyayı çok fazla bu konuda kullanmıyorum. Haberlere bakabileceğim bir yer olarak görmüyorum. Siyasetçilerin aynı zamanda mitinglerinin de elbette önemli olduğunu düşünüyorum, ben çok fazla katılmasam da yine haberlerde görüyorum, ya da giden arkadaşlarımdan duyuyorum...”

3.3.4. X Kuşağının Söylemleri Temasına Ait Görüşler

X Kuşağının söylemlerine yönelik alt temalar; ekonomi ve istihdam odaklı, güçlü devlet figürü, milliyetçilik, dini konular, çağdaşlık ve söz eylemlerindeki güvenilirlik, tutarlılık olarak oluşturulmuştur. X kuşağı siyasal liderlerin söylemlerinde öncelikle ülkelerinin çıkarlarına ve milli duruşlarına önem vermektedirler. Bu kuşak için ekonomik kalkınma, ülkenin refahı da önemlidir. Aynı zamanda çocukların geleceklelerini düşündükleri için siyasal liderlerden istihdam yaratmalarını beklemektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda, geleneklerine bağlı oldukları gibi dini düşüncelere de önem verdikleri görülmektedir. Çağdaşlaşmayı, belirli değerlerimizden uzaklaşmadan istemektedirler. Yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcıların söylemler temasına ait görüşleri şu şekildedir;

E1, “Ben siyasetçilerin özellikle ekonomiyle ilgili söylediklerine bakarım, ekonomi önemli. Ülkenin ekonomisi iyi olduğu sürece benim evimin ekonomisi de iyi olur. Aynı zamanda dış ülkelere karşı da güçlü oluruz. Millî duruş ve beraberlik te önemli, bunu sağlamak çok zor.. ama bunu en yakın sağlayan lider, iyi liderdir benim gözümde... Siyasal liderlerin söz ve davranışlarındaki tutarlılık önemli, eğer bu seçim döneminde vaat ettiği her şeyi yerine getiriydiyse benim liderim diğer dönemde onu desteklerim...ama tabii körü körüne bağlı olan kitleler de var”.

E6, “İstihdam önemli, özellikle çocuklarımız için önemli... Gençlerin çoğu işsiz... Çocuklarımızı okutuyoruz ve birçoğu okudukları mesleklerini yapmıyorlar. Siyasetçi bence ilk bu sorunları da çözmeli...”

K6, “ Dini dikkate alırım, çünkü belli inançtan geliyoruz... ve bu inançların kaybolmaması gerektiğini düşünüyorum. Aynı dini inanca sahip olmayan kişileri anlamak zor olur. Tamamen ülke dinle yönetilsin demek istemem. Ama gençlerin bu konuda eksikleri var ve giderilmeli... Bu eksikleri gidermek ilk ailelerin görevi, sonra devletin, siyasal liderlerin de bu konularda çalışmalar yapması gerektiğini düşünüyorum...”

K3, “Ülkemizin belli çağdaş seviyeye ulaşması gerektiğini düşünüyorum, zaten geçmişte bunun için çalışan liderler var. Ama önemli olan bazı şeylerden kopmadan bunu gerçekleştirmek, milli birlikten kopmadan bunu gerçekleştirmek uyum sağlayabiliriz evet fakat örf ve adellerimizi, inancımızı yok sayamayız... Siyasetçiler de buna öncülük etmelidir. Bu hedefe ulaştracak siyasetçi benim için ideal liderdir. Söylemlerinde ve vaatlerinde bunu dikkate alırım... Aynı zamanda söyledikleri ve yaptıkları benim için önemlidir... Seçim öncesinde verdiği sözleri tutması benim güvenimi sağlar...”

3.3.5. Y Kuşağının Küresel Bakış Açısı Temasına Ait Görüşler

Y kuşağının küresel bakış açısına ait temalar; yenilikçi, küresel düşünen ve değişime ayak uydurabilen, hızlı, çağdaş ve özgürlükçü olarak belirlenmiştir. Y kuşağı siyasal liderlerin, teknolojik gelişmeleri takip eden, ayak uydurabilen ve hızlı değişimi kabul eden liderlik özelliklerini göstermelerini beklemektedir. Düşünce yapısı olarak, tek doğru üzerine odaklanmayan, daha geniş ve küresel düşünebilme yeteneğine sahip olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcıların Y kuşağının küresel bakış açısı temasına ait görüşleri şu şekildedir;

E9, “Ben siyasal liderlerin daha çok yenilikçi olması, bilime önem vermesi, sakin ve kucaklayıcı bir üslupla konuşması gerektiğini düşünüyorum. Karizmatik bir görünüş sergilemesine dikkat ederim, konuşması, duruşu ve tarzı ile... Özellikle uluslararası platformda ve diğer liderlere karşı duruşu da benim için önemlidir... Düşünceleriyle de küreselleşmeyi yakalayabilmesi lazım...”.

K8, “Benim için cömertlik, merhametlilik, güven önemli olduğu kadar yeniliklere açık olması ve kabul edebilir olması da önemlidir... Hızlı değişim söz konusu ve bu kaçınılmaz siyasetçiler de bu doğrultuda düşüncelerini geliştirmeliler...”.

K10, “Benim siyasal liderim kısıtlayıcı kesinlikle olmamalı, zaten bu yüzyılda bu mümkün olamaz ... Özgürlükçü olmalı, özellikle gençleri kısıtlamamalı, kendisinin de özgür ruha sahip olması lazım... artık siyasette de resmi formdan çıksınlar... Küreselleşmenin kaçınılmaz etkilerine de liderler açık olsunlar... bilimi ve eğitimi de bu doğrultuda ilerletsinler...”.

E11, “Dünya vatandaşlığı yaratabilecek bir lider, farklılıkları kabul eden ve ötekileştirmeden herkesi kucaklayan siyasal lideri desteklerim...”.

3.3.6. Y Kuşağının İşbirlikçi Temasına Ait Görüşler

Y kuşağı için işbirlikçi temasına ait alt boyutlar; İşbirlikçi kavramı “biz” anlayışı, farklılıklara ve diğer ideolojilere saygılı, ötekileştirmeyen ve esnek düşünceye sahip olarak belirlenmiştir. Y kuşağı iş birliğine ve ekip çalışmasına önem vermektedir. Siyasal iletişim açısından da ekip çalışmasının gerekli olduğunu düşünmektedirler. Araştırma sonuçları doğrultusunda siyasal liderlerin tek bir doğru üzerinde ilerlemelerini değil, çok boyutlu düşüncelerini ve esnek düşünceye sahip olmalarını istediklerini dile getirmişlerdir. Aynı zamanda en çok vurgu yaptıkları konu ise “ötekileştirme” olmuştur. Farklılıklara saygılı ve ötekileştirmeden siyasetin yürütülmesi gerektiğini istemektedirler. Yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcıların işbirlikçi temasına ait görüşleri ise şu şekildedir;

K9, “Siyasal liderlerin şeffaf ve hesap verebilir olması gereklidir. Kendi ideolojisi dışındaki diğer görüşlere saygılı ve farklılıkları göz ardı etmeyen hoş görüşle yaklaşan... aynı zamanda kendi sorunları dışında başka sorunları dinleyen ve çözmeye çalışan bir tavır sergilemeleri gerekir...”.

K14, “Ben ve benim partim dışında “biz” kavramıyla hareket etmeli, bir siyasal lider. İktidara geldiğinde sadece o kişiyi destekleyenlerin değil, tüm ülkenin lideri oluyor. Bu yüzden her zaman kendi çıkarlarının dışında toplumun çıkarlarını gözetmelidir... “ben” kavramı yerine “bizi” yerleştirmelidir. Siyaset bir ekip işidir. Bir kişi kazanıyorsa ve lider oluyorsa, arkada binlerce insan onu bu yolda ilerletmiştir. Bu yüzden işbirlikçilik özelliği önemlidir...”.

E14, “Kendinden olmayanı ötekileştirmeyen siyasal liderler olmalı, ben siyasal lider olsam sadece kendi görüşümdeki insanları değil, farklı görüşlerdeki insanları anlamaya çalışırım... hatta etkileyeme çalışırım. Ötekileştirirsek belki de sempatisini kazandığı birisini bile kaybedebilir liderler... saygılı ve açık olmalılar... Esnek yapıya sahip olmaları gerektiğini düşünüyorum... Hızla ilerleyen teknoloji çağı içerisindeyiz ve buna ayak uydurmak lazım...”.

3.3.7. Y Kuşağının İletişim Kanallarını Kullanımı Temasına Ait Görüşler

Y Kuşağının iletişim kanallarını kullanımı temasına ait; sosyal medya kanalları üzerinden anlık iletişim, samimi iletişim dili ve hitabet yeteneği alt temaları oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan Y kuşağı katılımcıları, siyasal liderlerden teknolojiye ayak uydurmalarını, dijitalle iç içe olmalarını ve sosyal medyayı kullanmalarını beklemektedirler. Geleneksel Medya'dan çok yeni medya üzerinden liderleri takip ettiklerini ve bazı liderlerin geliştirmiş oldukları samimi iletişim dilini sempatik bulduklarını dile getirmişlerdir. İletişim ve hitabet yeteneğinin bir liderde öne çıkması gereken bir özellik olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcıların iletişim kanalları kullanımı temasına ait görüşleri şu şekildedir;

K12, "Hitabet ve söylem yeteneği her siyasal liderde olması gereken bir özelliktir. En büyük araç iletişimdir. Özellikle sözlü iletişim çok önemlidir. Hitabet sanatı ise, fikirlerinizi anlatabileceğiniz en hızlı yoldur. Çok boyutlu iletişimi sağlar".

E11, "Siyasal lider daha samimi olmalı, daha yakın, ekip ve takım lideri gibi çalışan aynı zamanda dijital çağı yakalayan ve sosyal medyayı kullanabilen...".

E8, "Artık geleneksel medya çağın gerisinde kalıyor, hem güvenilirliğini yitirdi, hem de objektif değil... Ben mesela birçok habere sosyal medya aracılığı ile ulaşıyorum... Bu yüzden liderler de bu teknolojik yenilikleri kullanabilmeli, söylemlerini buna göre dizayn etmeli ve kitlelere buradan ulaşılmalıdır... Sosyal medya anlık iletişim sağlar, istediğin siyasetçiye anlık olarak ulaşabileceğin imkanını verir ve resmi olmayan bir dil ile iletişime geçersin bu da samimiyeti etkiler... Sosyal medya liderler tarafından artı değer olarak görülmelidir...".

K13, "Hitabet ve söylem yeteneği, her siyasetçide olmalıdır. Liderlik yapmak istiyorsan belli kitleye dokunman gerek, belli bir kitleye dokunacaksan sadece belli kanallar, yazılı basın yetmez. Diğer iletişim kanallarını kullanabilmen gerek. Düşüncelerini pazarlamak için ikna etmen gerek bunun için de iletişim yeteneği ve hitabet gerekli...".

3.3.8. Y Kuşağının Söylemleri Temasına Ait Görüşler

Y Kuşağının söylemleri temasına ait alt temalar; günün ve çağın sorunlarını dile getiren, hümanist bakış açısına sahip, geleceğe yönelik düşünen, dürüstlük, adalet, eşitlik kavramlarına önem veren, halkının kişisel gelişimine önem veren, yatırım yapan, sorgulayan ve güvenilirlik ve tutarlılığı dikkate alan olarak eldeki veriler doğrultusunda oluşturulmuştur. Y kuşağının en belirgin özelliklerinden birisi hümanist bakış açısına sahip olmaları ve tüm insanlığı farklılıklara rağmen kucaklamalarıdır. Y kuşağı siyasal liderlerde de bu özelliği aramakta ve adalet, dürüstlük, eşitlik kavramlarını öne çıkarmaktadırlar. Y kuşağı, belirli bir siyasal lideri destekleseler bile yaptığı davranışları sorgular ve belirli ölçüden geçirirler. Kişisel gelişimlerine önem veren Y kuşağı, siyasal liderlerin de bu yolda ışık olmasını beklerler. Yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcıların söylemleri temasına ait görüşleri ise şu şekildedir;

E10, "Kişisel eğitim, adalet konusunu dile getiren ve bu doğrultuda çalışmalarını gerçekleştiren ve uygulamaya döken siyasal liderleri beğeniyorum. Aynı zamanda gelişen dijital dünya ile ilgili ileriye dönük çalışmalar yapmalarını ve gelecekte bu konuyla daha çok ilgilenecek kollar oluşturmaları gerektiğini düşünüyorum...".

K11, "Güven faktörü oluşmasında, eşitlik, adalet ve tutarlılık önemlidir. Devletin kaynaklarını sadece kendisi ve kendi grubu için değil tüm halk için dağıtmalıdır. Tutarlılığa dikkat ederim, Geçmişine ve yaptıklarına bakarak söylemlerini analiz ederim. Yaptıklarıyla söyledikleri tutarlıysa önemserim. Yoksa popüler olduğu için bu kanala kaymıştır, birikimi yetersizdir ve samimi değildir...".

E13, “Siyasal liderlerde güvenilirliği ve tutarlığı dikkate alırım... Söylemlerini seçim öncesinde ve sonrasında karşılaştırırım... Vaat ettiklerini yerine getirip getirmediğine bakarım... Bir siyasal lider, vaat ettiği şeyleri gerçekleştirmediyse bile, dürüst olmasını beklerim, açıklamasını ve ikna etmesini beklerim...”.

K8, “Geleceğim ile ilgili çalışmalarda bana destek olmasını ve yol gösterici olmasını beklerim, söylemlerinde bunu ararım... dürüstlük, eşitlik ve adalet geleceğim için önemli bir yol açıcı anahattır. Herkese eşit şartlar sunulması ve adaletli bir şekilde dağıtılması... Gelecekte yapmak istediğim iş için bana fırsat yaratan bir yönetime ışık olmasını beklerim siyasetçilerin. Hayalim; sözleri ve eylemleri tutarlı olan siyasal liderler tarafından yönetilmek...”.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonucunda, X ve Y kuşaklarının siyasal liderlerden beklemiş oldukları davranışlarda farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. X kuşağı katılımcıları, daha çok geleneklerine bağlı, disiplinli, inandıkları doğrular üzerinde ilerleyen liderlik özelliklerini tercih ederken, Y kuşağı katılımcıları, küreselleşmeye önem veren, yeniliklere açık ve anlayışlı esnek düşünce yapısına sahip liderlik özelliklerini tercih etmektedirler. X kuşağı, otoriter, disiplinli, sabit tek lider anlayışını benimsemektedir. X kuşağı katılımcıları liderlerin, sadece temsil ettikleri grubu ve ideolojiyi dikkate alarak hareket etmeleri gerektiğini savunurken, Y kuşağı liderlerin hümanist bakış açısıyla yaklaşarak tüm insanlığı kucaklamaları gerektiğini savunmaktadırlar. Y kuşağı siyasal liderlerin başarısını sadece tek kişinin başarısı olarak değil, ekip başarısının, ekip ruhunun yansıması olarak görür ve iş birliğinin çok önemli olduğuna vurgu yaparlar. Y kuşağı farklılıkları dikkate almayan ve ötekileştirmeyen liderlik özelliklerini desteklerler. Özellikle Y kuşağı katılımcılarının farklılıklara saygılı ve ötekileştirmeye karşı hassasiyetleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İletişim kanallarının kullanımına yönelik görüşlerde de farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. X kuşağı daha çok yüz yüze iletişimi ve geleneksel medyayı tercih ederken, Y kuşağı liderlerin teknolojik çağa uygun olarak sosyal medya üzerinden anlık iletişim sağlamasını tercih etmektedir. Y kuşağı için liderlerinin, teknolojik çağa uygunluk göstermesi, dijitalleşmeyi yakalaması ve sosyal medyayı kullanması önemlidir. X ve Y kuşaklarının liderlerin iletişim ve hitabet yeteneklerine ilişkin görüşlerinde benzerlik görülmektedir. Her iki kuşak ta, liderlerin iletişim yeteneklerinin ve hitabet yeteneklerinin önemli olduğunu dile getirmiştir. X ve Y kuşağı katılımcılarının liderlerinin söylemleri teması üzerinden analiz edilen özellikleri arasında da farklılıklar olduğu görülmektedir. X kuşağı daha çok milli değerler üzerine ulus–devlet anlayışı ile ilerlerken, Y kuşağı daha küresel düşünen ve dünya vatandaşlığı yaratabilecek liderlik özelliği gösteren siyasal liderleri desteklemektedirler. X kuşağı, ekonomik değerlere ve ülke refahına önem vermektedir. Y kuşağı ise günümüz sorunlarını da dikkate alan ve bunları çözmeye yönelik adım atan liderleri desteklemektedirler. Y kuşağı için, dürüstlük, adalet, eşitlik önemli kavramlardır. Y kuşağının zihinlerinde idealize edilmiş siyasal liderler, kendi davranışlarında şeffaflık ve dürüstlüğü ilke edinmiş, toplum içerisinde ise farklılıklara saygı duyan ve herkese adil ve eşit fırsatlar sunan kişilerdir. X kuşağı ise, milli değerlere saygı duyan örf, adet ve geleneklerimizden kopmadan, dini duygularımızı yok saymadan ekonomik refahı sağlayabilecek, otoriter ve güçlü figür çizen siyasal liderleri desteklemektedirler. Literatür taraması sonucu oluşturulan kuram alt yapısıyla, araştırma sonucu ulaşılan bazı bulgular arasında farklılaşmalar olduğu görülmektedir. X kuşağının ilk çeyreğinde dünyaya gelen ile son döneminde

dünyaya gelen bireylerin düşüncelerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Özellikle X kuşağının ilk çeyreğinde dünyaya gelen bireyler teknolojiye uyum göstermekte zorlanmaktadır. X kuşağı katılımcılarının çoğunluğu, iletişim kanalı olarak genellikle televizyon ve gazeteyi tercih etmekte ve geleneksel medyaya bağlı kalmaktadır. Siyasal liderde beklenen özellikler arasında yaşa göre farklılık olduğu görülmektedir. Fakat cinsiyete göre herhangi bir farklılık saptanmamıştır. Bu araştırma, nitel araştırma yöntemine göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar için öneride bulunmak gerekirse nicel araştırma yöntemlerini kullanarak araştırma çeşitliliği sağlayabilir ve aynı zamanda araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini artırma yolunu tercih edebilir. Nitel araştırma, görüşme tekniği için, katılımcı sayıları arttırabilir ve doğum yılı olarak katılımcılar çeşitlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aka, B. (2018), “Bebek Patlaması, X ve Y kuşağı Yöneticilerinin Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Kamu ve Özel Sektör Bağlılıklarına Göre İncelenmesi; Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20): 118-135.
- Arklan, Ü. (2004), “Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16 .
- Aydın, Ç. G., & Başol, O. (2014), “X ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişme var mı?”, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(4): 1-15.
- Aygenoğlu, K. (2015), “X ve Y Kuşaklarının Kurumsal İş Hayatında İnsan Kaynağı Açısından Stratejik Yönetimi”, *Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi.
- Bayramoğlu, G. (2018), “X ve Y Kuşağının Liderlik Davranışı Açısından Karşılaştırılması”, *Ege Akademik Bakış*, 18(1): 15-30.
- Bilgiliier, S. A. (2018), “Üniversite Yöneticilerinin İletişim Becerileri ve Liderliklerinin Ölçümlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11: 1091-1108.
- Bilgiliier, S. A. (2019), “Y Kuşağının İnternette Alışverişe Yönelik Tutumları: Nicel Bir Araştırma”, *Erciyes İletişim Dergisi*, 487-512.
- Bozkurt, K. A., & Kayıkçı, Y. M. (2018), “Dijital Çağda Z ve Alpha Kuşağı, Yapay Zeka Uygulamaları ve Turizm Yansımaları”, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2018(1): 54-64.
- Çınar, S. E. (2016), “Farklı Kuşaklardaki Hemşirelerin Çalışma Ortamları Algısı ile İşten ve Meslekten Ayrılma Niyetinin İncelenmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi.
- Demirkaya, H., Akdemir, A., & Karaman, E. A. (2015), “Kuşakların Yönetim Politikası Beklentilerinin Araştırılması”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1): 186-204.

- Ekşi, N. (2017), “Yeni Ürün Geliştirme Sürecinde X-Y-Z Kuşaklarının Satın Alma Tercihlerindeki Farklılıkların ve İlişkilerin İncelenmesi: Cep Telefonu Üzerine Uygulama”, Trabzon: *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Erkuş, A., & Günlü, E. (2008), “Duygusal Zekanın Dönüşümcü Liderlik Üzerine Etkileri”, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 9(2): 187-209.
- Gemlik, N., İlter, P., & Bektaş, G. (2018), “Y Kuşağı Orta Düzey Hastane Yöneticilerinin Üst Yöneticilerinden Beklentileri Üzerine Nitel Bir Araştırma” *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 5: 154 - 160.
- Göksel, A., & Güneş, G. (2017), “Kuşaklararası Farklılaşma; X ve Y Kuşaklarının Örgütsel Sessizlik Davranışı Bağlamında Analizi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 19(3): 807 - 828.
- Göktaş, P., & Çarıkçı, H. İ. (2015), “Kuşakların Siyasal İletişim Kültür Liderlik Açısından Değerlendirilmesi”, *MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(3): 7-33.
- Güven, S. (2016), “Türkiye’de Siyasal Hayatta Dönüşüm ve Lider Odaklı Siyaset”, *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(3): 90-118.
- Halisdemir, M. (2015), “Okul Yöneticilerinin Z Kuşağına Yönelik Tutumları”, İstanbul: *Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Karaaslan, S. (2014), “Kuşaklararası Farklılıkları Örgütler Üzerinden Anlamak; Bir Alan Araştırması”, Ankara: *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Korkmaz, M. (2005), “Duyguların ve Liderlik Stillerin Öğretmenlerinin Performansı Üzerinde Etkisi”, *Kurum ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Yaz 2005(43): 401-422.
- Korkmaz, M. (2007), “Örgütsel Sağlık Üzerine Liderlik Stilllerinin Etkisi”, *Educational Administration: Theory and Practice*, (49): 57-91.
- Közleme, O. (2013), “Liderlik, Siyasal Otorite Tipleri ve Karizma”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(13): 239-250.
- Mücevher, H. M., & Erdem, R. (2018), “X Kuşağı Akademisyenleri ile Y Kuşağı Öğrencilerin Birbirlerine Karşı Algıları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(22): 60-74.
- Ölçüm, D., & Polat, S. (2016), “Öğretmen İmajının Kuşaklar Bazında Değerlendirilmesi”, *Journal of Teacher Education and Educarts*, 5(3): 361-397.
- Polat, C. (2008), “An Evaluation of the Attributes of a Political Product (Political Leader) by Young”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2-31.
- Polat, C., & Külter, B. (2006), “Genç Potansiyel Seçmenler Gözüyle Siyasi Lider Özelliklerinin Değerlendirilmesi; Siyasal Pazarlama Bakış açısıyla Lise ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 191 -213.
- Sarı, E., & Harta, G. (2018), “Kuşakların Tüketim ve Satın Alma Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61): 968-980.
- Seyfi, Ü. Y. (2016), “X ve Y Kuşaklarının Ruhsal Zeka Özellikleri ile Çalışma Algıları Üzerine Bir Analiz”, Manisa: *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Şişman, R. Ö. (2018), “Siyasal İletişim, Siyasal Liderlik ve Yönetim Anlayışları, Türkiye'deki Seçmenler Üzerinden Sosyal Medya İletişim Model Öneriler”, İstanbul: *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Taş, Y. H., Demirdöğmez, M., & Küçükoğlu, M. (2017), “Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13): 1033 - 1047.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2006), “Okullardaki Örgütsel Güven Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özellikleri ve Bazı Değişkenler açısından İncelenmesi”. Konya: *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Hidaye Aydan Bilgiler 2002 yılında Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi, Planlaması, Teftişi ve Ekonomisi Programında yüksek lisans derecesi ile eğitim uzmanı unvanını aldı. 2008 yılında Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünde Doktora çalışmalarını tamamlayarak Halkla İlişkiler ve Tanıtım alanında doktor unvanı almaya hak kazandı. 2009 yılında Yardımcı Doçent oldu. Halkla İlişkiler alanında ulusal ve uluslararası kongrelerde sunmuş olduğu bildirileri ve yayınlanmış makaleleri ile ulusal ve uluslararası kitap bölümleri bulunmaktadır. 2019 yılında Doçent olmuştur. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Hidaye Aydan Bilgiler received her master's degree in 2002 from Ege University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Educational Administration, Planning, Inspection and Economics Program. She completed her PhD studies at Ege University, Faculty of Communication, Department of Public Relations and Publicity and was awarded the title of Doctor of Public Relations and Publicity in 2008. She became an assistant professor in 2009. She has many national and international book chapters and papers published in public relations at national and international congresses. She became an associate professor in 2019. She is a faculty member in the public relations and Publicity Department of Ege University.

Büşra Çetin, 2016 yılında Ege Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümünden yüksek onur öğrencisi olarak mezun olmuştur. Aynı yıl Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon eğitimini tamamlamıştır. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Araştırmaları Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi olarak eğitimine devam etmektedir. Öğrenci sempozyumlarda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

Büşra Çetin, as a high honor student graduated department of Public relations and publicity from Ege University in 2016. In the same year, she completed Pedagogical Formation education at Ege University. She continues education Institute of Social Sciences, Department of Communication Research at Ege University. She had presented paper at national and international student symposiums.

UYGULAMALI BİLİMLER OKULLARINDA MALİYE EĞİTİMİNİN YERİ

THE PLACE OF PUBLIC FINANCE EDUCATION IN APPLIED SCIENCES SCHOOL

Dr. Öğr. Üyesi, Murat AYDIN
Uşak Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
Muhasebe Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı
murat.aydin@usak.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-7211-5208

Gönderim 21 Ağustos 2019 - Kabul 26 Kasım 2019
Received 21 August 2019 - Accepted 26 November 2019

Öz: 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi ile yükseköğretim dünyasına giren Uygulamalı Bilimler okulları, ülkemizde fakülte ve yüksekokul düzeyinde eğitim vermektedir. Bu çalışmanın amacı; Uygulamalı Bilimler okullarının maliye eğitiminde katkısını tespit edebilmektir. Bu çalışmada doküman tarama yöntemi kullanılmıştır. 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ve kanunda ismi geçen Uygulamalı Bilimler okullarının ders planları ve içerikleri taranmış, maliye eğitimi ile ilgili olan dersleri belirlenmiştir. Muhasebe, bankacılık, finans, gümrük, uluslararası ticaret, uluslararası lojistik, gayrimenkul değerlendirme ve işletme yönetimi alanlarında açılan toplam 46 bölümde, 126 adet maliye dersinin okutulduğu görülmüştür. Uygulamalı Bilimler okullarının maliye eğitiminde önemli bir yeri olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Uygulamalı bilimler okulları, uygulamalı bilimler yüksekokulu, uygulamalı bilimler fakültesi, maliye eğitimi, vergi eğitimi

Abstract: In 1995, thanks to Boğaziçi University, Applied Science Schools, which are included in higher education, provide education at the level of faculties and schools in our country. The aim of this study is to be able to identify the contributions of the schools of applied sciences to public finance education. In this study, document review method has been used. The Law of Organization of Higher Education Institutions No. 2809 and the teaching plans and contents of the schools of Applied Sciences named in the law have been scanned and the lessons related to tax training have been determined. It has been observed that there are 126 public finance lessons in 46 departments which are accounting, banking, finance, customs, international trade, international logistics, real estate appraisal and business management. Applied Science schools have an important place in the education of public finance.

Keywords: Applied sciences, applied sciences schools, applied sciences faculties, public finance training, tax training

GİRİŞ

Türkiye'de son dönemlere kadar, özel ve kamu sektörünün idari ve mali birimlerinde çalışabilecek personel çoğunlukla İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve dengi okullardan mezun olan öğrencilerden oluşmaktaydı. Örneğin; bankacılık, finans, muhasebe, denetim, uluslararası ticaret, uluslararası lojistik, turizm, reklamcılık gibi sektörlerde istihdam edilecek kişiler bu okul mezunlarından temin

edilmekteydi. Bu okullardan mezun olan öğrencilerin bazıları çalışmak istedikleri sektörlere ilişkin ilave eğitimler almakta, bazıları ise sektöre girdikten sonra bilgi ve tecrübe sahibi olmaktaydı. Ancak Türkiye'de son yıllarda "Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu", "Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu" ve "Uygulamalı Bilimler Fakültesi" gibi isimlerle ortaya çıkan okullar bahsi geçen sektörlere yönelik eğitimler vermektedirler.

Uygulamalı Bilimler okulları 4 yıllık eğitim vermekte, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinin öğrencilere sundukları avantajların daha fazlasını sunabilmektedirler. Bu okullar İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerine alternatif olmaktan ziyade, kamu ve özel sektördeki iş gücü açıklarını daha donanımlı personel ile kapatmayı hedeflemektedirler. Bu amaç doğrultusunda son yıllarda Türkiye'nin değişik il ve ilçelerinde, farklı bölümleri ihtiva etmek suretiyle birçok yüksekokulun öğrenci kabulüne başladığı gözlemlenmektedir. Kurulması açısından fakülteye kıyasla daha kısa ve kolay şartlara sahip bu okullara öğrencilerin yoğun ilgi gösterdikleri de izlenmektedir.

Bu çalışmanın konusu Uygulamalı Bilimler okullarının bünyesinde yer alan bölümlerde okutulan maliye içerikli derslerin incelenmesidir. Bu okullarda okutulan maliye derslerinin sayısal anlamda hangi boyutlara geldiği tam olarak bilinmemektedir. Ayrıca bu konu ile ilgili yapılmış bir çalışmaya da rastlanılmamıştır. Bu çalışmanın amacı, Uygulamalı Bilimler okullarında okutulan maliye derslerinin plan ve içeriklerini incelemekle birlikte bu derslerin maliye eğitimine sağladığı katkıyı araştırmaktır. Bu açıdan bakıldığında çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda Uygulamalı Bilimler okullarının son halinin resmedilmesi de bu çalışmanın önemli çıktılarındandır.

Çalışmada öncelikle 2809 sayılı "Yükseköğretim Kurumları Teşkilat Kanunu" mercek altına alınmıştır. Kanun, "Uygulamalı Bilimler" ve "Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik" anahtar kelimeleri özelinde ayrıntılı bir biçimde taranmıştır. 2019 yılı Ocak ayı sonu itibarı ile Uygulamalı Bilimler ismi ile kurulan üniversite, fakülte ve yüksekokul sayıları tespit edilmiştir. Aynı yıl itibarıyla incelenen ders plan ve içeriklerindeki maliye dersleri belirlenmiştir. Maliye derslerinin; bankacılık, finans, muhasebe, uluslararası lojistik, uluslararası ticaret, gümrük işletme, işletme yönetimi ve gayrimenkul değerlendirme alanlarında açılan bölümlere ait olduğu görülmüştür.

1. UYGULAMALI BİLİMLER NEDİR?

Uygulamalı bilimler; bir ya da daha fazla doğa bilimi alanındaki bilimsel veri ve bilginin uygulamada yaşanan problemlerin çözümünde kullanılmasına verilen isimdir. Esasen uygulamalı bilimler, doğa bilimleri (ekoloji) için kullanılan bir terimdir. Doğa bilimleri ise; Fizik, Kimya, Biyoloji, Gök bilimi, Yer bilimleri ve Materyal Bilimidir. Ancak insanın çevreye müdahale etmesi sonucunda su, toprak ve hava gibi ekolojik kaynaklar üzerinde baskı oluşmuştur. Bu baskı ise ekolojik kaynakların tükenmesi veya kirlenmesine neden olmakta, bir zaman sonra toplumsal soruna dönüşmektedir. Ekoloji bilim dalı yüz yıllık bir geçmişe sahipken, toplumsal sorun nedeniyle son kırk yıldır "sosyal bilim" olarak evrilmiştir (Mutlu, 2009: 71-82). Birçok batı ülkesinde sosyal bilimler, ekolojinin alt bir disiplindir. Türkiye'de

ise ekoloji doğa bilimi olarak algılanmakta, ekonomik ve toplumsal olaylara bile mühendisçe yaklaşılmaktadır (Mutlu, 2009: 71-82).

Bu nedenle uygulamalı bilimler dendiğinde, sadece doğa bilimleri değil aynı zamanda sosyal bilimlerin de düşünülmesi gerekmektedir. Uzun yıllar doğa bilimlerinde olduğu gibi, sosyal bilimlerde de pozitivist yaklaşımın etkisini göstermiştir. Bu yaklaşıma göre bilimin tek bir mantığı vardır ve sosyal bilimler de bilim adını taşımak istiyorlarsa buna uymak durumundadır (Keat ve Urry, 1994). Pozitivist yaklaşım sosyal bilimler alanında etkisini nicel yöntemlerin kullanılmasıyla göstermiştir (Kuş, 2007: 19-41). Bunun bir sonucu olarak Türkiye’de “Uygulamalı Bilimler” ismi verilen okullarda sosyal bilimler ağırlıklı bölümlerin olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebinin son yıllarda ekoloji bilimi dalı algısının Türkiye’de değişmesi olduğu düşünülmektedir.

2. UYGULAMALI BİLİMLER OKULLARI

Türk yükseköğretim sistemi 1981 yılına kadar; üniversite, enstitü, Milli Eğitim Bakanlığı ve bazı bakanlıkların bünyesinde faaliyetlerini sürdürmekte idi. 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Türkiye’de yükseköğretim tamamen Yükseköğretim Kurulu çatısı altında toplanmıştır (www.yok.gov.tr). Türkiye’de yükseköğretim; ön lisans, lisans ve lisansüstü olmak üzere üç programa ayrılmaktadır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda bu üç programın tanımları yapılmıştır. Söz konusu yasada ön lisans; “Ortaöğretim yeterliliklerine dayalı, en az iki yıllık bir programı kapsayan nitelikli insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan veya lisans öğretiminin ilk kademesini teşkil eden bir yükseköğretimdir” lisans; “Ortaöğretime dayalı, en az sekiz yarıyılık bir programı kapsayan bir yükseköğretimdir”, lisansüstü ise; “Yüksek lisans ve doktora ile tıpta, diş hekimliğinde, eczacılıkta ve veteriner hekimlikte uzmanlık ve sanatta yeterlik eğitimini kapsar” şeklinde tanımlanmıştır.

Bu ifadeler ışığında lisans programı ise fakülte ve yüksekokulu ifade etmektedir. Yüksekokul fakülte gibi 4 yıllık eğitim vermektedir. Yüksekokullar Mühendislik Fakültesi ile eşdeğerdir. Yüksekokul ilgili kanunda; “Belirli bir mesleğe yönelik eğitim öğretime ağırlık veren bir yükseköğretim kurumudur.” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilat Kanunu 3. maddesinde “Üniversite; fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuvar, meslek yüksekokulu, araştırma ve uygulama merkezi ve benzeri birimlerden oluşur” hükmü ile yüksekokullara atıfta bulunmuştur. Ülkemizde “Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu”, lisans programı olduğundan fakülte ile denk tutulmaktadır. Ayrıca bazı üniversitelerde Uygulamalı Bilimler Fakültesi olarak kurulmakta, bazılarında ise yüksekokullar fakülteye dönüştürülmektedir. Dahası, 2018 yılında Uygulamalı Bilimler ismiyle iki üniversite Türk yükseköğretim hayatına kazandırılmıştır.

2.1. Uygulamalı Bilimler Okulları Mezunlarının Çalışma Alanları

Uygulamalı Bilimler Yüksekokulları ve Uygulamalı Bilimler Fakültelerinin sayıları her geçen yıl artmaktadır. Türkiye’de uzun bir geçmişe sahip olmayan bu okulların İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinden belli konularda önemli farklılıkları bulunmaktadır. Onları değerli kılabilecek bir takım avantajlarından da söz edilmektedir. Çünkü bu okulların içinde bulundurduğu bölümlerin; spesifik,

günümüz iş hayatına entegre olabilecek ve mezunlarına kolayca işe girebilme imkanı sağlayabilecek bölümler olduğu görülmektedir.

2.1.1. Kamu Sektörü İş İmkânları

Uygulamalı Bilimler okullarının en temel amaçlarından birisi özel ve kamu sektörüne nitelikli personel yetiştirmektir.¹ Uygulamalı bilimler okulları son yıllarda revaç bulduğu için kamu sektöründeki alımlarla ilgili düzenlemeler yakın tarihlerde yapılabilmektedir. Özellikle KPSS kılavuzlarında yapılan değişiklikler mezunlar için çok önemli gelişmelerden sayılmaktadır. KPSS B 2019/1 tercih kılavuzunda uygulamalı bilimlerden mezun olan öğrenciler için atama imkânları genişlemiş görülmektedir. Kılavuzda uluslararası içeriklere sahip bölümler için yeni kodlar eklenmiştir.

4446 numaralı kod: Uluslararası Ticaret ve Pazarlama veya Uluslararası Ticaret lisans programından mezun olmak

4484 numaralı kod: Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik lisans programından mezun olmak

4465 numaralı kod: Bankacılık, Bankacılık Finans, Bankacılık ve Finans veya Bankacılık ve Finansman, Finans ve Bankacılık lisans programlarının birinden mezun olmak

4453 numaralı kod: Muhasebe, Muhasebe Bilgi Sistemleri, Muhasebe ve Finansal Yönetim, Muhasebe ve Finans Yönetimi lisans programlarının birinden mezun olmak

4480 numaralı kod: Gümrük İşletme lisans programından mezun olmak.

Konu ile ilgili olduğu düşünülen bazı kodlar çalışmaya dâhil edilmiştir. Uygulamalı bilimler okullarında bulunan birçok bölüm için kılavuzda kod bulunmaktadır.

A Kadro diye ifade edilen kariyer mesleklerinde de son yıllarda uygulamalı bilimler okulu mezunlarına yönelik ilanlar çıkmaya başlamıştır. 2019 yılı itibarı ile çok geniş bir kapsamı bulunmamasına rağmen bazı bakanlıklar uzman, denetçi, kontrolör ve müfettiş gibi kadroları uygulamalı bilimler bünyesinde yer alan bazı bölümler için tahsis etmiş bulunmaktadır.

2.1.2. Özel Sektör ve Uygulama İmkânları

Bu okullarda farklı olan konulardan birisi de uygulamaya önem verilmesidir. Staj, proje ve iş başı eğitim gibi uygulamalarla öğrencilerine kendilerini geliştirme imkânı sunmaktadır. Meslek Yüksek Okullarında uygulama olmakla birlikte eğitim süresi iki yıldır. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde eğitim süresi dört yıl olmasına karşın uygulama imkânı bulunmamaktadır. Uygulamalı Bilimler Okullarında ise, hem teori hem de uygulama dersleri birlikte verilmektedir. Günümüz iş dünyası uzmanlaşmayı gerektirdiği gibi disiplinler arası çalışmayı da zorunlu kılmaktadır.² Bu çerçevede bölümlerin ders müfredat ve içerikleri incelendiğinde farklı disiplinleri de birleştirdiği aşikârdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde uygulamalı bilimler okullarının birincil hedefi özel sektörün

¹ <http://ubf.ankara.edu.tr/fakulte-hakkinda/>-(Erişim Tarihi: 20.03.2019)

² <http://www.sad.boun.edu.tr/anasayfa/>-(Erişim Tarihi: 20.03.2019)

ihtiyacı olan donanımlı iş gücünü temin etmektir. Bu nedenle kamu sektöründe istihdam konusunda net verilere ulaşılamamaktadır.

Ayrıca bu okullarda verilen maliye içerikli dersler de incelendiğinde daha çok özel sektörün ihtiyacı olan alanlara yönelik olduğu görülmektedir. Zira uygulamalı bilimler okullarında açılan tüm bölümler dikkate alınırca müfredat açısından maliye eğitimi, yaklaşık % 1’lik bir etkiye sahiptir. Sadece, müfredatında maliye içerikli dersler bulunan bölümler dikkate alındığında ise bu oran % 5’lere kadar çıkmaktadır. Son 2 yılda doluluk oranlarında ciddi azalma olan bu okulların maliye eğitimine katkısının tam olarak belirlenmesi ve toplum bakımından ifade ettiği mananın tespiti zordur. Zira bu gibi konuların irdelenmesi için başka verilere ve çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelemesinde “Uygulamalı Bilimler Okullarında Maliye Eğitimi” konulu çalışmaları tartışmak hedeflenmiştir. Ancak Türkiye’de Uygulamalı Bilimler okullarının tarihçesi çok eski olmadığı için, “vergi eğitimi” ve “maliye eğitimi” başlığında taranan ulusal literatürün istenilen düzeyde olmadığı görülmüştür. Vergi bilinci, vergi algısı gibi konularda yükseköğretim öğrencilerine yönelik yapılmış çalışmalar bulunmasına karşın, Uygulamalı Bilimler okullarında maliye eğitimine dair çalışma bulunmamaktadır.

Literatür incelemesi aşağıda belirtilen başlıklar kapsamında yapılmıştır.

- Maliye eğitimi
- Maliye dersleri
- Vergi eğitimi
- Vergi müfredatı
- Vergi dersleri
- Vergi hukuku eğitimi

Bu nedenle yukarıda belirtilen konu başlıkları özelinde; Google SCHOLAR ve SOBİAD veri tabanları incelemeye tabi tutulmuştur. İnceleme sonunda konu ile en çok irtibatlı 10 çalışma tespit edilmiştir. Bu çalışmalar haricinde önemli bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu alanda ilk çalışma, farklı ülkelerin yükseköğretim kurumlarında verilen maliye eğitimini konu edinmektedir. Arın (1995) çalışmasında, dünya ülkelerindeki yükseköğretim okullarında maliye eğitimi incelemiştir. Ayrıca Türkiye’de maliye bölümlerinde okutulan dersler çalışma kapsamında mercek altına alınmıştır. Diğer ülkelerin yükseköğretim okullarında maliye isimli bir bölümün bulunmadığı ve maliye bölüm derslerinin iktisat metodolojisi ve pedagojisine göre yeniden şekillendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Türkiye’de vergi hukuku eğitimi konulu başka bir çalışmada Yaltı (2011) vergi hukuku eğitiminin dünden bu güne genel bir resmini çekmiştir. Vergi Hukukunun kurucuları, geliştiricileri ve devam ettiricileri ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Benzer bir makalede Akkaya (2011) Türkiye’de vergi hukuku eğitimi yaklaşım biçimlerini irdelenmiştir. Vergi Hukuku eğitiminde; vergi muhasebesi yaklaşımı, vergi mevzuatı yaklaşımı ve hukuki yaklaşım olmak üzere 3 temel yaklaşımın olduğu çalışmada vurgulanmıştır. Hangi

yaklaşımın Türkiye’de verilen vergi hukuku eğitimini etkisi altına aldığı tartışılmıştır.

Bazı çalışmalarda Türkiye’de verilen maliye eğitiminin eksiklikleri üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. Fırat (2017) çalışmasında günümüz Türkiye’sinde maliye eğitiminin durumunu araştırmış ve değişen ekonomi bilimiyle birlikte maliye eğitiminde ne gibi değişimlerin olması konusunda önerilerde bulunmuştur. Bu çalışmada Türkiye’de maliye bölümlerinin eski revacının kalmadığı ve ders planlarına disiplinler arası yeni derslerin konulması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bir çalışmada, meslek yüksekokulu bünyelerinde eğitim veren muhasebe ve vergi uygulamaları bölümlerinin müfredatları vergi ve maliye içerikli dersler özelinde incelenmiştir. Çalışmada müfredatların vergi eğitimi bağlamında yeterli olup olmadığı Karadeniz (2018) tarafından sorgulanmıştır. İlgili bölümlerde okutulan vergi derslerinin yetersiz olduğu, bu anlamda devlet ve vakıf üniversitelerinin birbirinden farklı olmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın bir benzeri ise uygulamalı bilimler okulları için yapılmıştır (Odabaş ve Aydın, 2016). Bu çalışmada daha çok, kaliteli bir meslek mensubunun yetişmesinde müfredatların durumu değerlendirilmiştir. Kaliteli bir muhasebe meslek mensubunun yetişmesi için 4 okulda okutulan vergi derslerinin sayısının çok az olduğu saptanmıştır. Eksik yönleri dile getirilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen diğer çalışmaların, maliye bölümünde okuyan öğrenciler üzerine odaklandığı görülmektedir. Bu konuda yapılmış en dikkat çekici çalışmada Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde okuyan öğrencilerin, verilen vergi eğitimi ile vergi bilinç ve farkındalıklarındaki değişimin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, Çiçek ve Bitlisli (2017) 414 öğrenciye anket dağıtıldığını bildirmişlerdir. Vergi eğitimi alan öğrencilerin, almayan öğrencilere göre vergi farkındalığı ve vergi bilinci konusunda daha önde oldukları ortaya konmuştur. Vergi ahlakı ve vergi bilinci açısından maliye bölümü öğrencileri üzerinde yapılmış başka bir çalışmada ise Teyyare ve Kumbaşı (2016) vergi ahlakı ve vergi bilincinin oluşmasında maliye bölümü eğitiminin rolünü araştırmışlardır. 3 üniversitenin maliye bölümünde okuyan 1. ve 4. Sınıf öğrencilerine anket yapılmıştır. Ankete katılan 4. sınıf öğrencilerinin 1. sınıf öğrencilerine göre vergi ahlakı düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Küçükaycan ve Bilge (2013) ise Maliye bölümünde okuyan öğrencilerin, aldıkları maliye eğitiminin yaşam değerleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. 24 üniversitede 1. ve 4. sınıf 1382 Maliye bölümü öğrencisine anket formu dağıtılmıştır. Sonuç olarak 4. Sınıf öğrencilerinde, değişime açıklık ve kendini geliştirme değerleri anlamında 1. sınıflara göre farklılıklar izlenmiştir. Bu farkın anlamlı olduğu, verilen maliye eğitiminin hedefine ulaştığı ifade edilmiştir. Bologna sürecinin belirlenmesinde maliye bölümü öğrencilerinin katkısı olup olmadığını araştıran çalışmada ise 30 Maliye bölümünde 3. ve 4. sınıfta okuyan 3621 öğrenciye ulaşılmıştır. Çalışmada Görkem (2014) Bologna sürecinde Maliye eğitimi açısından öğrencilerin fikirlerine müracaat edilmediğini tespit etmişlerdir.

Literatür inceleme esnasında maliye sempozyumlarının ayrıca irdelenmesi gerektiği düşünülmüştür. Çünkü Türkiye’de geleneksel hale gelen maliye sempozyumlarının ilki 1985 yılında yapılmıştır. İlk 9 sempozyumun ismi “Maliye Eğitimi Sempozyumu” olarak kayıtlara geçmiştir. 10. Sempozyumdan itibaren “Türkiye Maliye Sempozyumu” şeklinde daha genel bir isim almıştır. 32, 33 ve 34.

Sempozyumların ismi ise “Uluslararası Maliye Sempozyumu” olarak güncellenmiştir. Bu nedenle maliye sempozyumlarının bu makaleye sunacağı katkılar ayrıca değerlendirilmiştir. Bu kapsamda “<http://www.maliye.sempozyumu.org/>” internet adresinde yer alan “Arşiv” bölümü ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, maliye sempozyumlarında maliye eğitimi ile ilgili sunulan tebliğler dikkatle okunmuştur. 1985 yılında yapılan ilk sempozyumun adının “Maliye Eğitimi Sempozyumu” olduğu görülmüştür. Bu güne kadar 33 maliye sempozyumu yapılmış, maliye eğitimi konusuna yönelik 6 bildirinin sunulduğu görülmüştür.

Konu ile doğrudan irtibatı bulunan dört çalışmanın 1986 yılı Maliye sempozyumunda sunulduğu görülmektedir. 1986 yılına kadar Türk Yükseköğretiminde verilen maliye eğitimi aşamalarının ana hatlarını ortaya koyan Nadaroğlu (1986) çalışmasında 1960 yılından sonra Türkiye’de maliye eğitiminde Anglo-Sakson yaklaşımın hâkim olduğunu, bu durumun ise Türkiye’deki maliye eğitimi geliştirdiğini ifade etmiştir. Nemli (1986) dünyada maliye eğitiminde artan ekonomik yaklaşımın genel bir değerlendirmesini yapmaktadır. Çalışmada maliye biliminin siyasi, hukuki ve ekonomik yönlerinin olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca son yıllarda hem ülkemizde hem de Anglo-Sakson ülkelerde verilen maliye eğitiminde, ekonomik yaklaşımın ağır bastığı ifade edilmiştir. Yükseköğretim kurumlarında mali hukuk eğitimi inceleyen Öncel ve Kumrulu (1986) özel sektörde çalışacak personeli hazırlayan İktisat temelli programlarda mali hukuk derslerinin dengeli dağıldığı görmüşler ve bazı konularda önerilerde bulunmuşlardır. Bir sonraki sempozyumda Anıl (1987) maliye eğitiminin ele alınış biçimleri hakkında bir tebliğ sunmuştur. Çalışmada, lisans ve yüksek lisans seviyesinde verilen Maliye eğitiminin güncel sorunları ortaya konmuştur.

Türkiye’de verilen maliye eğitime özel sektörden nasıl bir talep geldiğinin ortaya konması bir başka çalışmada irdelenmiştir. Çalışmada, özel kesimin maliye eğitiminden belirli bir amaca yönelik beklentisinin bulunmadığı ve ankete katılan tüm firmaların maliye eğitiminde uygulamaya ağırlık verilmesi gerektiği beklentileri ifade edilmiştir (Tuncer, 1986). Maliye öğrencileri üzerine bir çalışma da sunulan tebliğler arasında bulunmuştur. Maliye bölümlerinde okuyan öğrencilerde, eğitimin ve maliye eğitiminin vergi algısı üzerindeki etkilerini araştıran Yılmaz, Ataer ve Yetkin (2015) daha spesifik sonuçlara ulaşmışlardır. Araştırmaya katılan 1. sınıf Maliye bölümü öğrencilerinin %50’si, 4. Sınıf öğrencilerin ise %80’i aldıkları maliye eğitiminin vergi bilinçlerinin artmasına katkı sağladığını düşünmektedirler.

Özetle, çalışmanın kapsamında incelenen literatür yeterli görülmemiştir. Özellikle “uygulamalı bilimler okullarında maliye eğitimi” konulu sadece bir çalışmaya rastlanılmıştır. Yapılan çalışmalarda Türkiye’de maliye eğitime farklı açılardan bakılmıştır. Örneğin; yükseköğretimde verilen maliye müfredatının incelenmesi, maliye eğitiminin vergi algısı üzerindeki etkisi, yüksek lisans eğitimindeki yeri, maliye ve hukuk ilişkisi gibi konular incelenmiştir. Bu çalışmanın konusu ile ilgili doğrudan bir çalışma yoktur. Uygulamalı bilimler okullarının revaç bulduğu son yıllarda böyle bir çalışmanın literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

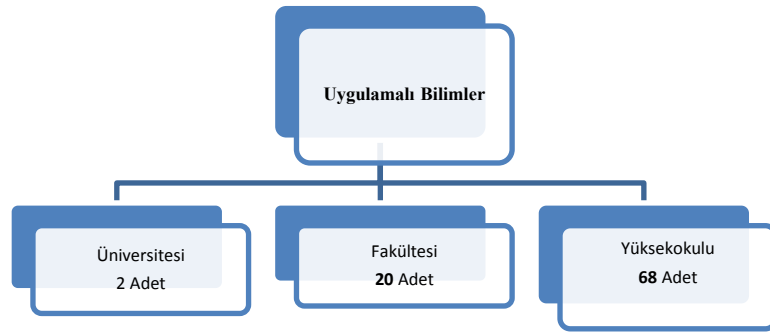
4. YÖNTEM VE ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışma, ülkemizde son yıllarda sayıca önemli bir artış gösteren Uygulamalı Bilimler Fakülteleri ve Yüksekokullarının nihai durumu ile bu okullarda verilen maliye eğitimini konu edinmektedir. Çalışmanın amacı Uygulamalı Bilimler okullarının maliye eğitimine katkılarının irdelenmesidir. Sosyal Bilimlerde kullanılan önemli veri toplama tekniklerinden birisi de belge taramadır. Bu çalışmada 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilat Kanunu "Uygulamalı Bilimler" ifadesi özelinde taranmıştır. 2019 Ocak ayı sonu itibarıyla Türkiye'de Uygulamalı Bilimler okullarının geldiği son nokta tespit edilmiştir. Uygulamalı Bilimler ismiyle kurulan okulların ders plan ve içerikleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Maliye içerikli dersleri tespit edilmiş ve spesifik maliye dersleri tespit edilmiştir.

5. BULGULAR

5.1. Uygulamalı Bilimlerin Tarihi Seyri ve Nihai Durumu

Türkiye'de eğitim veren Uygulamalı Bilimler okulları, üniversite düzeyinde 4 yıllık eğitim vermektedir. 2018 yılında Sakarya ve Isparta'da olmak üzere iki Uygulamalı Bilimler Üniversitesi kurulmuştur. İki üniversitenin bölümleri incelendiğinde turizm, tarım, ziraat, teknoloji, orman ve su ürünleri, güzel sanatlar gibi alanlara öncelik verildiği görülmektedir. İl sınırlarında bulunan tüm Meslek Yüksek Okullarının ve Uygulamalı Bilimler Yüksekokullarının da bu iki üniversiteye dâhil edildiği görülmektedir.

Şekil 1: Uygulamalı Bilimler Okulları

Şekil 1'de 31.01.2019 tarihi itibarıyla ülkemizde kurulan Uygulamalı Bilimler okullarının genel bir resmi çekilmiştir. Devlet ve vakıf üniversitelerinin bünyesinde, şimdiye kadar Bakanlar Kurulu kararı ile 90 adet Uygulamalı Bilimler Okulu kurulmuştur.³ Yukarıda belirtildiği gibi Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi ve Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi bu isimle kurulan 2 devlet üniversitesidir. Uygulamalı Bilimler Fakültesi adıyla 20 fakülte, 61 adet Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu ve 7 adet Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu kurulmuştur. Fakültelerden 16'sı ve yüksekokullardan 51'i devlet üniversitelerine ait bulunmaktadır.

³ 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu

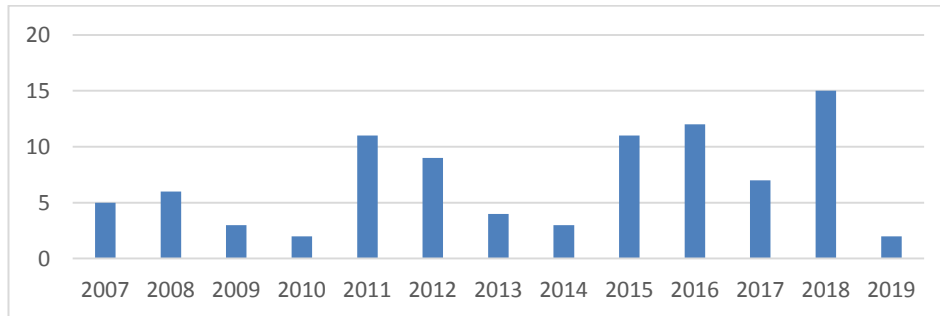
Bazı üniversitelerin birden fazla Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu açtıkları gözlemlenmiştir. Bu durum Türkiye'de Uygulamalı Bilimlerin revaçta olduğu fikrini vermektedir. Dikkati çeken bir başka nokta ise büyük ve köklü üniversitelerde de bu okulların kurulduğudur. Örneğin; Boğaziçi Üniversitesi 1995 yılından bu yana Uygulamalı Bilimler Yüksekokuluna sahiptir. Uygulamalı Bilimleri Türk yükseköğretimine ilk kazandıran üniversite unvanına sahiptir.

Tablo 3: Uygulamalı Bilimler Fakültesi Olan Üniversiteler

Üniversite Adı	Kuruluş Yılı	Üniversite Adı	Kuruluş Yılı
Altınbaş Üniversitesi	2008	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2017
Ankara Üniversitesi	2014	Necmettin Erbakan Üniversitesi	2017
Kadir Has Üniversitesi	2014	Bayburt Üniversitesi	2018
Gazi Üniversitesi	2015	Kayseri Üniversitesi	2018
Harran Üniversitesi	2015	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	2018
Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi	2015	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	2018
Yıldız Teknik Üniversitesi	2016	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	2018
Akdeniz Üniversitesi	2016	İstanbul Okan Üniversitesi	2018
Fırat Üniversitesi	2016	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	2019
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	2017	İstanbul Şehir Üniversitesi	2019

Kaynak: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2809.pdf>

Tablo 3'te ise Uygulamalı Bilimler Fakültesine sahip olan üniversiteler yer almaktadır. Vakıf üniversitesi olan Altınbaş Üniversitesi 2008 yılında fakülte kurması ile bu konuda öncülük etmiştir. 2008 yılından 2014 yılına kadar bu isimle fakülte kurulmamıştır. 2018 yılında 7 fakülte kurulmuş, 2019 Ocak ayı sonu itibarıyla 2 adet fakülte daha kurulmuştur. Bu okullardan bazıları yüksekokuldan fakülteye dönüştürülmüş, bazıları ise doğrudan fakülte olarak kurulmuşlardır. Bu fakültelerden bazıları fiili olarak eğitime başlamıştır.

Şekil 2: Yıllara Göre Uygulamalı Bilimler Okulları (Fakülte ve Yüksekokul)

Kaynak: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2809.pdf>

Şekil 2’de Uygulamalı Bilimler Fakülte ve Yüksekokullarının 2007-2019 yılları arası durumu gösterilmektedir. Buna göre Türkiye’de kurulan 90 Uygulamalı Bilimler Okulunun 84’ü 2007 yılından sonra kurulmuştur. 2007 yılına kadar sadece 6 okul bulunmaktaydı. 2016 yılında ise 4’ü fakülte 8’i yüksekokul olmak üzere 12 Uygulamalı Bilimler Okulu kurulmuştur. 2018 yılında kurulan okul sayısı 15’tir. Bu ise 1995 yılından bu yana bakıldığında bir rekordur. 2015 yılında 11 adet, 2012 yılında 9 adet ve 2011 yılında 11 adet okul kurulmuştur. En az okul kurulduğu yıl ise 2010’dur. 2019 yılının Ocak ayında 2 adet kurulmuştur. Yıllara göre kuruluş sayıları ve seyri dikkate alındığında 2019 yılı içerisinde yeni okulların kurulması beklenmektedir.

5.2. Uygulamalı Bilimler Okullarında Maliye Eğitimi

Türkiye’de maliye eğitimi lise seviyesinde başlamaktadır. Ticaret Meslek Liseleri bu anlamda çok önemli bir konuma sahiptir. Ön lisans seviyesinde ise Meslek Yüksek Okullarının esasen “Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü” olmak üzere birçok sosyal bilimler içerikli bölümünde verilmektedir. Lisans seviyesinde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve dengi okulların bölümlerinde özellikle Maliye bölümlerinde bu eğitim verilmektedir. Ülkemizde Uygulamalı Bilimler Fakülte ve Yüksekokullarının kurulmasıyla lisans seviyesinde maliye eğitimi daha kapsamlı hale gelmiştir. Uygulamalı Bilimler okullarında birçok bölüm eğitim vermektedir. Ancak ders planları incelendiğinde; bankacılık, finans, muhasebe, uluslararası lojistik ve ticaret, gayrimenkul değerlendirme, gümrük ve işletme yönetimi alanlarında eğitim veren bölümlerde maliye içerikli derslerin bulunduğu görülmüştür. Bu derslerin verildiği bölümlerin en başında ise; Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık, Uluslararası Ticaret, Bankacılık ve Muhasebe bölümleri gelmektedir.

Tablo 4: Uygulamalı Bilimler Okullarında Maliye İçerikli Dersler

Uygulamalı Okulları	Bilimler	Okul Sayısı	Maliye Dersi Veren Bölüm Sayısı	Toplam Ders Sayısı	Maliye İçerikli Ders Sayısı	Maliye İçerikli Derslerin Oranı
*Uygulamalı Bilimler Fakültesi		4	7	378	19	% 5
*Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu		22	35	1890	99	% 5
*Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu		3	4	216	8	% 4
Toplam		29	46	2484	126	% 5

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 4’e göre ülkemiz genelinde 29 üniversitenin Uygulamalı Bilimler okullarında maliye dersi verdiği görülmüştür. Bu okulların 3 tanesi Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, 4 tanesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi ve 22 tanesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokuludur. Maliye dersleri açısından bakıldığında ise toplam 46 bölüm bulunmaktadır. Maliye içerikli en az 1 derse sahip bölümler çalışmaya dahil edilmiştir. Her bölümde verilen maliye dersleri toplamı 126’dır. Bölümler ve bölümlerde verilen maliye dersleri tablo halinde irdelenmiştir. Ders sayıları ortalama olarak verilmiştir. Yani, maliye içerikli ders ve derslerin okutulduğu bölümlerde maliye derslerinin, toplam dersler içindeki yeri belirlenmiştir. Her bölümde 8 yarıyıl bulunmakta, ortalama 54 ders okutulmaktadır. Ortalama hesabı bu bilgilere göre yapılmıştır. Uygulamalı bilimler okullarında

maliye içerikli derslerin verildiği bölümlerde okutulan toplam ders sayısı 2484'tür. Bu derslerin 126 tanesi maliye içerikli derslerdir. Maliye içerikli derslerin diğer dersler içindeki payı % 5 seviyelerindedir.

5.2.1. Uluslararası İçerikli Bölümlerde Maliye İçerikli Dersleri

Uygulamalı Bilimler okullarının en gözde bölümleri arasında; Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık, Uluslararası Ticaret ve Gümrük İşletme gibi bölümler yer almaktadır. Bu bölümlerin ortak özelliği ise uluslararası faaliyetleri sırasında karşılaştıkları vergilendirme işlemleridir.

Tablo 5: Uluslararası İçerikli Bölümlerde Maliye Dersleri

Uluslararası Ticaret	Vergi Hukuku Uluslararası Ticarete Vergilendirme Türk Vergi Sistemi Kamu Maliyesi Maliye Politikası Gümrük Mevzuatı ve Uygulamaları Gümrük Mevzuatı ve İşlemleri I Gümrük Mevzuatı ve İşlemleri II Vergi Hukuku Maliye Teorisi ve Politikası Gümrük Mevzuatı İşlemleri
Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik	Uluslararası Ticarete Vergilendirme
Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık	Türk Vergi Sistemi Türk Dış Ticaret Rejimi ve Gümrük Mevzuatı Uluslararası Ticarete Vergilendirme Gümrük Mevzuatı ve Uygulamaları
Uluslararası Ticaret ve Lojistik	Maliye Teorisi ve Politikası Gümrük Mevzuatı İşlemleri Uluslararası Mali Kuruluşlar Gümrük Mevzuatı ve Uygulamaları Maliye Politikası
Lojistik	Vergi Hukuku
Gümrük İşletme	Gümrük Mevzuatı I Gümrük Mevzuatı II Gümrük Vergi Tarife Cetveli I Gümrük Vergi Tarife Cetveli II

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 5'te ders planlarında maliye içerikli dersler bulunan 6 adet bölüm ismi ve 17 adet bölüm yer almaktadır. Bunlar; Uluslararası Ticaret, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik, Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Lojistik ve Gümrük İşletme bölümleridir. Tabloda yer alan dersler her bölümde bütünü ile verilmemektedir. Yukarıdaki dersler, uluslararası içerikli bölümlerin ders planları incelenerek elde edilmiş, mükerrer derslere tabloda yer verilmemiştir. Örneğin "Uluslararası Ticarete Vergilendirme" dersi birçok bölümün ders planlarında bulunmasına karşın tabloda bir defa belirtilmiştir. Bu bölümlerin ders planlarında temel maliye derslerinden olan; Kamu Maliyesi, Vergi Hukuku, Türk Vergi Sistemi, Maliye Teorisi ve Maliye Politikası derslerinin bulunduğu görülmektedir. Ayrıca spesifik anlamda; Uluslararası Ticarete Vergilendirme, Ulaştırma Sektöründe Vergi Mevzuatı ve Gümrük Mevzuatı dersleri de müfredatlarında görülmektedir.

5.2.2. Bankacılık ve Finans Bölümlerinde Maliye Dersleri

Ülkemizde bankacılık ve finans sektörünün genişlemesi bu bölümlere olan rağbeti arttırmıştır. 2019 yılı Ocak ayı sonunda Uygulamalı Bilimler okullarında açılan Bankacılık ve Finans bölümleri sayısı 15'tir.

Tablo 6: Bankacılık ve Finans Bölümlerinde Maliye Dersleri

Bankacılık	Kamu Maliyesi Vergi Hukuku Maliye Politikası Kamu Ekonomisi ve Maliye Politikası
Bankacılık ve Finans	Kamu Maliyesi Vergi Hukuku Türk Vergi Sistemi Maliye Politikası Vergi Teorisi ve Politikası Vergi Usul Hukuku Vergi Hukuku ve Uygulamaları Uluslararası Ticarete Vergilendirme
Sermaye Piyasası	Kamu Maliyesi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 6'da Bankacılık, Bankacılık ve Finans ve Sermaye Piyasası adlarıyla açılan bölümlerin ders planlarında yer alan maliye dersleri konu edilmektedir. Buna göre; Vergi Hukuku, Vergi Hukuku ve Uygulamaları, Vergi Usul Hukuku ve Türk Vergi Sistemi gibi derslerin bu bölümlerde ağırlıklı olarak okutulan dersler olduğu görülmektedir. Finans sektörü düşünüldüğünde; Vergi Teorisi, Kamu Ekonomisi, Maliye Politikası derslerinin de okutulmasının çok önemli olduğu düşünülmektedir. Uluslararası Ticarete Vergilendirme dersinin ise okutulan bölümlerde seçimli derslerden olduğu görülmüştür.

5.2.3. Muhasebe Bölümlerinde Maliye Dersleri

Türkiye'de muhasebe sektöründe Vergi Usul Kanununun hâkim oluşu, bu bölümlerde okutulan maliye ders sayısını da arttırmaktadır. Zira Türkiye'de vergi ile muhasebe iç içe bulunmaktadır. Bu nedenle Uygulamalı Bilimler okullarının bünyesinde açılan muhasebe bölümlerinin, maliye eğitimine çok önemli katkılar sunduğu düşünülmektedir.

Tablo 7: Muhasebe Bölümlerinde Maliye İçerikli Dersler

Muhasebe ve Finans Yönetimi	Kamu Maliyesi Vergi Hukuku Türk Vergi Sistemi Türk Vergi Sistemi ve Uygulamaları Vergi Denetimi
Muhasebe ve Finansal Yönetim	Kamu Maliyesi Vergi Hukuku Türk Vergi Sistemi Vergi Muhasebesi Vergi Uygulamaları Uluslararası Vergilendirme Vergi Denetimi
Muhasebe	Kamu Maliyesi Vergi Hukuku Türk Vergi Sistemi

Muhasebe ve Denetim	Vergi Hukuku Türk Vergi Sistemi
Muhasebe Bilgi Sistemleri	Kamu Maliyesi Genel Vergi Hukuku Türk Vergi Sistemi Vergi Uygulamaları

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 7’de muhasebe içerikli bölümlerde okutulan maliye dersleri ele alınmıştır. Uygulamalı Bilimler okullarında eğitim faaliyeti gösteren 10 adet muhasebe içerikli bölüm bulunmaktadır. Bunlar; Muhasebe, Muhasebe ve Finans Yönetimi, Muhasebe ve Finansal Yönetim, Muhasebe Bilgi Sistemleri ve Muhasebe ve Denetim bölümleridir. Bu bölümlerde temel maliye derslerinin verildiği net olarak görülmektedir. Harici olarak spesifik maliye derslerinin olmadığı da görülmektedir. Ancak Vergi Muhasebesi isimli ders dikkat çekmektedir. Zira bu ders daha önceki yıllarda maliye dersleri içinde yer almamaktaydı. Vergi Muhasebesi dersinin içerikleri çalışmanın ilerleyen kısımlarında incelenmiştir. Muhasebe ve Vergi Denetimi dersi de spesifik derslerden olarak görülmektedir. Bunun yanında Uluslararası Vergilendirme dersinin bu bölümlerde okutulması maliye eğitimi adına iyi bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

5.2.4. Diğer Bölümlerde Maliye Dersleri

Sayıları çok olmasa da Uygulamalı Bilimler okullarında açılan 4 bölüm daha bulunmaktadır. Bu bölümler; Gayri Menkul Geliştirme ve Yönetimi, Gayrimenkul ve Varlık Değerleme ve İşletme Bilgi Yönetimi bölümleridir.

Tablo 8: Diğer Bölümlerdeki Maliye Dersleri

Gayri Menkul Geliştirme ve Yönetimi	Gayri Menkul Vergi Hukuku ve Uygulamaları Maliye Teorisi ve Politikaları Yerel Yönetim Maliyesi Vergileme İlkeleri Türk Vergi Sistemi
Gayrimenkul Ve Varlık Değerleme	Vergi Hukuku Emlak Vergilendirme ve Finansı
İşletme Bilgi Yönetimi	Kamu Maliyesi

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 8’de bu bölümlerde temel maliye derslerinin yanında Gayrimenkul Vergi Hukuku ve Uygulamaları, Emlak Vergilendirme ve Finansı ile Yerel Yönetimler Maliyesi derslerinin okutulduğu görülmektedir.

5.3. Spesifik Maliye Ders İçeriklerinin İncelenmesi

Uygulamalı Bilimler okullarında genel olarak temel maliye derslerinin verildiği görülmüştür. Bu açıdan ilgili okulların maliye eğitimine katkı sunduğu söylenebilmektedir. Ancak her bölüme özgü bazı spesifik maliye derslerinin de okutulduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bu kısmında, maliye alanında verilen spesifik derslerin içerikleri incelenmiştir. Bu okulların maliye eğitimine sunduğu katkıları daha kapsamlı olarak tespit edilebilmek için ders içeriklerinin incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 9: Spesifik Maliye Dersleri

1. Vergi Usul Hukuku
2. Vergi Muhasebesi
3. Muhasebe ve Vergi Denetimi
4. Uluslararası Vergilendirme
5. Uluslararası Ticarete Vergilendirme
6. Gümrük Mevzuatı ve Uygulamaları
7. Gümrük Vergi Tarife Cetveli
8. Gayri Menkul Vergi Hukuku ve Uygulamaları
9. Ulaştırma Sektöründe Vergi ve Yatırım Mevzuatı

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 9’da Uygulamalı Bilimler okullarında okutulan ve temel maliye dersleri dışındaki maliye dersleri bulunmaktadır. Tablodaki derslerin ortak özelliği okutulduğu bölümlere mahsus olmalarıdır.

- **Vergi Usul Hukuku Dersi**

Vergi Usul Hukuku dersi, Vergi Usul Kanunu esas alınmak suretiyle verilen bir derstir. Bu bölüme dahil edilmesinin sebebi dersin spesifik bir isme sahip olmasıdır. Vergi Usul Hukuku dersi Türkiye’de sadece Celal Bayar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Bankacılık ve Finans Bölümü ders müfredatında bulunmaktadır. Başka bölümlerde okutulan Vergi Hukuku dersi ile aynı ders içeriğine sahiptir.⁴

- * *Vergilendirme Süreci*
- * *Vergi Hukukunda Süreler*
- * *Vergi Denetimi*
- * *Mükellefin ödevleri*
- * *Vergi Uyuşmazlıklarının İdari Çözüm Yolları*

Bu ders 5 konu başlığı altında verilmektedir. Görüldüğü üzere Genel Vergi Hukuku konuları ağırlıktadır. Vergi cezaları konusu bu dersin içeriğinde yer almamaktadır.

- **Vergi Muhasebesi Dersi**

Vergi Muhasebesi dersi Uygulamalı Bilimler okullarının Muhasebe bölümlerine ait bir derstir. Dumlupınar Üniversitesi⁵, Başkent Üniversitesi ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitelerinin Muhasebe bölümlerinde verilmektedir. Vergi Muhasebesi çok yaygın bir ders değildir. Bu dersin içeriği ve öğrenme çıktıları spesifik hedefler belirlemektedir.

⁴<http://katalog.cbu.edu.tr/Site/CourceStructure.aspx?ProgramID=390&lang=1>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

⁵http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/13/files/muhasebe_ders_icerigi.pdf- Erişim Tarihi: 20.03.2019.

- * Vergi Muhasebesinin tanımı, kapsamı ve yeri.
- * Vergi usul kanunu ile ilgili uygulamalar, Değerleme, Yeniden değerlendirme
- * Gelir vergisi kanunu ile ilgili uygulamalar
- * Fonlar ve geçici vergi uygulamaları
- * Muaflik ve istisnalar, matrah ve nispetleri
- * Değerleme ölçülerinin muhasebe-vergi uygulaması açısından farklılıkları

Vergi Muhasebesi dersiyle hedeflenen, muhasebe sürecinde karşılaşılan vergisel olayların muhasebeleştirilmesidir. Bu ders diğer temel maliye derslerinden farklı bir işleyişe sahiptir. Bu derste vergi mevzuatı kısaca anlatılmakta, vergisel olayların muhasebe diliyle nasıl ifade edildiği belirtilmektedir.

• Muhasebe ve Vergi Denetimi Dersi

Vergi Denetimi dersi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü ders müfredatında olan bir derstir. Dahası, Vergi Hukuku derslerinde değinilen konulardandır. Bu çalışma konusu özelinde düşünülürse Vergi Denetimi dersi, Arel Üniversitesi ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi olmak üzere iki Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Muhasebe bölümü ders müfredatında yer almaktadır. Muhasebe ve Vergi Denetimi dersi ise sadece Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Muhasebe bölümünde verilmektedir. Dersin içeriklerinin genel çerçevesi aşağıdaki gibidir.⁶

**Denetim Standartları ve Türkiye’de Denetim Standartları*

**Vergi Denetiminin Tanımı, Amaçları Özellikleri, Türleri ve Vergi denetim teknikleri*

**Vergi Denetimi yöntemlerinden yoklama ve vergi incelemesi*

**Vergi Denetimi yöntemlerinden arama ve bilgi toplama*

**Uzlaşma müessesesinin vergi denetimine etkisi*

**Vergi denetiminin etkinliğini azaltan diğer nedenler*

Ders plan ve içeriklerinin incelenmesinden önce Muhasebe ve Vergi Denetimi ders içeriğinin, Vergi Denetimi ders içeriğinden farklı olacağı düşünülmekte idi. Ancak yukarıda da görüleceği gibi ders konularında bir farklılık görülememiştir. Bu derste bütünü ile Vergi Denetimi konuları verilmektedir. Zira Muhasebe Denetimi bu bölümlerde ayrıca okutulan bir derstir. Muhasebe ve Vergi Denetimi dersinde muhasebe denetimine dair konuların bulunmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

⁶ <https://bubyo.aku.edu.tr/muhasebe-bolumu-ders-icerikleri/>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

- **Uluslararası Vergilendirme Dersi**

Uluslararası Vergilendirme dersi, sadece Arel Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Muhasebe Bölümünde yer almaktadır. Ders konuları aşağıdaki gibidir.⁷

**Uluslararası Vergileme Kuralları*

**Vergilendirme yetkisi*

**Ülkeler Arasında Ortaya Çıkan Çifte Vergileme Sorunları İle Bunların Çözüm Yöntemleri*

**Uluslararası Transfer Fiyatlandırması*

**Vergi Rekabeti*

**Vergi Cennetleri ve Bunlarla Mücadele*

Görülüşü üzere, dersin odaklandığı konular, uluslararası vergi sorunları alanıdır. Zararlı vergi rekabetini önleyici durumlar konu edilmektedir. Bu dersin Uygulamalı Bilimler okullarında yaygın olmamasının sebebi, Muhasebe bölümlerinin uluslararası yönünün diğer bölümler kadar kapsamlı olmayışı olarak değerlendirilebilir. Daha sonra bahsedilecek olan Uluslararası Ticarete Vergilendirme dersine isim olarak benzetmekte olsa da içerik olarak çok farklıdır.

- **Uluslararası Ticarete Vergilendirme Dersi**

Uluslararası Ticarete Vergilendirme dersi Uygulamalı Bilimler okullarında yaygın olarak okutulan bir derstir. Bu ders 8 ayrı üniversitede farklı bölümlerin ders planında yer almaktadır. Aşağıda yer alan ders konuları değişik üniversitelerin müfredatlarından elde edilmiştir.

**Uluslararası Ticarete Vergilemeye Giriş*

**Türkiye’de Gümrük Vergisi: Teori ve Uygulama*

**Türkiye’de İthalatta KDV ve ÖTV: Teori ve Uygulama*

**Serbest Bölgelerin Vergilendirilmesi*

**Uluslararası Ticarete Çifte Vergilendirme ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Antlaşmaları*

**Türkiye ve Avrupa Birliğinde Dış Ticaretin Vergilendirilmesi*

**Uluslararası Ticarete Vergi Uyuşmazlıklarının Çözümü*

Bu dersin plan ve içerikleri Gümrük Vergisinin en temel konu olduğunu göstermektedir. Ayrıca ithalatta alınan KDV ve ÖTV konuları, çifte vergilendirmeyi önleme antlaşmaları, Avrupa Birliğinde vergilendirme ve uluslararası ticarete vergi uyuşmazlıkların çözümü de dersin konuları içerisinde yer almaktadır.

⁷ <https://www.arel.edu.tr/uygulamali-bilimler-yuksekokulu/muhasebe-ve-finans-yonetimi/ders-icerikleri>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

- **Gümrük Mevzuatı ve Uygulamaları Dersi**

Gümrük Mevzuatı dersi bazı üniversitelerde ikiye bölünmüş ve iki dönemde de verilmektedir. Bazı üniversiteler ise bu dersi uygulaması ile vermektedir. 9 Uygulamalı Bilimler okulunun ders planında bu dersin farklı isimlerde olmak suretiyle yer aldığı saptanmıştır. Ancak ders içerikleri birbirine yakındır.⁸ Ders içerikleri aşağıdaki gibidir.

**Temel Gümrük Kavramları*

**Gümrük Kanununun Amacı, Kapsamı*

**Gümrük Vergileri ile Eşya Ticareti Konusunda Öngörülen Diğer Önlemlerin Uygulanmasına *İlişkin Unsurlar*

**Malların Türkiye Gümrük Bölgesine Girişinden Çıkışına Kadar Yapılacak Olan İşlemler*

**Gümrükçe Onaylanmış İşlemler ve Kullanımlar*

**Gümrük Rejimleri*

**Muafiyet, Gümrük Müşavirliği*

**Gümrük Müşavir Yardımcılığı*

Dersin içerikleri incelendiğinde, 1999 yılında yürürlüğe giren 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile ilişkisi görülmüştür. Zira dersin konu isimleri bütünüyle kanunundan alınmıştır. Uygulamalı Bilimler okullarının; Uluslararası Ticaret, Uluslararası Lojistik ve bunlara benzer bölümlerinde okutulan bu dersin amacı, Gümrük Vergisinin vergilendirme sürecini ayrıntılı bir şekilde anlatabilmektir. Gümrük Mevzuatı dersi bir yönü ile Uluslararası Ticarete Vergilendirme dersine benzemektedir. Ancak bu ders Gümrük vergisini temel hedef olarak belirlemiştir.

- **Gümrük Vergi Tarife Cetveli Dersi**

Uygulamalı Bilimler okullarında verilen en spesifik maliye derslerinden birisi de Gümrük Vergi Tarife Cetveli dersidir. Bu ders sadece iki üniversitede verilmektedir. Avrasya Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi bünyesinde açılan Gümrük İşletme bölümü ders planlarında yer almaktadır. Bu derse başka üniversite ve bölümlerin ders planlarında rastlanılmamıştır. Dersin içeriğini de son derece spesifik konular oluşturmaktadır.⁹

**Gümrük tarifesi ve eşyanın tarife pozisyonlarına ayrılması*

**Tarife çeşitleri: Advalorem Tarife, Spesifik Tarife,*

**Tarifenin ekonomik etkileri: Gelir etkisi, Tüketim etkisi, Bölüşüm etkisi*

**Armonize Sistemin esasları*

**Tarife cetvelinde eşyanın yerinin belirlenmesinde izlenecek yöntem*

**Eşyanın tanımı, Ölçü birimi, Vergi oranları, Kanuni vergi haddi*

⁸ <https://www.ticaret.edu.tr/DersKimlikFormu.aspx?Id=4624&Dil=Tr>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

⁹ https://bologna.avrasya.edu.tr/BilgiPaketi/Files/91110/GIB3005_TR.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

**Tavizli vergi haddi*

**GATT Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, Avrupa Birliği (AB) Ülkeleri*

**EFTA Ülkeleri, İkili veya Çok Taraflı Anlaşmalarla tespit edilen tarife uygulamaları*

1964 yılında yürürlüğe giren 474 sayılı Türk Gümrük Tarife Cetveli Hakkında Kanun, uluslararası ticarete diğer ülkelerle aynı dili konuşabilmek için çıkarılmıştır. Dünya ülkelerinin kabul ettiği Armonize Sistem Nomanklatürü (Kodlama Sistemi) ticarete konu olan mal ve hizmetleri sayılarla ifade eden bir indekstir. Bu ders bu açıdan çok önemli bir yere sahiptir. Diğer uluslararası içerikli bölümlerde bu dersin olmamasının önemli bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

• **Gayri Menkul Vergi Hukuku ve Uygulamaları Dersi¹⁰**

Ülkemizde Uygulamalı Bilimler okulları bünyesinde açılan bölümlerden birisi de Gayri Menkul Geliştirme ve Yönetimi bölümüdür. Bu bölüm Ankara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi ve Yeditepe Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulunda bulunmaktadır. Ancak Gayri Menkul Vergi Hukuku ve Uygulamaları dersi Ankara Üniversitesinde verilmektedir.

** Vergi tekniği ve temel ilkeleri*

** Temel vergi mevzuatı*

** Gayrimenkul alım-satım ve inşaa kazancı*

** Gayrimenkullerle ilgili vergi avantajları*

** KDV uygulaması ve harçlar*

** Gayrimenkul kiralamasından elde edilen gelirler*

** Emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi*

** Gayrimenkul yatırım ortaklıklarında vergilendirme*

** Vergi usul kanununda gayrimenkul değerlendirme hükümleri ve yabancıların durumları*

Dersin içerikleri incelendiğinde çok spersifik bir kapsamı olduğu görülmüştür. Gayrimenkullerin vergilendirilmesi konusu ayrıntı ile ele alınmaktadır. Gayrimenkul yatırım ortaklıklarında vergilendirme ve değerlendirme konuları ise ders plan ve içeriklerinde yer verilen bazı konulardır.

• **Ulaştırma Sektöründe Vergi ve Yatırım Mevzuatı Dersi¹¹**

Bu ders Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Ulaştırma ve Lojistik bölümünde verilmektedir. İnceleme sırasında bu derse başka üniversitelerde rastlanılmamıştır.

**Ulaştırma ve lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin vergisel ödevleri*

¹⁰ <http://ubf.ankara.edu.tr/gayrimenkul-gelistirme-ve-yonetimi-bolumu/ders-icerikleri/>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

¹¹ <http://ebs.istanbul.edu.tr/home/izlenec/?id=625718&bid=1158>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

*Türk vergi sistemi içerisinde yer alan başlıca vergiler;

*Vergi cezaları ve diğer cezalar;

*Yatırım mevzuatı ve yatırım teşvikleri

Necmettin Erbakan Üniversitesi ders planları içerisinde gösterilen dersin, der içerikleri bulunamamıştır. Bu nedenle, dersin içerikleri İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Fakültesinden alınmıştır. Dersin içeriği çok kapsamlı olmamakla birlikte, Türk vergi sisteminin genel çerçevesinin anlatılması açısından ve ulaştırma ve lojistik sektöründe ödenen vergilerin işlenmesi bakımından önemlidir.

5.3. Bulguların Değerlendirilmesi

Türkiye’de uygulamalı bilimler okullarının temeli 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi tarafından atılmış olup, sayısal anlamda son yıllarda ciddi bir şekilde artış göstermiştir. 2019 yılı itibarı ile uygulamalı bilimler adında 2 üniversite, 20 fakülte ve 68 yüksekokul kurulmuştur. Literatür incelendiğinde sosyal bilimler temelinde bu okulları konu edinen çalışma sayısının yok denecek seviyede olduğu görülmüştür. Öncelikle bu konunun araştırmacıların dikkatini çekmediği ve bu alanda önemli bir boşluğun olduğu düşünülmektedir. Ancak gerek köklü üniversitelerin ve gerekse vakıf üniversitelerinin konuya duyarlı kalmadıkları da bir gerçektir. Zira çalışmanın önceki kısımlarında da belirtildiği gibi geniş öğrenci potansiyeline sahip birçok üniversite, uygulamalı bilimler okullarına ciddi şekilde revaç göstermektedirler.

Çalışmanın konusu itibarı ile bulgular kısmında, uygulamalı bilimler okullarında verilen maliye dersleri irdelenmiştir. Vurgulanması gereken ve maliye dünyası açısından umut verici en önemli husus Türkiye’de maliye eğitiminin maliye bölümlerine mahsus kalmadığı, uygulamalı bilimler okulları aracılığı ile geniş bir yelpazeye sahip olduğudur. Sayısal anlamda bakıldığı vakit Türkiye’deki uygulamalı bilimler okullarının 29 tanesinde maliye dersleri müfredata konmuştur. Bu okullara ait 46 bölümde maliye derslerinin olduğu görülmektedir. Bahsi geçen uygulamalı bilimler okullarında verilen zorunlu ve seçmeli ders sayısı yaklaşık 2484’tür. Bu dersler incelendiğinde maliye ve vergi içerikli derslerin sayısı ise 126’dır. Maliye derslerinin % 5’lik bir alanı doldurduğu görülmektedir.

Çalışmada maliye derslerinin verildiği bölümler de mercek altına alınmıştır. Uluslararası boyuta sahip olan; uluslararası lojistik, uluslararası ticaret ve gümrük işletme bölümlerinde maliye derslerinin verildiği görülmüştür. Bu bölümlerde genellikle gümrük mevzuatının anlatıldığı derslere yer verilmiştir. Ancak bunun yanı sıra; Kamu Maliyesi, Vergi Hukuku, Maliye Politikası ve Türk Vergi Sistemi gibi temel maliye derslerinin de müfredata dâhil edildiği görülmektedir. Bankacılık ve finans alanında açılmış tüm bölümlerde mutlaka maliye dersleri bulunmaktadır. Bankacılık ve finans bölümlerinde Kamu Maliyesi dersi en başı çekmektedir. Ayrıca Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi derslerine de önem verildiği de görülmüştür. Muhasebe isimli bölümlerde ise maliye ders sayılarının zirve yaptığı net bir şekilde görülmektedir. Özellikle Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi dersleri zorunlu ve kredileri yüksek derslerdendir. Kamu Maliyesi dersinin yanı sıra Vergi Denetimi dersinin de Muhasebe bölümlerinin müfredatlarında yer aldığı ortaya konmuştur.

Bulgular bölümünde belirtilen iki alanda da yeni bölümler açılmış olup, maliye dersleri okutulmaktadır. Örneğin, gayrimenkul geliştirme alanında açılan bölümlerin

müfredatlarında maliye dersleri son derece öneme sahiptir. Zira bu bölümlerde Türk Vergi Sistemi dersinin ilgili kısımları kapsamlı bir şekilde anlatılmaktadır. Yerel Yönetimler Maliyesi dersi bu bölümlerde verilen derslerdendir. Diğer bir bölüm de İşletme Yönetimi Bölümü olup, müfredatında Kamu Maliyesi dersi dikkat çekmektedir.

Çalışmanın önemli bulgularından birisi de açılan yeni bölümlerde, maliye içerikli yeni ders isimlerinin geliştirilmiş olmasıdır. Zira uygulama gerektiren bu bölümlerde maliye derslerinin de uygulamaya yönelik hazırlandığı görülmüştür. Örneğin Vergi Muhasebesi isimli ders Maliye bölümlerinde okutulan bir ders değildir. Maliye bölümlerinde vergi dersleri ayrı muhasebe dersleri ayrı verilmektedir. Vergi Muhasebesi dersi ise uygulama zemininde maliye ve muhasebeyi birleştirme özelliğine sahip görünmektedir. Muhasebe ve Vergi Denetimi dersi de bu anlamda spesifik bir derstir. Çünkü muhasebe veya maliye bölümlerinde denetim dersi ayrı içeriklerde öğrencilere verilmekte idi. Uygulamalı bilimler okulları ile iki mevzuat uygulama temelinde aynı içerikte verilemeye başlanmıştır. Çalışmada farklı derslerin örnekleri de yer almaktadır.

SONUÇ

İlk olarak 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi tarafından Türk yükseköğretim dünyasında ismi duyulan Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, ilerleyen yıllarda birçok üniversite tarafından da lisans eğitimi seviyesinde akademik hayata kazandırılmıştır. Uygulamalı Bilimler okullarında meydana gelen bu artışın son durumunu görebilmek adına 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ayrıntılı bir şekilde taranmıştır. Uygulamalı Bilimler okulları, özellikle 2011-2016 yılları arasında yüksek seviyelere ulaşmış, 2018 yılında 15 Uygulamalı Bilimler okulu kurularak bu anlamda rekor kırılmıştır. Yine son yıllarda bazı üniversitelerin bu okulları fakülteye dönüştürdükleri de gözlemlenmiştir. 2019 yılı Ocak ayı sonu itibarı ile ülkemizde 2 adet Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, 20 adet Uygulamalı Bilimler Fakültesi ve 68 adet Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu bulunmaktadır. Yüksekokullardan bazıları henüz öğrenci kabulüne başlamamıştır.

Uygulamalı Bilimler okullarında açılan bölümlerden bazıları; Muhasebe, Bankacılık, Uluslararası Ticaret, Uluslararası Lojistik, Gümrük ve Gayrimenkul Değerleme gibi bölümlerdir. Bu bölümlerde verilen derslerin bazıları da maliye içerikli derslerdir. Bu çalışmada, Uygulamalı Bilimler okullarının maliye eğitimine sunduğu katkılar araştırılmıştır. Ülke genelinde 29 Uygulamalı Bilimler okulunda, maliye içerikli derslere yer verilmiştir. Bankacılık, Bankacılık ve Finans ve Sermaye Piyasası isimlerinde toplam 15 bölümde maliye dersleri verilmektedir. Muhasebe ve Finans Yönetimi, Muhasebe ve Finansal Yönetim, Muhasebe Bilgi Sistemleri, Muhasebe ve Muhasebe Denetimi isimlerinde 10 bölümde maliye içerikli dersler bulunmaktadır. Bankacılık ve Muhasebe bölümlerinde verilen maliye derslerinin temel maliye dersleri olduğu saptanmıştır. Spesifik maliye dersleri bu bölümlerde yok denecek kadar azdır. Uluslararası Lojistik, Uluslararası Ticaret ve Gümrük İşletme alanlarında, maliye dersleri veren bölüm sayısı ise 17'dir. Gayrimenkul Değerleme alanında açılan 4 bölümde de yine maliye içerikli dersler bulunmaktadır. Bu bölümlerde verilen derslerin çoğunlukla spesifik maliye dersleri olduğu

görülmüştür. Sonuç olarak, Türkiye genelinde Uygulamalı Bilimler okullarının maliye eğitimine önemli katkıları olduğu ortaya konmuştur.

KAYNAKLAR

Akkaya, M. (2011), “Vergi Hukuku Eğitimi ve Vergi Hukuk Algısı Üzerine”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 17(3-4): 176-179.

Aksoy, H. (2005), “Eğitimde Araştırma Yöntemleri” Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Programı, Nitel Araştırma Teknikleri Dersi Seminer Ödevi.

Anıl, H. (1987), “Maliye Lisans ve Yüksek Lisans Eğitimi Sorunları - Bazı Düşünceler”, 3. *Maliye Eğitimi Sempozyumu*, Tebliğ Kitabı, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi, s:141-144, 23-26 Nisan Gebze.

Arın, T. (1995), “Dünya’da ve Türkiye’de Maliye Eğitimi: Kamu Ekonomisi Konusunun Kapsamı ve Ders Programları”, *Siyasal/Journal of Political Sciences*. No:11,12,13

Çiçek, U., ve Bitlisli, F. (2017), “Vergi Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Vergi Bilinci ve Farkındalığı Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 10(2): 261-277.

Fırat, M. (2017), “Türkiye’de Maliye Bölümü Eğitiminin Durumu ve Değişim İhtiyacı”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(34), 306-325.

Görkem, H. (2014), “Bologna Sürecinde Maliye Bölümleri ve Maliye Eğitimi: Öğrenci Görüşleri”, *Journal of Life Economics*, 1(1): 13-40.

<https://www.arel.edu.tr/uygulamali-bilimler-yuksekokulu/muhasebe-ve-finans-yonetimi/ders-icerikleri>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/13/files/muhasebe_ders_icerigi.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

https://bologna.avrasya.edu.tr/BilgiPaketi/Files/91110/GIB3005_TR.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

<https://bubyo.aku.edu.tr/muhasebe-bolumu-ders-icerikleri>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

<http://ebs.istanbul.edu.tr/home/izlence/?id=625718&bid=1158>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

<http://katalog.cbu.edu.tr/Site/SourceStructure.aspx?ProgramID=390&lang=1>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.

- <http://www.sad.boun.edu.tr/anasayfa>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.
- <https://www.ticaret.edu.tr/DersKimlikFormu.aspx?Id=4624&Dil=Tr>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.
- <http://ubf.ankara.edu.tr/fakulte-hakkinda>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.
- <http://ubf.ankara.edu.tr/gayrimenkul-gelistirme-ve-yonetimi-bolumu/mufredat>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.
- <http://www.yok.gov.tr/web/guest/tarihce;jsessionid=FD78D6553E3FD9E7B785C581744D9A81>, Erişim Tarihi: 20.03.2019.
- Karadeniz, H. K. (2018), “Meslek Yüksekokullarında Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programlarındaki Müfredatının İncelenmesi”, *Başkent University Journal of Education*, 55-61.
- Kuş, E. (2007), “Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 10(20): 19-41.
- Küçükaycan, S. B. D., ve Bilge, S. (2013), “Maliye Bölümü Öğrencilerinin Yaşam Değeri Yönelimlerini Oluşturan Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1): 419-431.
- Mutlu, A. (2009), “Türkiye’de Çevre Sorunları Literatürünün Baskın Niteliği ve Sosyal Bilimler Yaklaşımının Gerekliliği”, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 1(1): 71-82.
- Nadaroğlu, H. (1986), “Türkiye’de Yükseköğretim Kurumlarında Bugüne Kadar İzlenen Maliye Eğitimi ve Politikası”, *1. Maliye Eğitimi Sempozyumu*, Bildiri Kitabı Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:35, ss.49-70.
- Nemli, A. (1986), “Maliye Eğitiminde Ekonomik Yaklaşım”, *1. Maliye Eğitimi Sempozyumu*, Bildiri Kitabı Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 35, ss.31-44.
- Odabaş, H. ve Aydın, M. (2016), “Vergi Hukuku ve Muhasebe: Uygulamalı Bilimler Yüksek Okullarının Muhasebe Bölümlerinde Okutulan Vergi Dersleri Üzerine Bir Araştırma”, *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 5(7).
- Öncel, M. ve Kumrulu A. (1986), “Maliye Eğitiminde Hukuki Yaklaşım”, *1. Maliye Eğitimi Sempozyumu*, Bildiri Kitabı Anadolu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No: 35, ss.1-16.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2003), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Teyyare, E. ve Kumbaşı, E. (2016), “Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4): 1-29.

Tuncer, S. (1986), “Türkiye’de Maliye Eğitimine Özel Kesimden Yönelen Talep”, *1. Maliye Eğitimi Sempozyumu*, Bildiri Kitabı Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 35, ss.79-90.

Yaltı, B. (2011), “Vergi Hukukunda Tanıklıklarımız: Dün Azdık-Bugün Varız-Yarın Artacağız”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 17(3-4): 171-175.

Yeşilyurt, Ş. (2015), “Vergi Bilincinin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Maliye ve İlahiyat Bölümü Öğrencileri Örneği/The Impact of Tax Conscious on the Tax Ethics: Department of Public Finance and Theology Students Sample. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32).

Yılmaz, B. E, Ataer, S., ve Yetkin, M. (2015), “Vergi Algısı-Eğitim İlişkisi: Çeşitli Üniversitelerde Maliye Bölümü Öğrencilerinin Vergi Algılarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *30. Türkiye Maliye Sempozyumu*, Mayıs 2015.

Murat Aydın lisans eğitimini 2003 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümünden mezun olarak tamamladı. 2006 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında Yüksek Lisansını tamamladı. 2009 yılına kadar özel sektörde çalıştı. 2009 yılında Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketine atandı. Muhasebe ve İhale birimlerinde 4 yıl çalıştı. 2013 yılında Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Muhasebe Bilgi Sistemleri Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Aynı yıl Maliye Anabilim Dalında doktora yapmaya başladı. Doktorasını 2018 yılında tamamladı. Kamuda İç Denetim, Kamu Mali Yönetimi, Kamu Ekonomisi, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk konularında bildiri ve makaleleri bulunmaktadır. Yazar halen Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Muhasebe Bilgi Sistemleri Bölümünde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Murat Aydın graduated from Afyon Kocatepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Finance in 2003. In 2006, he completed his master's degree in Afyon Kocatepe University, Institute of Social Sciences, Department of Finance. Until 2009 he worked in private sector. In 2009 he was appointed to Turkey Electricity Transmission Corporation. He worked for 4 years in accounting and tender units. In 2013, he started to work as a lecturer at Uşak University School of Applied Sciences, Department of Accounting Information Systems. In the same year, he started to study for a PhD at the Department of Finance. He completed his PhD in 2018. He has papers and articles on Internal Audit in the Public Sector, Public Financial Management, Public Economy, Income Distribution and Poverty. He is currently working as a doctoral lecturer at Uşak University School of Applied Sciences, Department of Accounting Information Systems.

POLITICAL STAKES AND THE CHANGING PATTERNS OF ELECTIONS IN NIGERIA: A COMPARATIVE ASSESSMENT OF THE 2015 AND 2019 PRESIDENTIAL ELECTIONS

NİJERYA'DAKİ SİYASİ RİSKLER VE DEĞİŞEN SEÇİM KALIPLARI: 2015 VE 2019 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRMESİ

Res. Asst. Cemal YORGANCIOĞLU
Near East University
Department of International Relations
cemal.yorgancioglu@neu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2885-7853

Ph.D Cand. Dingji Maza KANGDIM
Near East University
Department of International Relations
mdingji@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1059-8707

Received 23 September 2019- Accepted 25 November 2019
Gönderim 23 Eylül 2019- Kabul 25 Kasım 2019

Abstract: *This article offers a contextual discourse on the nature of political stakes and the changing dynamics of elections in Nigeria by comparing the 2015 and 2019 Presidential elections as its main focus of analysis. Using qualitative technique which involves the use of secondary sources and personal interviews with certain key actors and experts in the political narrative of Nigeria, the article is able to predict that elections and voting patterns are driven by certain agendas and discourses that are not only used by the political actors but by the media and all its communication tools to further project, set and define the key topical issues in the electoral process. These discourses and agenda-setting ultimately influence the pattern and further raise the stakes in the elections given that voters are already stuck with these issues, which ultimately informed their choice of candidate. Thus, within the Nigerian context, these discourses are used to heavily influence voters' choices and to define the direction of the voting, as evidenced in both the 2015 and 2019 Presidential elections in the country.*

Keywords: *Nigerian politics, security, elections, religion, ethnic fractionalization, corruption*

Öz: *Bu makale, 2015 ve 2019 başkanlık seçimlerini, analizinin ana odağı ve Nijerya'daki seçimlerin değişen dinamiğinin doğasına ilişkin bağlamsal anlatı olarak karşılaştırmadaki politik rekabeti/çekişmeleri betimlenmektedir. Nijerya'nın politik anlatısında bazı önemli aktörler ve uzmanlarla ikincil kaynakların ve kişisel görüşmelerin kullanılmasını içeren nitel bir araştırma tekniği kullanılmaktadır. Makale, seçim ve oylama kalıplarının, yalnızca siyasi aktörler tarafından değil, medya ve tüm iletişim araçları tarafından, seçim sürecindeki kilit gündem konuları daha da projelendirmek, belirlemek ve tanımlamak için kullanılan bazı gündem ve söylemler tarafından yönlendirildiğini tahmin edebilmektedir. Bu söylemler ve gündem belirleme sonuçta modeli etkilemekte ve seçmenlerin, adaylara seçtiklerini bildiren bu konularla zaten sıkışmış olmaları nedeniyle seçimlerde payları daha da arttırmaktadır. Bu anlatılar ve söylemler, ülkedeki 2015 ve 2019 Başkanlık seçimlerinde kanıtlandığı gibi, seçmenlerin seçimlerini yoğun bir şekilde etkilemek ve oylamanın yönünü tanımlamak için kullanılmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Nijerya siyaseti, güvenlik, seçimler, sin, etnik fraksiyonelleştirme, yolsuzluk*

INTRODUCTION

Elections are said to be a major contributing factor, component and an important tenet of democracy (Wojtasik, 2013). This is because democracy essentially entails a pattern of government in which leaders are chosen directly or indirectly by the people through the process of elections. Therefore, as proposed by (Ginsberg and Shefter, 1990; Elklit and Svensson, 1997; Manin et al., 1999; Lijphart, 2012), elections tend to create the platform through which the will of the majority in a democratic society is not only harnessed but is expressed and realized. Given the importance of this component of democracy, there are certain dominant narratives and irreducible minimum features that make elections crucial in every democratic process. These features, as indicated by (Lijphart, 2012; Wojtasik, 2013; Quaglia and Smyth, 2017; The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2018), include the fairness, credibility, as well as how free the entire process is. However, despite the important role of elections in every democratic process, the idea itself is said to be shrouded with certain complexities and challenges, as witnessed in most third world or developing societies.

As indicated by scholars like (Scott, 1969; Lawson, 1999; Anugwom, 2005; Bratton and Lewis, 2007; Bienen, 2013; Joseph, 2014; Harff, 2018), most elections in Africa are characterized and marred by high levels of conflict, violence, insecurity, vote-buying, rigging, division and the fractionalization of members and voting patterns on the basis of religion, negative ethnicity. Additionally, other forms of configuration that tends to be totally inimical to the basic ideals and principles on which liberal and electoral democracies are founded. As further put forward by Joseph (2014), this negative form of politics is also reflected in other African states, thereby increasing the level of stakes that drive this democratic process. As a consequence of the high risks or stakes that determine the nature and character of Nigerian politics, many pundits have indicated that elections in Nigeria cannot be considered free, fair and credible given the fact that in every election cycle, the 'stakes' are very high leading to massive election illegalities and irregularities.

As suggested by (Marc and Mackian, 1995; Nolte, 2015; Campbell, 2015; Brandt, 2018), in every election cycle in Nigeria, the major political actors and players tend to promote certain narratives, which tend to serve as what the voters use to assess and gauge the respective parties and candidates. Consequently, political parties also tend to use certain discourses and factors to raise the stakes in appealing to their voters because the strengths and weaknesses of every candidate or political party are measured and determined based on the issues and agendas they tend to sell to voters and also to mobilize support. Therefore, these discourses shape the views, perceptions, and interests of voters towards a particular candidate. Thus, the higher the stakes of discourse and narratives in the election process, the higher the level of engagement, as well as the risks, credibility, verifiability, and fairness in the electoral process (Aliche, 2018).

It is therefore within this paradigm that this article will try to discuss the paradox of political stakes that determines the nature and patterns of elections in Nigeria. In doing so, the article will offer a comparative assessment of the stakes and discourses that constitute the 2015 Presidential Elections as well as the recently concluded 2019 Presidential elections held on the 23 February 2019. To do this systematically and

thematically, the article will use the following factors: Religion and ethnic fractionality that characterizes the Nigerian society, the level of security of the country, the state of the economy, the corruption index, the personalities of the contending Presidential candidates and the mantra of the two dominant political parties in the electoral process in order to determine the levels of political stakes in the two elections, especially their patterns of continuity and change.

Theoretically, this article will contextualize political stakes within the lens of the agenda setting theory. This theoretical approach is predicated on the stance that the media and all its communication tools have the potency and ability to shape public opinion, perceptions and determine the agenda or topical discourse within the political space as well as voters' choices (McCombs and Shaw, 1972). Studies by McCombs and Shaw (1972), Dearing and Rogers (1988), Walgrave (2006), Balmas and Sheaffer (2010), revealed that the media and its tools tend to not only set the agenda for discussion during the political season, but they also have the capacity to determine the direction of the public and policy agenda. Political actors also use this discourse to not only protect their interests but also to determine the pattern in which voters exercise their democratic mandate during each election year (McCombs and Shaw, 1993). Even though the projections by these actors may not reflect the actual political reality, they can serve as a tool and avenue for awareness, prioritizing voters' choices and finally, bringing out some of the salient issues that are often taken for granted.

Within the academic discipline of comparative politics, democratization and electoral studies, party and electoral systems, interests and pressure groups exist and are important in explaining political phenomena. This article, however, maintained that despite the importance of these theoretical stance and the fact that the article is analysing the political stakes in the two presidential elections conducted in Nigeria, will not dwell more on the grand theories and debates on electoral systems, democracy, and democratization. Thereby, justifying the adoption of the agenda-setting theory as its framework of analysis and discourse. Adopting the agenda theory setting theory does not in any way negate the important contributions of these theories within the discourse. However, the theory, offer a clearer perspective and context through which the discourse used by political actors and the media to not only raise the stakes in the elections but also, influence the direction through which voters choose their leaders.

As indicated by McCombs and Funk (2011), Agbu (2016), Afolayan and Olanrewaju (2017), Dauda *et al.* (2017), Mbah *et al.* (2019), the massive revolution in information and telecommunication technologies, which has created multiple centres and outlets of communication between the traditional and new media (social media), increasingly shape public opinions and responses to political discourses. In Nigeria, for example, this new platform has opened up new avenues that not only set the agenda, but also set the policy, and public agenda on the political process. As a result of this, political actors and elites often use this discourses to further project their political interests as well as to raise the level of political stakes by constantly bringing up these issues in the court of public opinion as a tool to project their own pecuniary interests.

Relating this theory to the context of elections in Nigeria, Nwokeofor and Okunoye (2013) and Obot (2013) analysis focused on the important influence of the media in elections. Their analysis, first of all, scrutinized the ‘agenda-setting’ theory and its influence on elections by tracing the historical evolution of the theory linked to Walter Lippmann’s work on public opinion which measured the impact of the media in shaping public discourse. To them, that study formed the groundbreaking study which led to the development of the increasing studies on agenda setting as a theoretical discourse. In their interpretation of the theory to Nigeria’s Presidential election, they were able to interrogate how increasingly, the media shapes the perception and views of the electorates in every election cycle. Their study focused on the 2011 Presidential elections in Nigeria where the media was able to dwell on the personal traits of the two dominant candidates in the Presidential elections (Goodluck Jonathan and Muhammadu Buhari). During that time, the media both print, electronic and social, dwelt on the perception that Goodluck Jonathan, was an individual with a humble background, from a minority tribe (Ijaw) of South-South Nigeria that rose to the highest position of authority. On the other hand, Muhammadu Buhari was projected as a villain, an extremist who cannot govern the country. That continuous narrative by the media increasingly tilted the direction of the electorates towards Goodluck Jonathan, and that was reflected on the outcome of the elections.

Consequently, this pattern of the media influencing the outcome of elections in Nigeria through setting the agenda on issues and the stakes in the electioneering process were further seen in the literature put forward by Aleyomi and Ajakaiye (2014), Alawode and Adesanya (2016), Olowojolu (2016) and Apuke and Apollos (2017). During that period in the build-up to the 2015 elections, the media became a powerful tool of assessing the performance of Jonathan’s administration as well as projecting Muhammadu Buhari as the major contender to Jonathan in the forthcoming elections. These projections informed the position and choice of the electorates to these two candidates (Aleyomi and Ajakaiye, 2014). This agenda was further set out by headlines put up by major newspapers and tabloids on the main issues that will determine the elections of 2015 as well the candidates that will raise the stakes in the elections (Alawode and Adesanya, 2016; Olowojolu, 2016). Therefore, it is important to note that, undoubtedly, the media plays a vital role in not only raising the stakes in elections, it also contributes in shaping the public perception regarding the various processes of political campaigns as well as the tide and direction of the elections in Nigeria and other developing democracies (Apuke and Apollos, 2017).

This article by way of methods deploys a qualitative approach in its analysis. In so doing emphasis will be placed on critical analysis from various academic and non-academic documents such as books, journal articles, newspapers reports and articles. Furthermore, the study goes on to interact and engage with experts familiar with the issues regarding Nigeria’s elections, politics as well as the subject matter regarding political stakes in the form of “key informant interviews”. The need for deploying this strategy is to, first of all, strengthen, corroborate and refute the findings of the other sources. Secondly, adopting these key informants interviews also addresses the challenges of counterfactual analysis which also in away will lead to some level of objectivity in the findings of the study. Relating this approach within the context of agenda-setting theory which suggests that ‘newspapers more frequently dominate

agenda setting' (Balmas and Sheaffer, 2010: 211), this invariably affects the other media and communications channels or tools. With that informed position, the study focused more on the key issues used by the media in raising the political stakes in the elections. By so doing, challenges associated with the inter-subjectivity and individual biases of the key informants are controlled; thereby, limiting them to respond to questions and issues strictly related to the stakes in the elections. Lastly, this study tent to inform that, it analyzes the discourses rather than the attitudes of the people measured.

1. 2015 PRESIDENTIAL ELECTIONS IN NIGERIA: STAKES AND DISCOURSES

As indicated by scholars like (Rosenau *et al.*, 2015; Omaamaka and Groupson-Paul, 2015; N. Orji, 2017), as Nigeria is a cosmopolitan society in which various groups from different ethno-religious and political orientations co-exist, it is inevitable that there will be struggles and tensions if these diverse interests are not effectively micromanaged. This is because members of these groups tend to have their stakes (political, economic, religious, social, identity etc.) that they cherish, and will be willing to protect them because they serve as a basic irreducible minimum for their survival and existence as an entity or group. Therefore, these stakes are expressed in diverse aspects of their lives.

Consequently, as indicated by (Araba and Braimah, 2015; Marc and Mackian, 1995; Campbell, 2015), every election cycle has its own level of stakes because, to a certain extent, they determine the level of progression or retrogression of a society for the period until the next election cycle. Therefore, to these scholars, the 2015 General elections in Nigeria presented voters with the choice to determine how they wanted the country to be run in the next four years. Thus, these narratives and conditions further raised the stakes because voters were making an informed choice as to whether to accept or continue with the status quo or to change the discourse. Consequently, many experts such as (BBC News, 2015; Akinola, 2015; Marc and Mackian, 1995; Ewi, 2015) held the opinion that the 2015 General elections in Nigeria would be regarded as one of the most dangerous periods in the political history of the country. This is because the increasing agitations, heightened tensions, contentious and divisive politics, the increasing level of insecurity occasioned by the continued attacks by the Boko Haram Insurgents, the state of the economy, and the lack of decisive leadership amongst other contending discourses which further heightened the political temperature ultimately lead to the predictions that if the 2015 General elections were not handled effectively, Nigeria would disintegrate by the year 2015. As further observed by Ewi (2015), Lewis and Kew (2015), even though Nigeria was able to navigate the turbulence, one cannot ignore the fact that the stakes in the 2015 elections were high. Therefore, the following represent some of the key factors and indicators that led to the increased and heightened stakes the marked the 2015 Presidential elections in Nigeria.

1.1. Religion and Ethnic Fractionality (Highly Contentious)

As put forward by (Osaghae, 2003; Attoh and Soyombo, 2011; Angerbrandt, 2015), religion and ethnicity are said to be major factors in Nigeria's political life. This is because in a country that is ethnically diverse with two contending religions

struggling to have access to power, it is inevitable that there will be struggles and tension if these diverse sentiments are not used and managed effectively, which could lead to conditions of intractability and heightened tensions. As noted by Ukiwo (2003), Osaghae and Suberu (2005), Abdullahi and Saka (2007), Stewart (2012), Angerbrandt (2016), Ejiogu (2016), and Suleiman and Maiangwa (2017), religion and ethnic politics have always been major talking-points and agendas in every political dispensation in Nigeria. With these sentiments, political elites tend to mobilize support and instrumentalize the ethnic, tribal and religious sentiments in order to manipulate the electorates regarding who they should cast their vote for.

Consequently, the voter is already programmed in a pattern such that his/her choice of candidate in the elections is already predetermined on the basis of the negative 'dummy' planted on him/her by the political actors. Ross (2015) indicated that in 2015, similar to previous elections, the religion and ethnic card came to the forefront of the agenda in the political discussion in the build-up to the Presidential elections. During that time, the two major contending candidates in the Presidential elections were the incumbent President Goodluck Jonathan of the People's Democratic Party (PDP) and President Muhammadu Buhari of the All Progressive Congress (APC). Consequently, (Ibrahim *et al.*, 2015; Olayode, 2015; Oyero, 2017) were of the view that most analysts tend to characterize the 2015 Presidential elections as a 'make or break moment' in the political history of Nigeria. Based on the prediction that the country was at risk of falling apart in 2015 and the negative sentiments and caveats associated with ethnic, religious and divisive politics, these issues further raised the stakes in the voting pattern and created a serious division in the country because religion and ethnicity that are meant to be instruments for unity, in fact became tools for national division.

In a discussion the researchers conducted with a renowned political analyst in Nigeria, he alluded that one cannot divorce religion and ethnicity in the politics of the country because, in 2015, real political issues were mortgaged and most voters opted for propaganda, toxic politics and allowed their choice of candidates to be based on what their political and religious elites wanted them to believe. In a phone interview conducted with a Research Fellow and a lecturer with the Nigerian Defence Academy, Danjuma Jise (phone calling by authors, January 4, 2019), on the influence and instrumentalization of religion and ethnicity by the political elites, he mentioned that a strong relationship exist between the use of religion and ethnic divisions by these actors for their own selfish political gains that ultimately leads to a situation where the voters become 'zombified' in their choice of candidate.

1.2. Security

As observed by (N. Orji, 2014, 2015; Lewis and Kew, 2015; Simon, 2014; Faleye, 2019), governments are judged by their inability and capacity to respond to the various threats and threat perceptions, whether it is at the domestic or international level because, securing the lives, properties and investments of citizens are determined by how the government is able to guarantee that its citizens and their livelihoods are protected from any form of threat. With security at the core of the national ethos and discourse of most states, one should not be surprised if 'security' is used to increase the level of stakes in the politics of the society given the fact that most regimes are judged on how they are able to manage the varying levels of threat

in their domain. In the build-up to the 2015 Presidential elections in Nigeria, security was at the top of the agenda in determining and increasing the level of stakes regarding who would govern the country for the next four years.

As intimated by (Aziken, 2013; Odunsi, 2015), the Nigerian government should not have taken lightly some of the utterances and statements that were predominantly made by the Northern-political elites like the late Adamu Ciroma the former minister of Finance and Alhaji Lawal Kaita, a prominent northern statesman who swore to make 'Nigeria ungovernable for Jonathan' (Nigerian Bulletin, 2015; Eagle Eye News Report, 2014). After these reckless statements, the already fragile state of the Nigerian security system deteriorated as a result of the increasing attacks from radical insurgent groups such as Boko Haram (Solomon, 2012). This group continued to carry out a series of attacks in the country, thereby worsening the state of insecurity and heightening the polity, particularly with the kidnapping of over 200 girls in Chibok, which attracted international headlines and further complicated the security dilemma for the existing regime. With the already heightened tension, many expected a swift response from the state; however, the government failed to adequately deal with these conditions of insecurity. A discourse most political actors used as a tool for mobilization and scoring political points (Owen and Usman, 2015; Ibekwe, 2018). As further noted by Ahmad (2015), Ibekwe (2015), Zane (2015), Ogbona (2017) and Okeke (2017), security was seen to be one of the main reasons behind the inability of the Goodluck Jonathan regime to win the 2015 General elections, largely due to their inability to ensure and guarantee the protection of the lives, properties and investments of their citizens.

1.3. Corruption and State of the Economy

Corruption and all its components are said to be one of the major obstacles preventing the development and progress of any society (Urien, 2012). The success and failure of a government depends on how transparent and credible the regime is, especially when it involves the effective management of resources and not engaging in sharp practices and other acts that are inimical to the development and progress of such societies. As hinted by Ibekwe (2015), corruption was used as a major factor in the build-up to the 2015 elections, particularly the response of the regime in curbing this deadly menace. In his submission, he noted that the Goodluck Jonathan regime, out of the many myriad challenges it faced in delivering the deliverables to the people, it was riddled with numerous cases and incidences of corruption, which the regime failed to adequately address. As hinted by (Nation Newspaper, 2017; Odebode and Adebayo, 2018), during that time, there were high profile corruption cases in which key members of his cabinet were accused. Examples of these cases include charges against the former Aviation Minister, Stella Oduah, who could not account for the procurement of cars worth over 255 million naira (780,000 US dollars), while another incident involved over 20 billion naira that mysteriously disappeared from the accounts of the Nigerian National Petroleum Corporation. Many expected the government to punitively deal with these cases, but on the contrary, these people who were accused of corruption continued to enjoy all the paraphernalia and the trappings of power. That became a serious discourse in the build-up to the General Elections in 2015, with many blaming the regime for not displaying the capacity and competency to adequately address the challenge.

In a discussion with a lecturer in the Department of History and International Studies, University of Jos, Nigeria, Comrade Santos Larab (phone calling by authors, January 19, 2019), it was noted that corruption was one of the major weakness of the Goodluck Jonathan regime, given the fact that Nigerians expected the regime to act and deal decisively with corrupt people, but the regime actually ensured that corruption became another organ and arm of the government. With this sentiment, politicians will always use that as a tool to further galvanize and mobilize support to suit the narrative and agenda. That further informed the voters choice on the need to judge the regime based on their track record in dealing with the issue and challenges associated with corruption. Thus, many were not surprised to see that corruption was one tool the opposition party used in order to further mobilize their members that the promise to deal with corruption and also the demeanour persona of General Muhammadu Buhari, known to many as a corrupt free person, was further used to project him as a leader that completely abhors corruption. That represented a major political stake in the build-up to the elections.

1.4. Manifesto of Contending Candidates ('The Change Mantra' of Apc vs. 'The Transformation Agenda' of Pdp)

The manifestos and ideologies of the major political parties tend to form an important component of the political discourse, especially as they involve the major talking points of the election. As hinted by a senior lecturer and a researcher for Center for Peace Studies at Moddibo Addama University, Chris Kwaja (phone calling by authors, January 13, 2019) most political parties are formed based on certain fundamental values and beliefs that shape their ideology. They use this ideology to persuade and sell their agenda to the voting populace.

Therefore, in the 2015 Presidential elections, the major ideas and mantras used by the two candidates also tended to determine the direction and patterns of voting influence. In 2015, the PDP under President Goodluck Jonathan campaigned with the philosophy of continuing the projects they had initiated for Nigerians. That philosophy of continuity by the PDP government was based on the ideology of the 'Transformation Agenda'. According to (Gyong, 2012; Adebawale, 2013; Chukwudi, 2014; Thom-Otuya, 2015), the transformation agenda is a political ideology whereby the regime under Goodluck Jonathan was anchored within the lens of building a Nigerian society that would lead to effective functional and revamping of all the ailing sectors of the society, thereby making significant impacts on the lives of its citizens.

Some of the major attributes of the transformation agenda include that the regime respects the rule of law, that the regime guarantees unrestricted freedoms to her citizens which is enshrined in the constitution, the regime aims to diversify the economy, especially by restructuring the manufacturing and agricultural sectors and finally, the regime ensures that all the components that seek and involve the guaranteeing of human security of all its citizens are key to the transformation agenda process.

Chiamogu and Chiamogu (2015), Saheed (2015), observed that while the PDP relied on the transformation agenda, the opposition party, the APC, adopted the 'Change Mantra' as its campaign manifesto presented to Nigerians. The change philosophy by the APC during that campaign period promised Nigerians that there

would be change and a complete overhaul of the existing status quo and the state of affairs in the country. According to (Akowe, 2017; Asabe, 2017; Okolo and Karimo, 2017), the APC used the change mantra to give Nigerians promises regarding the need to fight corruption, which is one of the fundamental problems that obstructs the development of the country, to bring back discipline amongst Nigerians (Danâ and Jibrin, 2017), and to guarantee the protection of lives and properties of citizens, particularly in the wake of the Boko Haram conflict, amongst other discourses.

With these two contending ideologies, the voters were given the option to either continue with the transformation agenda of the PDP or to go with the change mantra the APC promised voters if they were elected. Consequently, that narrative further raised the stakes in the high voltage political atmosphere in the wake of the elections.

1.5. Personalities of Candidates

Even though electoral campaigns are supposed to be driven by issues and not on personalities (Kwaja, 2019), that narrative only exists in its true theoretical sense because virtually all actions are determined by the personalities of the major contending candidates. They are also used to determine the level of stakes involved in the political process (Ibid). As observed by Agence France-Presse [AFP] (2015), in 2015, one of the major talking points was the personality factor of the two candidates, which invariably had a way of shaping the thoughts, opinions and directions regarding voters' choices. Consequently, Akintide (2011) and Nwachukwu (2017) noted that the general observation of Goodluck Jonathan of the PDP is that he has an unassuming personality, is calm and sometimes appears to be clueless when handling some of the challenges that faced the country. This narrative was popularized by opposition candidates in the build-up to the 2015 elections with the challenges of insecurity, especially the threat posed by Boko Haram coupled with a series of agitations from militants in the Niger-Delta etc., the inability to manage the economy, and indecision when faced with corruption cases amongst other issues, which many felt that the Goodluck administration failed to adequately address.

However, many believed that candidate for the opposition party, Major General Muhammadu Buhari, would serve as a plausible panacea to solve some of the challenges facing the country. This is because many tend to see him as a man of integrity, opposed to corruption, firm, and who completely detests indiscipline and the wastage of resources (Ezukanma, 2016; Fick, 2016; Odunsi, 2018). With these narratives, popularized by various actors in driving the agenda, the stakes and temperatures were further raised in the murky terrain of the Nigerian political landscape.

2. 2019 PRESIDENTIAL ELECTIONS IN NIGERIA: STAKES AND DISCOURSES

2.1. Religion and Ethnic Fractionality (Low Intense)

The 2015 Presidential election was characterized by the paradox of religion and ethnic factor between the north and south. This was a paradox that completely heated the polity because real topical issues were mortgaged and sacrificed for religious and

ethnic sentiments. That fundamentally raised the stakes in the political discourse, and voting patterns in the elections. Will this same sentiment and narrative play out in the forthcoming elections? As indicated by a political correspondent with Viewpoint Nigeria, Dapar Satmak (in a phone conversation with the authors, January 17, 2019) and Kwaja (2019), unlike in the build-up to the 2015 elections, where religion was used as a tool to mobilize votes, in the 2019 elections, the voting pattern may not be affected by the religion and ethnicity cards. This is because the two contending Presidential Candidates are both from the same Northern region of Nigeria; they are both Muslims and also belong to the Fulani ethnic group.

With this foreground information, religion and ethnicity may not be used effectively as a tool to mobilize and instrumentalize the process. However, in a counter-narrative by Idris *et al.* (2019) and Jise (2019), it was noted that historically, religion and ethnicity have a significant influence in shaping the perceptions of voters towards a particular candidate. Even though General Muhammadu Buhari of the APC and Atiku Abubakar of the PDP belong to the same Fulani extraction, are Muslims and are from the north, it would be completely disingenuous for one to purport that the ethnic and religious card would not be used in order to galvanize and mobilize voters.

This position was in view of the public endorsement of the civil society groups such as these two community-based associations have vital importance, especially in shaping public opinion and driving the agenda. Secondly, members who belong to this group have been sternly warned not to vote or support Atiku Abubakar. With these associations and their large followership across the country, although less contentious, religion and ethnicity are ultimately being used in order to mobilize, instrumentalize and determine voters' choices, which has also raised the bar and stakes in the forthcoming Presidential elections of 2019 (Jise, 2019).

2.2. Security (Multidimensionality)

Despite its contested definitional conundrum, security is an important factor in every election cycle in most societies (Baldwin, 1997). This is because the success and failure of a government largely depends on the capacity and capability of the government to contain threats and threat perceptions, be it internally or externally, as well as its ability to protect the lives and properties of its citizens (Dapar, 2019). In the build-up to the 2015 Presidential elections in Nigeria, security was used as a talking point to determine the pattern of voting as well as raise the stakes in the political process. As suggested by (Ibekwe, 2015; Siollun, 2015; Zane, 2015), one of the many reasons why former President Goodluck Jonathan lost his 2015 re-election bid was the failure and inability of the regime to provide decisive leadership and ensure that security, which is a quintessential variable, was managed adequately, despite the vast resources allocated to the security and defence sector with minimal or cosmetic improvement. That dummy and anecdote was used by the opposition party, which contributed to the victory for President Buhari. In 2015, Buhari promised to tackle the threat posed by the Boko Haram insurgents, solve the many internal security challenges facing the state as well as ensure that the properties, lives, and investments of Nigerians were adequately protected (Africa Independent Television, 2015). The major fundamental question today revolves around whether the current government has been able to tackle this problem or not.

In a counter-response by Busari (2018) and a report by Punch Newspaper (2018b), although the Buhari administration had widely claimed that it had ‘technically defeated’ Boko Haram, many observers doubted this assertion, and it was accused of not adequately addressing the increasing security challenges facing the country. In fact, as put forward by Njoku (2019), many have argued that the current security challenges facing Nigeria are multidimensional based on the attacks from Boko Haram, the seemingly unending Farmers-Herders clash which continuously threatens numerous communities in north-central Nigeria, as well as the security challenge posed by the secessionist group, the Indigenous People of Biafra [IPOB]. Again, as indicated by reports by Amnesty International (2018), as well as Goga (2018), Punch (2018a) and Ailemen (2019), there has been a recent rise in armed bandits, conflicts and insecurity in areas previously considered as peaceful. These areas were reported to be states located in the north-western part of Nigeria, specifically Zamfara and Sokoto states, where armed bandits continue to carry out numerous attacks and inflict terror on villages and communities. This further complicates the already complex security challenge facing the country in the sense that as of December 2018, over 3,641 persons had lost their lives and thousands were internally displaced as a result of the continued terror and violence inflicted by these bandits. In their analysis, this conflict further forms part of the wider picture regarding the government’s failure to adequately protect and guarantee the safety of its citizens from any form of threat and threat perception.

Consequently, as indicated by Onapajo (2017), Mbah (2018) and Arinze (2019), the government today seems overwhelmed by the continuous unsymmetrical and multiple security challenges it is facing. Mbachu (2019) asked an instructive question regarding how the two contending candidates will address the security question in the country. In his analysis, Atiku Abubakar maintained that the crisis of insecurity that exists in the country today is not problem that has emerged by accident, but is in fact an issue centred on a long history of bad governance and systemic failure by the government and its agencies to deliver the basic services people need to enable to reach their optimum potential. According to him, if the security question is addressed, this will create more employment opportunities for the growing youth population that are idle and redundant, especially in some of the sectors and areas neglected by previous administrations (agriculture).

On the other hand, President Buhari promised to consolidate on some of the policies, programs and initiatives designed by the government by making young people more self-reliant and enabling them to explore their potentials under the N-Power model. Therefore, in the build-up to the 2019 Presidential elections, security will also be a contentious issue in raising the political stakes, as well as informing voters’ choice of candidate in terms of whether to continue with the status quo or to opt for an alternative. This is a narrative that has also raised the temperature in the polity as well as the stakes in the political process.

2.3. Corruption (Perverse) and State of The Economy

Corruption as a factor is used in most societies to judge the capacity of states and governments to manage and deal with such cases and incidents. In fact, the success or failure of a government is judged by how transparent, disciplined and resourceful it is in managing resources meant for tax payers (Ogundiya, 2009). Therefore, most

politicians use the issue of corruption as a tool to determine how the electioneering process will be followed. The corruption perception issue is essentially used to address how the government is perceived to be either free from or engulfed in corruption.

Contextualizing this within African and Nigerian politics, corruption is predominantly used in every political dispensation as a tool for voter mobilization as well as for determining the success and failure of a government. In 2015, one of the major stakes that determined the outcome of the presidential elections was the state or government response in tackling the cases of corruption. As noted by Owen and Usman (2015), many have argued that the Goodluck Jonathan regime was riddled with high cases of blatant corruption, which many expected the government to address but it failed to do so. The perception that the regime was not capable of tackling the threat of corruption was used extensively by the opposition party as a political discourse thereby raising the stakes.

Another component that particularly raises the stakes is the state of the economy. In the build up to the 2015 presidential elections, the Goodluck Jonathan government was not only accused of degrading the economy, but it has also not adequately been able to account for the billions of dollars it made as proceeds from the sale of crude oil. That narrative was also tied to corruption. Is corruption still part of the discourse in the 2019 elections? As noted by Jise (2019), corruption is also a factor that be used to judge the Buhari's administration based on the promise it made to Nigerians in terms of its resolve to fight corruption and all its components. As observed by Campbell (2018), the apologists for the current regime believe that President Buhari is fighting corruption as a result of the jail terms given to two ex. Governors Joshua Dariye of Plateau State and Jolly Nyame of Taraba state. According to them, these are high profile cases that the government has been able to complete swiftly.

Another school of thought alludes that the response to corruption by the current regime leaves much to be desired judging by some of the cases involving top members of the cabinet and the inability to adequately punish them (Akinkuotu *et al.*, 2018; Omojuyigbe, 2018; Busari, 2019). In fact, many Nigerians tend to seriously question the commitment of the regime to fighting corruption, especially when the President frustratingly hinted that 'fighting corruption in Nigeria is difficult' (Punch, 2019). For someone who was elected based on the change mantra and the resolve to fight corruption, this statement was greeted with shock by many Nigerians. Therefore, corruption will certainly be used in the 2019 presidential elections to judge the capacity and response of the current regime in managing this significant problem. Looking at the state of the economy, many tend to accuse the current regime of not adequately addressing most of the economic concerns and challenges. This is clearly seen in the inability of the government to stabilize the currency exchange rate, the massive job losses as a result of some of the harsh economic policies undertaken by the regime.

As observed by Ogidan (2019) this position indicates that the failure and inability of the APC-led government of President Muhammadu Buhari saw an increase in unemployment and poverty in the country. This is reflected in the recent studies and reports by the National Bureau of Statistics, which show that the current percentage of unemployment in Nigeria as of December 2018 stands at 23.1%, almost doubling

the 14% figure before the rise to power of the APC government in 2015. Also, looking at the poverty discourse, it was also reported that as of December 2018, there has been a sharp increase in the poverty index of Nigerians, with the number of people earning below one US dollar per day rising to 90 million. Finally, the fact that the country was in recession, the rising cost of living, the fall in the GDP (especially since 2015), and the government has not been able to adequately deal with these concerns (World Bank, 2019).

2.4. Manifesto of Contending Candidates: The Next Level vs. Let's Get Nigeria Working Again

Omotola (2009) hinted that the manifesto of political parties is also vital in assessing the blueprint as well as what each candidate intends to do once elected into office. From the manifestoes, the voter is informed on which side of the political divide will clearly serve his/her wishes and aspirations when eventually elected. That has been a major factor determining the pendulum and stakes involved in the political process. In 2015, the contending narrative was the 'Change mantra' proposed by the APC, while the ruling PDP government believed in continuing with the 'Transformation agenda'. In the build-up to the 2019 elections, the APC rebranded its manifesto into the 'Next Level' (Vanguard, 2018b) narrative, whereas the PDP adopted the 'Let's Get Nigeria Working again'.

These two contending narratives have become the talking point in the forthcoming elections given that voters are given the alternative to either continue with the current regime that aspires to take Nigeria to the next level of development, with better service delivery, guaranteed security and the creation of employment opportunities or, to opt for the 'Let's get Nigeria working again'. An anecdote the PDP believes the current government failed to deliver to Nigerians what they had promised 2015 judging by the level of hardship, insecurity, poverty, and unemployment amongst other major challenges currently impacting the country (Vanguard, 2018a). Consequently, the two contending campaign promise by the candidates will ultimately determine the direction and stakes in the election process, especially in terms of how voters will respond as well as raising the stakes in the electioneering process.

2.5. Personalities of Candidates

In the 2015 General Elections, President Buhari emerged with the credentials and personality of someone that was firm, decisive, discipline and abhorred corruption. Based on his personality, many Nigerians believed he would proffer decisive leadership, deal with corruption as well as the challenges of insecurity in the country (Ogunmade, 2018). However, after 2 years of his regime, these perceptions and nuances have been seriously dampened judging by the current state of affairs. With that disposition, the voters believe that the challenges facing the country seem to be too overwhelming for the current APC government to handle (The Camera, 2018; Fabiyi, 2018).

On the other hand, the personality of Atiku Abubakar of the PDP as an astute businessman and a good manager led many to argue that his persona could be the plausible factor that would enable him to deal with some of the challenges that the APC government failed to tackle, especially the state of the economy and security (U. Orji, 2017). Regarding the aspect of corruption, it has been alleged that Atiku's

integrity record is under threat based on his source of wealth and the many allegations of financial impropriety directed towards him when he was the country's vice president from 1999 – 2007 (Aytogo, 2018; Onyibe, 2018). With these contending and contrasting personalities, each of the political actors tend to extensively use that in order to further raise the political stakes and to pursue the narrative to members of the public regarding their voting preference in the forthcoming elections.

CONCLUSION

Every election cycle tends to be driven by its discourse, which invariably has far-reaching implications in determining the pattern and direction of voting as well as further raises the stakes between the various political actors competing for power. It was within this framework that this article examined the paradox of political stakes and the pattern of voting in Nigeria with a particular emphasis on the 2015 and 2019 presidential elections. These two elections saw major topical discussions and agendas focusing on certain issues such as the instrumentalization of the religion and ethnic fractionalization of the country by the elites to mobilize voters, to measuring the state of security, economy, the manifesto of the major competing candidates and finally the personality of the candidates as standards to measure the level of stakes which ultimately, has influenced the direction voters elect their candidates.

From the analysis and discourse, this article discovered that in the two elections in Nigeria, these issues that were seen to have raised the level of stakes in the polity were used by the various actors across the various political divide in order to mobilize support and determine the direction and stance the voters would take when choosing their candidates. From the analysis and findings, there is no significant difference between the discourse used in the 2015 and the 2019 presidential elections. In fact, many thought that religion would not have a significant impact in determining the pattern and direction of voting in the 2019 elections given that both President Muhammadu Buhari of the APC and Atiku Abubakar of the PDP are from the same religion, region, and ethnic origins. Conversely, religion was further used by the elites to manipulate voters into believing that their interests would receive greater protection under President Buhari's presidency, a narrative which was reflected in the outcome of the results where Buhari was said to have won the elections with about 15.2 million votes, representing 56% of the total votes cast, while his closest rival Atiku Abubakar received about 11.3 million votes, representing 44% of the total votes cast. Thus, in the two elections, all the actors across the political divides were seen to use that discourse as a tool for voter mobilization, a paradigm which clearly was seen in both the 2015 and 2019 presidential elections in Nigeria. The outcome of these elections reflects a paradigm of continuity or maintaining the status quo rather than any form of change.

REFERENCES

- Abdullahi, A. A., and Saka, L. (2007), “Ethno-Religious and Political Conflicts: Threat to Nigeria Nascent Democracy”, *Journal of Sustainable Development in Africa*, 9(3): 21-36.
- Adebowale, S. (2013), “Transformation Agenda: FG Achieved Eight of 14 Objectives”, *The Eagle News*, 30 May 2013, <https://theeagleonline.com.ng/transformation-agenda-fg-achieved-eight-of-14-objectives-minister/>, Accessed on 16.01.2019.
- Afolayan, S., and Olanrewaju, A. T. (2017), “The 2015 Elections and Campaign of Calumny: The Media Play with Abusive Language in Electioneering” *Annals of Language and Literature*, 1(2): 35-43.
- Africa Independent Television (2015), “I Will Tackle Insecurity, Poverty – Buhari”, 29 May 2015, http://www.aitonline.tv/post-i_will_tackle_insecurity___poverty___buhari, Accessed on 28.12.2018.
- Agbu, O. (2016), “Election Rigging and the Use of Technology: The Smart Card Reader as the Joker in Nigeria’s 2015 Presidential Election”, *Journal of African Elections*, 15(2): 90-111.
- Agence France-Presse (2015), “Goodluck Jonathan: Nigeria’s Fortunate Leader”, *Daily Nation*, 22 March 2015, <https://www.nation.co.ke/lifestyle/Goodluck-Jonathan-Nigeria-fortunate-leader/1190-2662154-tglu7ez/index.html>, Accessed on 17.01.2019.
- Agency Report (2019), “2019 Poll: Miyetti Allah Endorses Buhari”, *The Nation*, 18 January 2019, <http://thenationonlineng.net/2019-poll-miyetti-allah-endorses-buhari/>, Accessed on 24.01.2019.
- Ahmad, M. (2015), “Jonathan Politicizing Boko Haram, Chibok Girls Abduction – Senator”, *Premium Times*, 6 March, 2016, <https://www.premiumtimesng.com/news/top-news/178062-jonathan-politicizing-boko-haram-chibok-girls-abduction-senator.html>, Accessed on 18 December 2018.
- Ailemen, T. (2019), “Insecurity in North West: Yari mulls Nigeria, Niger Rep. joint Military Operation”, *Business Day*, 19 March 2019, <https://businessday.ng/news/article/insecurity-in-north-west-yari-mulls-nigeria-niger-rep-joint-military-operation/>, Accessed on 02.04.2019.
- Akinkuotu, E., Gbenro A., and Jesusegun A. (2018), “Eight Politicians with N232bn Corruption Cases Working for Buhari’s Re-Election”, *Punch*, 1 September 2018, <https://punchng.com/eight-politicians-with-n232bn-corruption-cases-working-for-buharis-re-election/>, Accessed on 12.12.2018.
- Akinola, O. (2015), “Boko Haram Insurgency in Nigeria: Between Islamic Fundamentalism, Politics, and Poverty”, *African Security*, 8(1). 1-29.
- Akintide, W. (2011), “Goodluck Jonathan: Too Much of a Weak President to Fundamentally Change the PDP and Status Quo in Nigeria”, *Sahara Reporters*, 30 May 2011, <http://saharareporters.com/2011/05/30/goodluck-jonathan-too-much->

weak-president-fundamentally-change-pdp-and-status-quo-nigeria, Accessed on 10.12.2018.

Akowe, A. F. (2017), "Change mantra and leadership model: schoolings from Emmy Idegú's Another Odolu kingdom", *Creative Artist: A Journal of Theatre and Media Studies*, 11(1): 33-65.

Alawode, S. O., and Adesanya, O. O. (2016). "Content analysis of 2015 election political advertisements in selected national dailies of Nigeria", *European Scientific Journal*, 12(5): 234-259.

Aleyomi, M. B., and Ajakaiye, O. O. (2014). "The impact of social media on citizens' mobilization and participation in Nigeria's 2011 general elections", *Centrepont Journal*, 17(2): 31-52.

Amnesty International (2018), "Nigeria: Government Failures Fuel Escalating Conflict Between Farmers and Herders as Death Toll Nears 4,000", 17 December 2018, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/12/nigeria-government-failures-fuel-escalating-conflict-between-farmers-and-herders-as-death-toll-nears-4000/>, Accessed on 25.02.2019.

Angerbrandt, H. (2015), "Placing Conflict: Religion and Politics in Kaduna State, Nigeria", (Doctoral dissertation, Department of Political Science, Stockholm University).

Angerbrandt, H. (2016), "Struggles Over Identity and Territory: Regional Identities in Ethnoreligious Conflict in Northern Nigeria", *Nationalism and Ethnic Politics*, 22(2): 172-192.

Aniche, E. T. (2018), "The 'David and Goliath' and 2015 Election Outcomes in Nigeria: From the Opposition to the Ruling Party", *Insight on Africa*, 10(1): 21-36.

Anugwom, E. E. (2005), "Oil minorities and the politics of resource control in Nigeria", *Africa Development*, 30(4): 87-120.

Apuke, O. D., and Apollos, I. N. (2017). "Public perception of the role of Facebook usage in political campaigns in Nigeria", *Informing Science: International Journal of Community Development and Management Studies*, 1: 85-102.

Araba, A. A., and Braimah, J. O. (2015), "Comparative Study of 2011 And 2015 Presidential Elections in Nigeria", *Global Journal of Human-Social Science Research*, 15(7): 48-54.

Arinze, G. (2019), "How Nigeria's Deepening Insecurity Could Mar Buhari's Re-election Bid", *International Policy Digest*, 16 January 2019, <https://intpolicydigest.org/2019/01/16/how-nigeria-s-deepening-insecurity-could-mar-buhari-s-re-election-bid/>, Accessed on 25.01.2019.

Attoh, F., and Soyombo, O. (2011), "The Politics of Ethnic Balancing in Nigeria", *International Journal of Sociology and Anthropology*, 3(2): 40-44.

Ayitogo, N. (2018), "2019: Buhari: Atiku Attack Each Other Over Corruption Allegations", *Premium Times*, 30 December 2018, <https://www.premiumtimesng.com/news/top-news/303466-2019-buhari-atiku-attack-each-other-over-corruption-allegations.html>, Accessed on 8.01.2019.

Aziken, E. (2013), "State of the Nation: How They Made Nigeria Ungovernable", Vanguard, 15 May 2013, <https://www.vanguardngr.com/2013/05/state-of-the-nation-have-they-made-nigeria-ungovernable/>, Accessed on 18.01.2019.

Baldwin, D. A. (1997), "The concept of security", *Review of International Studies*, 23(1): 5-26.

Balmas, M., and Sheafer, T. (2010), "Candidate Image in Election Campaigns: Attribute Agenda Setting, Affective Priming, and Voting Intentions", *International Journal of Public Opinion Research*, 22(2): 204-229.

BBC News (2015), "Nigeria Postpones Presidential Vote over Security", 8 February 2015, <https://www.bbc.com/news/world-africa-31221545>, Accessed on 13.12.2018.

Bienen, H. (2013), "Political conflict and economic change in Nigeria". London: Routledge.

Brandt, C. (2018), "Nigeria Heads for Elections in February, but Governance is the Real Challenge", Freedom House, 13 November 2018, <https://freedomhouse.org/blog/nigeria-heads-elections-february-governance-real-challenge>, Accessed on 17.01.2019.

Bratton, M., and Lewis, P. (2007), "The Durability of Political Goods? Evidence From Nigeria's New Democracy", *Commonwealth and Comparative Politics*, 45(1): 1-33.

Busari, K. (2018), "Nigerian Govt. Lying About Boko Haram Defeat, Terrorists Controlling Territories – APC Reps", Premium Times, 8 December 2018, <https://www.premiumtimesng.com/news/headlines/299848-nigerian-govt-lying-about-boko-haram-defeat-terrorists-controlling-territories-apc-reps.html> Accessed on 21.12.2018.

Busari, K. (2019), "Buhari Has No Integrity, His Government is Corrupt – Saraki", Premium Times, 9 January 2019, <https://www.premiumtimesng.com/news/headlines/305028-buhari-has-no-integrity-his-government-is-corrupt-saraki.html>, Accessed on 14.01.2019.

Campbell, J. (2015), "Nigeria's Elections in 2011 and 2015", Council on Foreign Relations, 21 January 2015, <https://www.cfr.org/blog/nigerias-elections-2011-and-2015>, Accessed on 07.02.2019.

Campbell, J. (2018), "Nigeria Sees More High Level Corruption Convictions under Buhari", Council on Foreign Relations, 31 May 2018, <https://www.cfr.org/blog/nigeria-sees-more-high-level-corruption-convictions-under-buhari>, Accessed on 19.12.2018.

Chiamogu, A. P., and Chiamogu, U. P. (2015, November). "Disturbance theory and opposition politics in Nigeria: An appraisal of All Progressives Congress (APC) performance in the 2015 general elections", 3rd Annual Conference of the Nigerian Political Science Association South East Chapter, November 8-11, in International Organization Center of Academic, Ebonyi State, Nigeria. https://www.researchgate.net/profile/Amobi_Chiamogu/publication/317618229_Disturbance_Theory_and_Opposition_Politics_in_Nigeria_An_Appraisal_of_All_Progressives_Congress_APC_Performance_in_the_2015_General_Elections/links/5943d20

daca2722db49d063a/Disturbance-Theory-and-Opposition-Politics-in-Nigeria-An-Appraisal-of-All-Progressives-Congress-APC-Performance-in-the-2015-General-Elections.pdf

Chukwudi, O. R. (2014), "Democracy and Sustainable National Development in Nigeria: Reimagining the Nexus", *European Scientific Journal*, 10(1): 229-248.

Danâ, A., and Jibrin, A. (2017), "The New Political Climate in Nigeria: Change or Status Quo?", *Academy of Social Science Journal*, 2(10).

Dauda, B., Owojuyigbe, M. A., and Mekoa, I. (2017), "'Ire Gbogbo' Political Rhetoric in Nigeria's 2015 General Elections: An Orunmilaist Sociological Perspective", *Ibadan Journal of Sociology*, 6(1): 41-66.

Eagle Eye News Report (2014), "Kaita: North'll Make Nigeria Ungovernable for Jonathan 'That unfolding threat'", 5 May 2014, <https://eagleeyereportconnect.blogspot.com/2014/05/kaita-north-ll-make-nigeria.html>, Accessed on 19.01.2019.

Ejiogu, E. C. (2016), "The roots of political instability in Nigeria: political evolution and development in the Niger basin", New York: Routledge.

Elklit, J., and Svensson, P. (1997), "The Rise of Election Monitoring: What Makes Elections Free And Fair?", *Journal of Democracy*, 8(3): 32-46.

Ewi, M. (2015), "Was the Nigerian 2015 Presidential Election A Victory for Boko Haram or For Democracy?" *African Security Review*, 24(2): 207-231.

Ezukanma, T. (2016), "Interrogating Buhari's Leadership Style", *The Sun*, 1 December 2016, <https://www.sunnewsonline.com/interrogating-buharis-leadership-style/>, Accessed on 19.12.2018.

Fabiyi, O. (2018), "ICYMI: Buhari Hasn't Run Any Successful Business – Atiku", *Punch*, 18 October 2018, <https://punchng.com/buhari-hasnt-run-any-successful-business-atiku/>, Accessed on 19.01.2019.

Faleye, O. A. (2019), "Border securitisation and politics of state policy in Nigeria, 2014–2017" *Insight on Africa*, 11(1): 78-93.

Fick, M. (2016), "Buhari Turns to War Against Indiscipline as Economy Slides", *Financial Times*, 21 August 2016, <https://www.ft.com/content/117a43b0-65e7-11e6-8310-ecf0bddad227>, Accessed on 17 February 2019,

Ginsberg, B., and Shefter, M. (1990), *Politics by other means: The declining importance of elections in America*. New York: Basic Books.

Goga, N. G. (2018), "Nigeria: Thousands Living in Fear as Zamfara Armed Bandits Ramp up Attacks", *Amnesty International*, 31 July 2018, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/07/nigeria-thousands-living-in-fear-as-zamfara-armed-bandits-ramp-up-attacks/> Accessed on 20.02.2019.

Gyong, J. E. (2012), "A Social Analysis of the Transformation Agenda of President Goodluck Ebele Jonathan" *European Scientific Journal*, 8(16): 95-113.

Harff, B. (2018), *Ethnic Conflict In World Politics: Dilemmas*. London: Routledge.

- Ibekwe, N. (2015), "10 Ways Jonathan Failed Nigerians", Premium Times, 15 May 2015, <https://www.premiumtimesng.com/news/headlines/184088-10-ways-jonathan-failed-nigerians.html>, Accessed on 12.12.2018.
- Ibekwe, N. (2018), "Real Reasons I Lost Presidential Election – Goodluck Jonathan", Premium Times, 20 November 2018, <https://www.premiumtimesng.com/news/headlines/296673-real-reasons-i-lost-2015-presidential-election-goodluck-jonathan.html>, Accessed on 07.12.2018.
- Ibrahim, S. G., Liman, A. N., and Mato, K. (2015), "The 2015 General Elections: A Review of Major Determinants of Paradigm Shift in Voting Behaviour and Political Participation in Nigeria", *International Journal of Research in Humanities and Social Studies*, 2(9): 8-16.
- Idris, H., Olaniyi, M., Jimoh, A., Terzungwe, S., Ozibo, O., Ibrahim Y. A., and Oke, J. (2019), "How 2019 Elections Are Becoming 'Religious'", Daily Trust, 7 February 2019, <https://www.dailytrust.com.ng/how-2019-elections-are-becoming-religious.html>, Accessed on 18.02.2019.
- Joseph, R. A. (2014), "Democracy and Prebendal Politics in Nigeria: The Rise and Fall of the Second Republic", New York: Cambridge University Press.
- Lawson, L. (1999), "External Democracy Promotion in Africa: Another False Start?", *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*, 37(1): 1-30.
- Lewis, P., and Kew, D. (2015), "Nigeria's hopeful election", *Journal of Democracy*, 26(3): 94-109.
- Lijphart, A. (2012), *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries*. Yale University Press.
- Manin, B., Przeworski, A, and Stokes, S. C. (1999), "Elections and Representation", A. Przeworski, S. C. Stokes and B. Manin (eds.), *Democracy, accountability, and representation*, Cambridge: Cambridge University Press, 29-54.
- Marc, A., and Mackian, S. (1995), "Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity: From Places to Non-places". New York: Verso.
- Mbachu, D. (2019), "Why So Much is at Stake in Nigeria's Elections: QuickTake", The Washington Post. 16 February, 2019, https://www.washingtonpost.com/business/why-so-much-is-at-stake-in-nigerias-elections-quicktake/2019/02/16/b0e29ea6-31d8-11e9-8781-763619f12cb4_story.html, Accessed on 27.02.2019.
- Mbah, F. (2018), "Nigeria's Buhari Rattled by Boko Haram Attacks as Polls Loom", Aljazeera, 1 December 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/11/nigeria-buhari-rattled-boko-haram-attacks-polls-181130134916199.html>, Accessed on 19.02.2019.
- Mbah, P. O., Nwangwu, C., and Ugwu, S. C. (2019), "Contentious Elections, Political Exclusion, and Challenges of National Integration in Nigeria", *Cogent Social Sciences*, 5(1): 1-21.
- McCombs, M. E., and Shaw, D. L. (1972), "The agenda-setting function of mass media", *Public Opinion Quarterly*, 36(2): 176-187.

McCombs, M. E., and Shaw, D. L. (1993), "The evolution of agenda-setting research: Twenty-five years in the marketplace of ideas", *Journal of Communication*, 43(2): 58-67.

McCombs, M., and Funk, M. (2011), "Shaping the Agenda of Local Daily Newspapers: A Methodology Merging the Agenda Setting and Community Structure Perspectives.", *Mass Communication and Society*, 14(6): 905-919.

Mrogers, E., and Wdearing, J. (1988), "Agenda-Setting Research: Where Has it Been, Where is it Going?", *Annals of the International Communication Association*, 11(1): 555-594.

Nation Newspaper. (2017), "Nigeria Lost \$32bn to Corruption Under Former President Jonathan – DFID", Sahara Reporters, 12 December 2017, <http://saharareporters.com/2017/12/12/nigeria-lost-32bn-corruption-under-former-president-jonathan-%E2%80%93-dfid>, Accessed on 20.02.2019.

Nigerian Bulletin. (2015), "Lawal Kaita was right: They made Nigeria ungovernable after 2011", 26 March 2015, <https://www.nigerianbulletin.com/threads/lawal-kaita-was-right-they-made-nigeria-ungovernable-after-2011.109388/>, Accessed on 07.12.2018.

Njoku, C. (2019), "Here are 5 security challenges Nigeria's leader must tackle", World Economic Forum, 28 February 2019, <https://www.weforum.org/agenda/2019/02/5-security-challenges-facing-nigerias-leadership/>, Accessed on 03.03.2019.

Nolte, I. (2015), "Explainer: What's at Stake in The Nigerian Election?", The Conversation, 27 March 2015, <http://theconversation.com/explainer-whats-at-stake-in-the-nigerian-election-37259>, Accessed on 23.12.2018.

Nwachukwu, J. O. (2017), "Jonathan Was a Weak President, Patience Would Have Been A Better President, Nnamdi Kanu", Daily Post, 26 June 2017, <http://dailypost.ng/2017/06/26/jonathan-weak-president-patience-better-president-nnamdi-kanu/>, Accessed on 2.12.2018.

Obot, C. (2013). "Mass Media Electioneering Campaign and Uyo (Nigeria) Voters' Decision during 2011 General Elections", *Journal of Politics and Law*, 6(1): 173-185.

Odebode, N., and Adetayo, O. (2018), "ICYMI: Presidency Lists Corruption Cases Under Jonathan", Punch, 8 May 2018, <https://punchng.com/presidency-lists-corruption-cases-under-jonathan/>, Accessed on 28.11.2018.

Odunsi, W. (2015), "Boko Haram Killings Increased after Buhari's Threat to Make Nigeria Ungovernable – Fasehun", Daily Post, 3 May 2015, <http://dailypost.ng/2015/01/03/boko-haram-killings-increased-buharis-threat-make-nigeria-ungovernable-fasehun/>, Accessed on 28.11.2018.

Odunsi, W. (2018), "I'm More Energised to Fight Corruption – Buhari", Daily Post, 12 October 2018, <http://dailypost.ng/2018/10/12/im-energized-fight-corruption-buhari/>, Accessed on 17.12.2018.

Ogbonna, A. (2017), "Why Jonathan, PDP Lost 2015 Presidential Election – Makarfi", Vanguard, 16 October 2017, <https://www.vanguardngr.com/>

- 2017/10/jonathan-pdp-lost-2015-presidential-election-makarfi/, Accessed on 6.12.2018.
- Ogidan, S. (2019), “Buhari’s Feats Are Job Losses, Poverty Of 90m Nigerians – Atiku”, Daily Independent, 2 January 2019, <https://www.msn.com/en-xl/africa/top-stories/buhari%E2%80%99s-feats-are-job-losses-poverty-of-90m-nigerians-%E2%80%94-atiku/ar-BBRHwVI>, Accessed on 06.02.2019.
- Ogundiya, I. S. (2009), “Political Corruption in Nigeria: Theoretical Perspectives and Some Explanations”, *The Anthropologist*, 11(4): 281-292.
- Ogunmade, O. (2018), “Buhari: I Have No Regret Being A Man of Integrity”, This Day, 26 June 2018, <https://www.thisdaylive.com/index.php/2018/06/26/buhari-i-have-no-regret-being-a-man-of-integrity/>, Accessed on 18.12.2018.
- Okeke, R. C. (2017), “The Jonathan Administration in Nigeria: A Postmortem Study and Lessons for Dictators in Africa”, *World Scientific News*, 70(2), 285-303.
- Okolo, P. O., and Karimo, T. M. (2017), “Change Mantra in Nigeria: The Promises and Expectations”, *EBSU Journal of Social Sciences and Humanities*, 7(1): 146-155.
- Olayode, K. O. (2015), “Ethno-regional cleavages and voting behaviour in the 2015 general elections: Issues and challenges for democratisation and nation building”, The National Conference of the Electoral Institute (TEI), Abuja, Nigeria, https://pdfs.semanticscholar.org/4a16/a1f6940d6b4eec055bbc8c3eee4f77fa4a3a.pdf?_ga=2.156221819.1962324440.1554195409-846897460.1554195409, Accessed on 16.12.2018.
- Olowojolu, O. (2016). “Role of Media in 2015 Presidential Election in Nigeria”, *International Journal of Politics and Good Governance*, 7(7.1): 1-12.
- Omaamaka, O. F., and Groupson-Paul, O. (2015), “Nigeria’s Hegemony in West Africa: Counting the Cost”, *Journal of International Studies*, 11: 65-89.
- Omojuyigbe, O. (2018), “Buhari’s Government is Corrupt, says Ezekwesili”, Punch, 30 October 2018, <https://punchng.com/buharis-government-is-corrupt-says-ezekwesili/>, Accessed on 19.11.2018.
- Omotola, J. S. (2009), “Nigerian Parties and Political Ideology”, *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, 1(3): 612-634.
- Onapajo, H. (2017). “Has Nigeria Defeated Boko Haram? An Appraisal of the Counter-Terrorism Approach under the Buhari Administration”, *Strategic Analysis*, 41(1): 61-73.
- Onyibe, M. (2018), “Connecting the Dots in the Atiku Corruption Hoax”, This Day, 21 December 2018, <https://www.thisdaylive.com/index.php/2018/12/21/connecting-the-dots-in-the-atiku-corruption-hoax/>, Accessed on 16.01.2019.
- Orji, N. (2014), “Nigeria’s 2015 election in perspective”, *Africa Spectrum*, 49(3): 121-133.
- Orji, N. (2015), “The 2015 Nigerian general elections”, *Africa Spectrum*, 50(2): 73-85.
- Orji, N. (2017), “Preventive action and conflict mitigation in Nigeria’s 2015 elections”, *Democratization*, 24(4): 707-723.

- Orji, U. (2017), "Atiku, the Man for This Season", *The Sun*, 7 July 2017, <https://www.sunnewsonline.com/atiku-the-man-for-this-season/>, Accessed on 07.12.2018.
- Osaghae, E. (2003), "Explaining the changing patterns of ethnic politics in Nigeria", *Nationalism and Ethnic Politics*, 9(3): 54-73.
- Osaghae, E. E., and Suberu, R. T. (2005), "A history of identities, violence and stability in Nigeria", *CRISE Working Paper* No. 6. Oxford: Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, University of Oxford.
- Owen, O., and Usman, Z. (2015), "Briefing: Why Goodluck Jonathan lost the Nigerian presidential election of 2015", *African Affairs*, 114(456): 455-471.
- Oyero, O., Oyeyemi, K. D., Usaini, S., and Omole, F. (2017), "Identity Politics and Nigerian 2015 Presidential Elections: A Discourse Analysis of Feedback Comments on Selected Online Reports of Political Issues", *Proceedings of the 4th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities*, Ferit Uslu (ed.), Istanbul: International Organization Center of Academic, Dubai, UAE, 1368-1374. <http://eprints.covenantuniversity.edu.ng/9347/1/322.pdf>, Accessed on 15.01.2019.
- Punch (2018a), "Curbing Insecurity in the North", 20 July 2018, <https://punchng.com/curbing-insecurity-in-the-north/>, Accessed on 17.03.2019.
- Punch (2018b), "Insecurity Worse under Buhari than Jonathan- Sheikh Gumi", 7 July 2018, <https://punchng.com/insecurity-worse-under-buhari-than-jonathan-sheikh-gumi/>, Accessed on 17.12.2018.
- Punch (2019), "Fighting Corruption in Nigeria is Difficult, Buhari Alleges", 5 February 2019, <https://punchng.com/fighting-corruption-in-nigeria-is-difficult-buhari-alleges/>, Accessed on 17.02.2018.
- Quaglia, E. A., and Smyth, B. (2017), "A Short Introduction to Secrecy and Verifiability for Elections", arXiv preprint arXiv:1702.03168.
- Rosenau, W., Mushen, E., and McQuaid, J. (2015), "Security During Nigeria's 2015 National Elections: What Should We Expect From the Police?" (OMB No. 0704-0188). CNA Analysis and Solutions Arlington, VA., <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a616056.pdf>, Accessed on 15.01.2018
- Ross, W. (2015), "Nigeria Elections: Mixing Religion and Politics", *BBC News*, 29 January 2015, <https://www.bbc.com/news/world-africa-31026554>, Accessed on 19.02.2019.
- Saheed, O. D. (2015), "Newspaper framing of the APC change campaigns in the 2015 presidential election: A study of the Punch and The Guardian newspapers", (Doctoral dissertation, Department of Mass Communication, Faculty of Arts, Adekunle Ajasin University).
- Scott, J. C. (1969), "Corruption, machine politics, and political change", *American Political Science Review*, 63(4): 1142-1158.
- Simon, O. B. (2014), "2015 and the Survival of the Nigerian State", *African Security Review*, 23(2): 161-171.

Siollun, M. (2015), "How Goodluck Jonathan Lost the Nigerian Election", *The Guardian*, 1 April 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/01/nigeria-election-goodluck-jonathan-lost>, Accessed on 19.11.2018.

Solomon, H. (2012), "Counter-terrorism in Nigeria: Responding to Boko Haram", *The RUSI Journal*, 157(4): 6-11.

Stewart, F. (2012), "Religion Versus Ethnicity as a Source of Mobilization: Are There Differences?", Y. Guichaoua (ed.), *Understanding Collective Political Violence*, London: Palgrave Macmillan, 196-221.

Suleiman, M. D., and Maiangwa, B. (2017), "Nigeria and the 'Making' of Combative Identities", *African Identities*, 15(3): 260-277.

The Camera (2018), "Omoyele Sowore: President Buhari is Not a Man of Integrity", 3 May 2018, <https://thecameranews.com/omoyele-sowore-president-buhari-is-not-a-man-of-integrity/>, Accessed on 1.12.2018.

The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2018), "Ensuring the integrity of elections", The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (eds.), *Securing the Vote: Protecting American Democracy*, Washington, DC: The National Academic Press, 85-87.

Thom-Otuya, B. E. (2015), "President Goodluck Jonathan's Transformation Agenda and Nigeria's Foreign Policy", *Social Science Review*, 1(1): 29-35.

UCLA Center for Health Policy Research. (n.d.). Section 4: Key informant interviews. Retrieved from https://healthpolicy.ucla.edu/programs/health-data/trainings/Documents/tw_cba23.pdf

Ukiwo, U. (2003), "Politics, Ethno-Religious Conflicts and Democratic Consolidation in Nigeria", *The Journal of Modern African Studies*, 41(1): 115-138.

Urien, J. (2012), "The Impact of Corruption on the Socio-Economic Development of Nigeria", *Crown Research in Education*, 2(3): 143-152.

Vanguard (2018a), "APC failed to deliver, says Atiku", 20 November 2018, <https://www.vanguardngr.com/2018/11/apc-failed-to-deliver-says-atiku/>, Accessed on 06.01.2019.

Vanguard (2018b), "Apcs Roadmap Ahead of 2019 Elections, the 'Next Level' by Buhari", 18 November 2018, <https://www.vanguardngr.com/2018/11/apcs-roadmap-ahead-of-the-2019-elections-the-next-level-by-buhari/>, Accessed on 29.12.2018.

Walgrave, S., and Van Aelst, P. (2006), "The Contingency of the Mass Media's Political Agenda Setting Power: Toward a Preliminary Theory", *Journal of Communication*, 56(1): 88-109.

Wojtasik, W. (2013), "Functions of Elections in Democratic Systems", *Political Preferences*, 4: 25-38.

World Bank (2019), Nigeria, <https://data.worldbank.org/country/nigeria>, Accessed on 15.02.2019.

Zane, D. (2015), "Nigeria's Goodluck Jonathan: Five Reasons Why He Lost", BBC News, 15 March 2015, <https://www.bbc.com/news/world-africa-32136295>, Accessed on 13.12.2018.

Cemal Yorgancioğlu is a PhD candidate and a research assistant at the Near East University. Yorgancioğlu completed his undergraduate studies at the Eastern Mediterranean University in 1997 from the field of International Relations and a Master of Arts degree in 2016 at the Near East University. Yorgancioğlu is expected to finish his studies at the Doctorate level in Political Science and International Relations in 2020.

Cemal Yorgancioğlu, Yakın Doğu Üniversitesi'nde doktora adayı ve araştırma görevlisidir. Yorgancioğlu, lisans eğitimini 1997 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler ve Yüksek Lisans derecesini 2016 yılında Yakın Doğu Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Yorgancioğlu'nun 2020 yılında Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümündeki doktora düzeyinde çalışmalarını bitirmesi bekleniyor.

Dingji Maza Kangdim is a PhD candidate at the Near East University. Kangdim completed his undergraduate studies at the University of Jos in 2010 from the field of Political Science and a Master of Arts degree in 2014 at the Eastern Mediterranean University. Kandim is expected to finish his studies at the Doctorate level in Political Science and International Relations in 2020.

Dingji Maza Kandim, Yakın Doğu Üniversitesi'nde doktora adayıdır. Kandim lisans eğitimini 2010 yılında Jos Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve yüksek lisans derecesini 2014 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde tamamladı. Kandim'in 2020 yılında Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümündeki doktora düzeyinde çalışmalarını bitirmesi bekleniyor.

DUYULAR İLE SİNEMAYI ALGILAMAK: ‘ÖLÜM NEDİR?’ SORUSUNA CEVAP “ENTER THE VOID”

PERCEIVING CINEMA WITH THE SENSES AN ANSWER TO ‘WHAT IS DEATH?’: “ENTER THE VOID”

Dr. Tuba ÇETİNBAŞ
Yeditepe Üniversitesi
İletişim Fakültesi
tubactnbs@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3513-8686

Gönderim 30 Ekim 2019- Kabul 28 Kasım 2019
Received 30 October 2019- Accepted 28 November 2019

Öz: Yönetmen, günümüz dünyasının hikâye anlatıcısıdır. Bu çalışmada deneyim, flanör, kamera gözü/bakış, zihin, algı/bilinç, geçmişe dönüş (flashback) kavramları üzerinde durulmuştur ve bu kavramlar, yönetmenliğini Gaspar Noe'nin yaptığı ‘Enter the Void’ filmi üzerinden örneklendirilmeye çalışılmıştır. Filmin temasını oluşturan ve insan ruhunun bedenden çıktığında var olacağı koşulları ve ruhun geçireceği bilinç durumlarını açıklayan ‘Bardo Deneyimi’, psikedelik madde etkisi altındayken silahla vurulan Oscar’ın gözünden anlatılmıştır. Psikedelik kavramı, zihnin iç dünyasını yansıtır ve bilinci görünür kılar. Noe bu filmi çekmeye -bir bakıma Walter Benjamin’in de deneyim yönünden benzerini gerçekleştirdiği gibi- madde kullanımları sonucunda karar vererek özgün bir çalışma ortaya koymuştur. Enter the Void, ‘filmin dünyasına geçmek, filme yerleşmek’ deyiminin ve Tarkovski’nin de dediği gibi “kişisel olmayan bir film yapılabileceğine inanmıyorum” sözünün deneyimlenebileceği başarılı örneklerdendir.

Anahtar Kelimeler: Bardo Deneyimi, bilinç, Enter the Void, hikâye anlatıcı, psikedelik

Abstract: The director is the storyteller of today's world. In this study, the concepts of experience, flâneur, camera eye/gaze, mind, perception/consciousness, flashback have been emphasized. This study exemplified by the concepts through 'Enter the Void' which is one of the controversial films directed by Gaspar Noe. The 'Bardo Experience' is the theme of this movie, and explains the conditions in which the human spirit will come to pass, and the states of consciousness that the soul will pass through. In the movie, the experience is told from the eyes of the Oscar who was shot under the influence of psychedelic drug. The psychedelic is a concept that reflects the inner world of the mind, and makes human consciousness visible. The director has made an original work by deciding to make the movie after using the psychedelic drugs -like a similarity in terms of experience of Walter Benjamin. It can be said that 'Enter the Void' is one of the most successful examples of the quote 'I do not believe that a non-personal film can be made', like Tarkovsky says, because it is possible that be involved in the movie as an audience.

Keywords: Bardo Experience, consciousness, Enter the Void, storyteller, psychedelic

GİRİŞ

21. yüzyılın sanatı olarak tabir edilen sinemada insan bedeni ve algı arasında bir ilişki vardır. İzleyici, algı ve bilinç vasıtasıyla film ile ilişki kurar. Bir hikâye anlatıcısı olarak yönetmen yaratacağı film dünyasına yaşamı boyunca edindiği bilgilerden, tecrübe ve deneyimlerinden, gözlemlerinden ne kadar enjekte edebilirse, filmin yaratacağı etki de o denli güçlü olur. İzleyiciyi görsel olarak etkileme gücü ise görseelliğin gerçekçi bir sunumunda yatar. Burada deneyimin güçlü bir unsur olduğu söylenebilir.

Deneyim, öznel anlatımlarla bireysel algılama deneyimi olarak aktarıldığı zaman sinema daha gerçekçi bir hale bürünür. Bu da yönetmenin yaratıcılığı ile bağlantılıdır. Aklın, bilincin, zihnin açığa çıkması ile ilişkili olan yaratıcılık, zihnin iç dünyasını yansıtır bilinci görünür kılan, 1960'ların sonlarında yükselişe geçen psikedelik akım ile sinemada kendini farklı ve sıra dışı bir biçimde göstermeye başlamıştır. Bu görsel deneyim ürünü filmler, yönetmenin bilgisi ve deneyiminin yanı sıra teknik olanaklardan faydalanılarak ortaya çıkarılmakta ve genellikle izleyicinin yaşadığı evrenden farklı bir evrenin kapısını aralamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde çağdaş hikâye anlatıcısı olarak yönetmen, deneyim ve sinemada psikedelik deneyim ve 'flanör' kavramı ele alınacaktır. Flanör, özgür ruhuyla dolaşan bir gözlemcidir. Başar (2003)'ın da dediği gibi gizli özne konumunda olan flanör, bakılan değil 'bakan'dır. Çalışmanın ikinci bölümünde, duyularımızla sinema başlığı altında kamera gözü ile dünyayı ifşa ve bakış, zihin, algı/bilinç ve istemsiz bir bellek ürünü olarak 'geçmişe dönüş' kavramlarına değinilecektir.

Çalışmanın son bölümü ise çalışmanın örneklemini oluşturan psikedelik dram Enter the Void filmine ayrılmıştır. Filmin konusu, teması ve görsel dili tanıtılarak yukarıdaki deneyim, flanör, bakış, zihin, algı/bilinç, geçmişe dönüş kavramları üzerinden filme genel bir bakışta bulunulacak, filmin bir Gaspar Noe deneyimi olup olmadığı tartışılacak ve genel bir değerlendirme sunulacaktır.

1. ÇAĞDAŞ HİKÂYE ANLATICISI OLARAK YÖNETMEN

Hikâye, hafızayı aktif ve diri tutan bir anlatım türüdür. Benjamin (2000), kendi zamanındaki iletişim kanallarının, insanlara tüm olayları hazır bir açıklama sunmasının insanların düş güçlerini/yorumlama yeteneklerini kullanamamasına neden olduğunu belirtir. Onun tabiriyle özgürlüğün anahtarı olarak nitelenen hikâye anlatıcılığındaki sanat, öyküyü açıklama katmadan anlatabilmekte saklıdır.

Sinema toplumsal bellek, bilgi ve deneyimi aktaran bir araçtır ve bu araç, teknolojik gelişmeler sayesinde sözlü, yazılı ve görsel kültür yoluyla iletilmektedir. Bazin (2009), "Her çağda öncelikli bir sanat biçimi bulunur. Sinema ise, 21.yy sanatıdır" diyerek sinemayı günümüz dünyasının sanatı olarak konumlandırmıştır. Senaryo ile yaratılan film, öykünün görsele dökülmüş halidir. Öyküyü yaratan ise, yönetmendir. Yönetmenin seçtiği konuyla ilgili bilgili ve deneyimli olması, filmdeki başarısına büyük oranda etki edecektir. Asiltürk (2006: 101)'ün de vurguladığı gibi yönetmen birçok bilgi, deneyim, gözlem ve yetenek ile donanmış olmalıdır. Bu durum ilk başta bilimsellikten uzak görünebilir; ama şu bir gerçektir ki yönetmen son

kertede filme ruh üfleyebilen kişidir. Kendi yaratıcılığının yanı sıra teknik imkânlar da yönetmen yaratıcılığının bir belirleyicisidir. Yönetmen, Andrew (1995)'in de altını çizdiği gibi “Filmin doğası nedir? Onun gerçeklikle ilgisi nedir?” gibi soruları kendisine sormalı ve önce kendi zihninde yanıtlamalıdır.

Hikâye, kendini tüketmez, gücünü toplar ve korur, yıllarca sonra bile harekete geçirebilir (Benjamin, 2001: 83). Burada anlık olandan ziyade, hafıza ön plandadır. Hikâye anlatıcılığında, dinleyici ile kurulan ilişki önemlidir (Şimşek, 2018:19). Çalışmanın örnekleme olarak seçilen filmin yönetmeni Noe, görsel bir hikâye anlatıcısı olarak yarattığı dünyayı elinden geldiğince fazla ayrıntıya dayandıran bir evren sunar. Teknik imkânların da katkısıyla, izleyicinin hayal etme yeteneği ve yorumlama gücü harekete geçirilmeye çalışılır. Yönetmen kişi, Benjamin'in de önemini vurguladığı gibi çağdaş bir hikâye anlatıcısıdır. Hikâye, bilgi gibi değildir. Yani ‘an’ ile beslenip gücünü kaybetmemekte, yıllar sonra dahi harekete geçebilmektedir. Yaşanılanlar böylece, hikâye anlatıcısının yaşamında yer etmekte ve izleyici karşısına bir deneyim olarak çıkabilmektedir (Asiltürk, 2014). Bir senaryodaki görsellik, işitsellik, ilginçlik, gerçekçilik, izleyiciyi göz önünde tutmak önem arz eden öğelerdir. Burada bahsedilen ilginçlik ve gerçekçilik, Enter The Void'de olayların izleyiciye gerçekçi gelmesiyle ilişkilidir. İzleyiciyi göz önünde tutmak ise izleyicinin olaya katılımı için gereklidir. Çağdaş hikâye anlatıcısı olan yönetmenden beklenen, yarattığı dünyanın izleyiciye geçmesi, izleyicide duygu yaratma gücüne sahip olmasıdır. Tarkovski'nin (2017: 41) de belirttiği gibi sinema, yönetmenin kendi deneyimini film üzerinde yakalaması ile biçimlenir.

2. DENEYİM ÜZERİNE

Sinema, 20 yüzyıl şehir insanının hem gerçeklik algısına uygun hem de bu algıyı şekillendiren bir öge olmuştur. Sinema, tam algılama açısından görsel algılar evreninin bütününe buna benzer bir derinlik boyutunun kaynağıdır (Çam, 2011). Deneyimde bireyin toplumsal öyküsünden kültürel birikimlere doğru ilerlemeler, süreksizlikler, kopuşlar, yükselişler ve düşüşler görülür. Sarlo (2012: 21)'nin de işaret ettiği gibi deneyim, tecrübedir. Bir durumu, olayı, hissi yaşamaktır. Yaşamadan, deneyim oluşmazken; deneyimin de anlatılması, aktarılması, hikâyeleştirilmesi gerekmektedir. Anlatıya dönüşmeden deneyimin aktarılması mümkün olmamaktadır. O durumu yaşayan öznenin mevcudiyeti, deneyimin anlatısında mevcut bulunmaktadır. Bu sayede kendini yaşatır. Jay (2012: 387-389) ise deneyimin güçlü bir değerler dünyasının icadı olduğunu, çocukluk anıları, akla takılan anlar, anlamsız isimler ve kelimelerin kişinin kendisinde uyandırdığı her şeyin Benjamin'in deneyimi kurtarma çabasında saklı bir kişiselliği, kendisini kurtarma derdinin bu değerler dünyasına olan ilginin işaretleri olduğunu belirtir.

Film izlerken seyirci, bedeniyle gördüğü olayların ve mekânların içinde yer almasa da, sinemasal mekân içindeki deneyimi sürecinde tüm duyularını kullanır. Filmlerdeki olayların nasıl geliştiğine dair anlatılar unutulsa bile, devinimi yönlendiren ve belirli bir anın belirleyicisi olan imgeler bellekte yaşamaya devam ederler (Kale, 2004: 6). Görsel algı, zihinsel süreçler ve deneyimlerle şekillenir (Bayraktar vd., 2012: 13). Sinemada gerçek yaşama ilişkin öğeler, bir kurgu olarak inşa edilir. Burada yönetmenin yeteneği daha çok önem kazanır. Zira öznel dışavurum ne denli güçlü ise, izleyicine aktarılan da o denli güçlü olur. Sinemasal dil

aracılığıyla kendi deneyimini filmine yansıtan yönetmen, bu yeniden üretim ile sinematik bir anlatı üzerinden deneyimini yeniden kurar. Tarkovsky (2007: 41) yönetmenin kişisel deneyiminin samimiyet ile ifade edildiği takdirde, izleyicinin filmi benimseyeceğini söyler. Yılmaz (2013)'ın da belirttiği gibi bir filmdeki imgelerin dışsal, duygusal inşası yönetmenin hafızasına, kişisel deneyimi ile filmin dokusu arasındaki akrabalığa dayanırsa, film izleyiciyi etkileme gücüne sahip olacaktır.

Öte yandan yönetmen, çekeceği filmin konusuna yönelik araştırmalar yapıp bilgi birikimi sağlayabilir, kişisel ve mekânsal deneyim elde etmek için filmin çekileceği yerde bir süre yaşayabilir, zihninde oluşturduğu ana karakterlerin yaşam tarzlarını tahayyül edebilmek için o yaşantılara sızıp gözlemler yapabilir, kısacası yaratıcılığını ve özgünlüğünü konuşturabilmek için bireysel deneyim sağlayabilir. Bireysel deneyim sonucu eser üretenlerden biri de Walter Benjamin'dir. 'Uyuşturucu Deneylerinin Tutanakları' adlı çalışması buna bir örnektir. Benjamin'in felsefi dünyasının temel kavramları, esrar üzerine yaptığı deneyimler ile ortaya çıkmıştır. Benjamin, var oluşun yeniden üretilebilir işaretlerinin dışında nesnenin tarihsel mevcudiyeti olarak tanımladığı aura'yı geliştirmeye esrar deneyimiyle başlar. Ona göre esrar, meskalin ve afyon, estetik/felsefi/politik deneyime kapı açar (Yılmaz, 2013). Benjamin, uyuşturucularda yaşanan aydınlanmanın din dışı bir aydınlanma olduğuna vurgu yapar (1993: 165). Denilebilir ki deneyim arttıkça yaratıcılık da artar. Yaratıcılık, zihnin açığa çıkması ile bağlantılı bir eylemdir. Zihni açığa çıkaranlardan biri de resim, müzik gibi sinemayı da etkileyen psikedelik akımdır.

3. SİNEMADA PSİKEDELİK DENEYİM

*"Bütün düzensiz; ama her ayrı parça bir düzen içinde. Daha Üstün bir Düzenin temsilcisi.
Daha Üstün Düzen çözülmede bile hâkim. Bütünlük, kırılmış parçalarda bile var.
Belki de tamamen uyumlu bir çalışmadakinden daha açık bir biçimde var...
Nihai düzeni anlık algılayışınıza güvenmek zorundasınız. Yani belli bir anlamda çözülmenin
kendi avantajları olabilir; ama elbette tehlikeli, korkunç derecede tehlikeli.
Kaostan çıkıp geri dönemediğinizi düşünün..."*
Aldoux Huxley/Algı Kapıları

Terim olarak psikedelik, çeşitli uyarıcıların etkisi altındayken zihnin tüm potansiyelinin açılması ve berraklaşması anlamına gelir. Farklı bilinç durumunun en aşırı hali, klinik olarak psikoz veya halüsinasyon, aynı anda hem uyanık olma hem hayal görme olarak tanımlanır (Kent, 2010: 12). Psikedelik "belli bir aurayı, farklı ve farklılaştırılmış bir bilinç durumunu, tin'e odaklanmayı, evrenle bütün olma çabasını, varoluşsal aydınlanma hedefini" ifade eder (Çelikoğlu, 2015). Halüsinasyon, gerçekmişçesine duyu organları aracılığıyla hissedilir. Kişi psikedelik deneyim altındayken, bilinçaltı zihin yapısına göre farklı deneyimler yaşar. Bu deneyimde genellikle fraktal¹ öğeler, iç içe geçmiş geometrik şekiller, gerçeküstü (surreal) desenler görülmesi ve seslerin yankılanması yaşanır. Bu bağlamda psikedelik film, psikedelik uyarıcı deneyimi ve psikedelika etkisi altında karakterize edilen bir tür

¹ Kırılmış izlenimi veren, parça parça görüntüsü olan, sonsuza kadar gidebilen, birbirini tekrarlayan, irili ufaklı değişen hem geometrik hem de gelişigüzel olan şekiller. Örneğin doğadaki kar tanesi, buz kristali, mor lahanana. Doğal fraktal şekillerin yanı sıra teknoloji sayesinde bilgisayar ortamında yapay fraktal görseller de hazırlanmaktadır.

olarak çıkar. Zihnin iç dünyasını yansıtan, bilincin/benliğin görünür olmasını niteleyen psikedelik kavramı, sinema dünyasında Kubrick, Hopper, Jodorowsky, Gilliam, Noe gibi yönetmenlere ilham olmuştur.

Psikedelik sanatta şu öğeler bulunur: metafizik konu, fraktal şekiller, parlak/aşırı zıt renk kullanımı, aşırı detay derinliği (boşluktan duyulan korku), biçim değiştiren nesnelere, sarmallar, iç içe geçmiş daireler, iç içe geçmiş/eğilip bükülen yazılar, entoptik ve yinelenen motifler (*Solak Kedi*, t.y.). Psikedelik filmler ise LSD (Liserjik Asit Dietilamit), Psilocybin, Sentetik Meskalin gibi kimyasal ya da Magic Mushroom (sihirli mantar), Peyote ve Ayahuasca gibi doğal maddelerin tüketilmesiyle içine girilen ‘değiştirilmiş bilinç halleri’ndeki deneyimlerden ilham alır. Bu maddelerin etkisinde yaşanan bilinç durumu, ‘psikedelik deneyim’e işaret eder. Normalde hissedilmeyenler hissedilirken, gerçeklikten çıkılarak farklı bağlantılar kurulur (Huxley, 1954: 13). Psikedelik deneyimde düşünce, beş duyu, bellek, zaman algısı değişimi oluşurken; görsel deneyim değişimi dışında genel evreni algılama ve fikir yürütme konularında da değişimler yaşanır. Huxley, bu durumu şöyle ifade eder: “Meskalinin götürdüğü dünya -öteki dünya- bir görüntüler dünyası değildi. O, dışarıdaydı, gözlerim açıkken görebildiğim şeydi. Büyük değişiklik, nesnel gerçeklik âlemindeydi” (Martin, 2012).

Resim 1: Sinemada psikedelik deneyim örnekleri

Kaynak: (johncoulthart.com, 2015)

Psikedelik kavramı, 1990’larla beraber sinemada daha çok yer almaya başlamıştır. Bu tür filmler genellikle halüsinasyon ve psikedelik görüntüleri vurgulayan görsel çarpıklık ve deneysel anlatıları içerir. Kullanılan görseller, doğrudan uyuşturucuya veya psikedelik uyarıcı etkilerine benzeyen çarpık gerçekliği sunmaya katkı sağlar ve bu anlatılar, izleyicilerin normallik ya da gerçeklik algısını kasıtlı olarak bozmaya çalışır. Yaratıcılığını konuşturmak, psikedelik bir sinema filmi çeken yönetmen için yadsınamaz gerekliliktir. Söz konusu türde göze çarpan ilk öğe, aşırı detaylardır. Psikedelik sinema çeken yönetmenler, bilinç sınırlamasından özgürleşmiş, sıyrılmış bir zihnin ulaşabileceği aşkın bir farkındalık halini ve görsel bir algı deneyimi yaşatmayı hedefler. Gerçekliği ne kadar sunduğu ise, yönetmenin yaratıcılığına kalır. Filmdeki karakterler, genellikle sistem karşıtı bireyler/topluluklar tarafından kullanılan psikedelik madde etkisi altında çeşitli trip (zihinsel yolculuk anları/deneyimler) hallerinde sunulurken, duyuları açık olarak gezginlik yapan bir flanör gibi kendi zihnindeki yolculuklara çıkarılır.

4. KENT GEZGİNİ OLARAK FLANÖR

Flanör, modernizmle birlikte ortaya çıkmış, toplumdan izole olmuş/edilmiş bir yapıya sahiptir. Gündelik yaşamdaki kargaşa içinde düşünce üretiminde bulunur, bilinci daima sorgulama eylemi üzerinde aktiftir. Flanör, toplum içinde gözlem yapıp inceleyen ve verili sistemin dayattığını yapmamak için aylıklık eden kişi olarak tanımlanabilir. Baudelaire ve Benjamin, flanörü modernliğin bir sembolü olarak görür. Flanör, Paris sokaklarında, özellikle de hayat dolu, hareketli pasajlarda, Balzac'ın 'göz gastronomisi' dediği beceriyi geliştirmek için başboş dolanan bir adama işaret eder. Flanörlük hali, duyuları açıp şenliğe götüren bir yol tasviridir (Çabuklu, 2004). "Flanör'de baskın öğe, bakınmanın verdiği zevktir. Bu bakınma, bir gözlem düzeyinde yoğunlaştığında amatör dedektif ortaya çıkar ve aynı bakınma, bir şey anlamadan bakmayla sınırlı kaldığında Flanör bir badaud'a -alık alık gezen, boş bakan- dönüşmüş olur" (Benjamin, 2014:163). Benjamin'in flanör kavramı, gezgin bir düşünürü, şehri, hayatı, insanları, iş bölümlerini gözlemleyen bir karakteri imgeler. Gözlemci bir karakter olan flanör için yaşam, seyredilesi bir gösteridir. Flanör, ait olmadığı topluma yabancılaşmış, mesafeli bakışıyla dâhil olmuştur. Yaşamı görsel tesadüflerle örülüdür, öykü anlatmaktan hoşlanır. Kent sokaklarında telaşsız bir şekilde yürür, bir yere yetişmek gibi bir kaygısı yoktur (Başar, 2013). Flanör'ün gizli özneliğini vurgulayan asıl durum, dikkat çekmemesi, yani *bakılan* değil *bakan* olmasıdır. Flanör tanımı, insanın varoluşuna dayanan bir 'fırlatılmışlık' durumundan yola çıkılarak da yapılabilir (Sarı, 2012: 287). Varlığın dünyaya fırlatılmış olması meselesi için Sarı, "bireysel varlığın, Tanrı tarafından cennetten kovulması, bir şekilde tard edilmesi ve başka bir ifadeyle de insanın dünyaya kendi istenci dışında fırlatılması" der (Sarı, 2012). Denilebilir ki insanın yolculuğu, onun dünyaya gönderilmesi ile özdeşir ve başlangıçtan itibaren onu kuşatmış durumdadır (İpek, 2014).

Benjamin, kendi deyişiyle "bir gerçekliğe ilişkin şerh" koyarak "caddelerden ve büyük mağazalardan, panoramalardan, dünya sergilerinden ve ışıklandırma türlerinden, modadan, reklamdan ve fahişelikten, koleksiyoncudan, flanörden, kumarbazdan ve can sıkıntısından" beslenir (Tiedemann, 2012: 13). Benjamin, insan deneyiminin sakatlandığı bir dünyada deneyim edinme aracı olarak sarhoşluğun -uyku ve ayıklık arasında eşik ve gidip gelen imge yığınlarının- önemini farkındadır (Özbek, 2000). "Okur, bir düşünürken; aylak ve flanör de tıpkı afyonkeş, hayalperest ve kendinden geçmiş insan gibi aydınlanmış kişi örneğidir" (Benjamin, 1993: 165). Sinemada flanör, Baudelaire'in şiirlerine yansıttığı gibi, sadece parıltılı hayatları değil, arka planda kalan insanları, yoksulları, evsizleri, seks işçilerini de gözlemler. Kentin büyüklü yaşamından ziyadesiyle uzakta olan mekânlar, arka sokaklar flanörün bakışına ulaşır (Özgür, 2014). "Ölümlü gelen şey, mutlak bir hareketsizlik midir?" Eğer öyle ise, görünüşte öyle algılanan; fakat zamansal boyut düzleminde cereyan eden bir tür 'mekân sürgünlüğü'nün, yer değiştirmenin gizemli yordamları bağlamında ontolojik bir okuması gerekir (Köse, 2012). Flanörün sinemada başarılı konumlanması, kalabalıkların canlılığı içinde edinilen yaşam kurgusunun bir benzerinin, kurguyu yapanın kişisel yaşamında üretilmiş olmasını gerekli kılar. Sinema, teknik olanaklarla sunulurken izleyicinin duyularına da hitap edebilen bir evrenin kapısını açmaktadır.

5. DÜNYAYI ANLAYABİLMEK: DUYULARIMIZLA SİNEMA

Kracauer, sinemanın doğal işlevinin teknik altyapısı dolayısıyla (kamera, pelikül, ses vb.) ‘gerçekliğin kaydedilmesi’ ve aktarılması olduğunu vurgular (Gök, 2007: 117). Sinema, yeni ve beklenmedik hatta şok edici öğenin -yeni algısal biçimler, gerçeklik boyutları, sorular ve ikilemler- tasdik ve meşruiyet kazanarak toplumsal sahnede rol oynayabildiği bir alan sunmuştur. Bu alanda sinema, farkındalık dinamiğini doruğa taşıyarak deneyim kavramının sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir (Casetti, 2011: 82). Benjamin (2003) “Dolaysız gerçekliğin görüntüsü, teknoloji diyarında esin simgesi (Blue Flower) haline gelmiştir. Yeniden görebilmemizi sağlamakla yetinmedi, gerçeklikle olan ve gerçekliğe dair ilişkimizi yeni baştan kurgulayarak” der. Yine Benjamin, aura yitimiyle oluşmuş derinlik kaybına karşılık, teknolojinin sağlayacağı bir tam algılama veya yeni bir algı derinliğinin elde edileceğini düşünür. Ona göre, sinema gibi yeniden üretilen sanat yapıtı, yeni tarzda bir algılama yolu açar:

(...) çünkü, sinema, dokunsal alımlamayı görsel alımlamayla, yoğunlaşma yetisini oyalanmayla, eleştiriyi zevkle, gözün kapasitesini ruhla, dikkati alışkanlıkla ve bilinci bilinçaltıyla tamamlayarak yitik tamalığın ve bütünlüğün yeniden ele geçirilmesini sağlayabilecek potansiyellere sahiptir... Sinema dağarcığından yakın çekimler yaparak, tanış olduğumuz nesnelerin gizli ayrıntılarını vurgulayarak, kameranın dâhice yönetimiyle sıradan ortamları irdelleyerek, yaşamımızı yöneten zorunluluklara ilişkin bilgileri arttırdığı gibi, bize daha önce hiç düşünülmemiş, dev bir devinim alanı da sağlar (Mollaer, 2015).

İnsan algısı, birçok duyunun bir arada eş zamanlı işlemesiyle var olan bir sistemdir. Beden, çevreyi eş zamanlı olarak algılamak, kişinin geçmiş deneyimleri de algılamayı etkiler (Kayaalp, 2009). İzleyici imgeyi gördüğünde, belleğine onunla ilgili şeyleri geri çağırır ve imgeyi, önceden zihninde var olan imgelerle karşılaştırır, dolayısıyla katılımcı bir rol üstlenir (Marks, 2000: 48). Duyularımızla sinemaya dair Hegel’in sanat ile ilgili şu sözlerini söylemek yerinde olacaktır: “Sanat, her türden uyuklayan duygularımızı, eğilimlerimizi ve tutkularımızı uyandırıp canlandırarak..., dehşet verici ve şiddetle sarsıcı olan şeyle de yakından tanıştırmaya ve son olarak hayal gücünü aylak hayal gücü oyunları içerisine salıvermeye, duyuşsal olarak büyüleyici görünümünün ve duyguların ayartıcı büyüüne daldırmaya zorlayacaktır” (akt. Sülek, 2015, para.4). Dolayısıyla sinema, var ettiği evreni kamera aracılığıyla yansıtır duyuları harekete geçirme işlevi gören bir sanat dalı olmaktadır.

6. KAMERA GÖZÜ İLE DÜNYAYI İFŞA/BAKIŞ

“Bilmek, gözleriyle yemektir.”

Sartre

Sinemanın yarattığı dil; renk, ışık, ses, kurgu ve kamera hareketiyle kurduğu bir evrendir. Bu bir nevi zamanın yeniden kurulmasıdır. Yönetmen, somut görüntülerle gerçek yaşamdan düşlere, düşsel mekândan hayallere geçebilir ve sinemasal mekân anlayışını ortaya koyar (Gök, 2007: 115). Kamerayı yalnızca görüntü kopyalayan değil, ‘gözün güçsüzlüğünün aşılması için bir araç’ olarak tanımlayan Vertov “ben kamera-gözüm, size şimdiye kadar görmediğiniz bir dünya göstereceğim” (Avcı, t.y.)

derken, sinemanın ancak bireysel deneyimlerle ilişki kurulabilecek yaşamsal olguları (life-fact) kaydedebilen ve onları filmik olgular (film-fact) olarak yeniden kurabilir bir araç olmasını kasteder. Sinema, göz-yaşam ile kendi gerçekliğini kuran bir formdur (Gök, 2007). Elsaesser ve Hagener'in de dediği gibi göz, dünyayı ifşa etme organıdır ve filmler, dünyanın aslen görme yoluyla keşfedilmesini sağlar (2014: 158). Bakış ise sadece bedenin bir parçasına yani gözlere indirgenemeyecek bir şeydir. Kamera, beden adına temsil yetkisi taşıyan öteki gözdür. Öteki göze durulan yer, gözün önünde ya da ardında oluş, önem arz eder. İzleyici burada kendinden çıkar, aşkınlaşır ve fiziksel bedene kilitli kalmaz (Kırmızı, 2010). Yönetmen gözünden çıkan görü, kamera-gözden çıkıp izleyici gözünde yeniden şekillenir. Film biçimi, sinemayı sinema yapan öğedir ve bakış, bu öğenin gücünü anlatmaktadır.

Sinemada bakış açısını anlamak için bir anlatıda "kim konuşuyor?, kim algılıyor?, kim görüyor?"'un algılanması gerekir. Anlatıcı, hikâyeyi çeşitli bakış açılarına göre anlatan görüntü ve sestir (Manfred, 2003). Filmdeki olaylar, kişiler ve bu kişilerin düşünceleri, görüntü ve sesler aracılığıyla izleyiciye belli bakış açılarından sunulur. Bakış açısı, olayların izleyiciye kimin gözünden/ağzından aktarıldığıdır. Bir anlatıda 'anlatıcı' ile 'anlatılan' arasındaki mesafenin seçimi ve uygulanan bakış açısının niteliği, hikâyenin biçimlenmesinin, yani anlatı perspektifinin temel belirleyicileridir (Sözen, 2008). Öznel anlatıda kamera, hikâyedeki kişilerin birinin yerine geçer ve olayları, izleyiciye o kişinin gözünden aktarır. Nesnel anlatıda ise kamera, olayları dışarıdan bir gözlemci edasıyla yansıtır. Öznel anlatı, rüya ve düşüncelerde olduğu gibi, filmin dışsal gerçekliğinin belirli bir anlatıcıya özgü olduğu izlenimini vermektedir. İzleyici bakış açısını sunmak için var olan somut bir figürü duyumsar (Sözen, 2008: 133). Duyumsama, öznel kamera ile başlar.

Öznel kamera ile seyirci, filmdeki bir karakterin gözüyle olay ve uzama baktığı yanılısamasını yaşar ve bu, öyküye katılımı daha da güçlendirir. Söz gelimi çarpıtılmış öznel kamera uygulaması ile seyirci, karakterin gözlerinden bakar ve onun sarhoş, sinirlenmiş, aklını yitirmiş ya da uyuşturucu etkisi altındaki tutumlarının gerçek deneyimini yaşayabilir. İzleyicinin psikolojik tepkisi, çoğunlukla kurgusal uygulamalar ile yönlendirilebilir. Yani uygun kamera açıları, izleyici katılımı / kayıtsızlığı arasındaki farkı belirleyebilir (Sözen, 2008).

Kişisel bir bakış açısının olduğu öznel kamerada, Çiftçi (2013)'nin de belirttiği gibi izleyici kendini sahnede hisseder ve bu sayede, olay izleyicinin başından geçiriliyormuş hissi verilir, izleyicinin filme odaklanması artırılır.

7. DUYUNUN MERKEZİ BEYİN: ZİHİN, ALGI/BİLİNÇ

Deleuze'ün deyimiyile beyin, ekrandır. Film, sınırlar üzerinden beyin fonksiyonlarına etki ederek izleyicinin zihnine işleyip kendisini üreten bir zihin yaratırken, bir yandan da bu zihin tarafından üretilir. Özcan (2004)'ın da dediği gibi anlatının zihinde oluşturulması, insan zihninin kavrama sisteminin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Bilişsel film teorisinde, filmsel anlatının önemli olmasının başta gelen nedenlerinden biri de budur; çünkü düşünmenin temel aracı, anlatının oluşturulmasıdır. Deleuze'ün de belirttiği gibi sinema, görüntüyü hareketlendirdiğinden daha doğrusu görüntüye bir öz hareket (auto-mouvement) boyutu kattığından, sürekli olarak beyin devreleri çizer. Burada da iyi ve kötü olabilir

(akt. Baker, 2015 : 5). Akkaya (t.y.) ekranın -yani izleyicinin- yetenezsiz bir beyin olabileceği gibi, yaratıcı bir beyin de olabileceğini işaret eder. Benjamin, izleyicinin filme katılımı ile ilgili ısrarla, Leslie (2005: 46)'nin de altını çizdiği gibi izleyicinin sinemaya tüm eleştirel yeteneklerini uyanık tutarak tepki verdiğini söyler. Benjamin'e göre film izlemek, aktif ya da reaktif, her halde katılımcı bir durumdur.

Filmde 'geçmiş'e bakıldığında, geçmişin şimdiyle beraber kurulduğu için aynı zamanda şimdiyle gelecek arasındaki keskin ayrımı da silmekte olduğu görülür. Yani 'şimdi', biri geçmişte diğeri de gelecekte olmak üzere eş zamanlı parçaya ayrılır (Deleuze, 2009). 'Şimdi', hem geçmişini muhafaza eder hem de geleceği taşıyarak şimdinin geçmesine imkân verir. Yetişkin'in (2011: 137) de vurguladığı gibi Deleuze'e göre her koşulda 'bellek' bir yere bırakılmaz. 'Şimdi' geçmiş olduğunda, izleyici gelecekte ondan yararlanmak için zihnindeki şimdiki zamanda belleği kurar.

Filmdeki 'gerçeklik' düzeyine bakıldığında ise, gerçekliğin sınırları aşabildiği görülür. Film tarihi gelişim süreci içinde, anlatım türlerinin ve yapılarının çeşitlenerek karmaşık hale gelmesinin yanında teknolojik icatlara paralel uygulama imkânı bulan özel efektlerin ve animasyonların hipergerçekçilik gibi yeni teknik ifade biçimleri sunmasıyla, sinema filmlerinin modülasyon kabiliyeti giderek artmıştır/artmaktadır (Şentürk, 2008: 172). Son yıllarda bazı filmler, zihinde esasen var olan ama kullanılmayan algı düzeyinin, uyuşturucu/uyarıcı vasıtasıyla birden atağa geçmesini ve madde etkilerinin yarattığı dünyanın izleyiciye sunulmasını sağlar. Bir yandan zihnin kimyası ortaya dökülürken diğeri yandan karakter gelişimi ve dönüşümü eş zamanlı olarak görülür (Kocabaylıoğlu, t.y.). Zihin kimyası dökümü, teknik olanakların yarattığı özel efektler yoluyla izleyiciye sunulmaktayken izleyici de öznel anlatımlarla filme dâhil olabilmektedir.

8. İSTEMSİZ BELLEK ÜRÜNÜ OLARAK “GEÇMİŞE DÖNÜŞ”

“Her şey zamanla silinir; ama anımsama, zamanı silinmez ve ölümsüz kılar.”
Philostrates

Hafıza, kişiye özgüdür ve kişinin yaşadığı bütün deneyimler için bir “özel mülkiyet modelidir.” Geçmiş, o kişiye aittir bu özelliği sayesinde de kişinin zamansal devamlılığını ve bunun üzerinden de kimliği/özdeşliği sağlar (Ricoeur, 2012: 115). Bu devamlılık, kişinin geçmişin en uzak noktalarına ulaşmasını sağlar. Bir bellek türü olan epizodik hafıza, diğeri bir adıyla anımsal hafızadır. Bireyin, başından geçen anılar -örneğin geçmişte yediği bir yemek, ilkokulda katıldığı bir doğum günü eğlencesi, geçen hafta sonu köpeğini nerede gezdirdiği- satır satır değil, an an akla gelir. Freudyen düşüncede olduğu gibi birçoğu geri çağırılabilir; ama genelde anlık yaşanan ve fazla dikkat yoğunlaştırılmayan durumlar için geçerli bir bellek türüdür. Bu yüzden, istemsiz bir bellektir.

Bir istemsiz bellek türü olan 'geçmişe dönüş', kendiliğinden ya da uyaranlar tarafından gerçekleşir. Geçmişe dair bir görüntünün istem dışı, kontrolsüz olarak yeniden yaşanılması durumudur; fakat o anda, kişinin iç görüşü koruma altındadır. İç görüş kaybı olması durumu, sanrı ile bağdaştırılır. 'Geçmişe dönüşler' istem dışı gerçekleşir, istemli olsa bu, hayâl kurmaya eş değer olur. 'Geçmişe dönüş', görsel/işitsel/davranışsal/duyusal olarak dört başlık altındadır: 1-rüyalar/kabuslar, 2-kişinin, uyandığı ama rüya içeriğinin etkisinde kaldığı, gerçeklikle ilişki kurmakta

zorlandığı rüyalar, 3-kişinin, gerçeklikle ilişkisini koruduğu veya kaybettiği, birden çok duyuyu içeren sanrı eşliğinde gelişebilen bilinçli geçmişe dönüşler, 4-kişinin, geçmişe dönüş ile geçmişte kalan travma arasındaki ilişkiyi o anda veya daha sonra göremediği bilinçsiz dönüşler (*Term Bank*, t.y.). Bunlar, geçmişe dönüşleri yaşatmaktadır.

Geçmiş ve şimdiki zaman arasında kapalı bir devre olarak sinematik 'geçmişe dönüş', hatırlanan görüntüler ve gerçeğin ilişkisini gösterir. Oysa çoğu 'geçmişe dönüş' açıkça, üst üste bindirme ve dağılan bağlantıların kullanımıyla dışsal bir cihaz kullanılarak basmakalıp olarak bildirilir. İnandırıcı 'geçmişe dönüş', hayal dizisini ve hareketli bir görüntünün parçası olarak bir hafıza sinyali olabilir (Powell, 2007: 39). Proust da 'gayri ihtiyari hatırlama' kavramıyla işaret ettiği gibi romanlarında gerçek yaşam deneyimine hayat vermek için 'amaçsız öyküler' anlatır. Benjamin (1969) Proust'u incelerken anıların çoğu kez görsel imgeler halinde canlandığını, gayri ihtiyari hatırlamanın aslında görsel imgeler halinde olduğunu belirtir. Çoban (2015: 16) da Proust'un zaman içinde paralel oluşan uyku hali ile uyanıklık durumlarında zamanın yerini belirlemeye çalışmasının, onun genel zaman yaklaşımının bir parçası olduğunu söyler. Proust, bir yandan da geçmiş/şimdi/gelecek arasındaki bağları kurmada hafızanın ve bilincin rolüne büyük önem vermekte, tıpkı zihnin uykuda yaptığı gibi uyanırken de belleğin kendi zamansal gerçekliğini yarattığının altını çizmektedir. Özetle, istemsiz tekrarlayan bir bellek olan 'geçmişe dönüş, bireyin aniden ve çoğu zaman güçlü bir geçmiş deneyim ya da geçmiş deneyim unsurlarını yeniden yaşantılamasıdır. Sinemada 'geçmişe dönüş'te, olaylar yeniden yaşanır ve bu da hikâye anlatıcısına hikâyesini şimdiki zamanın nesnel ve dramatik anlatımı vasıtasıyla sürdürme imkânı tanır.

9. ENTER THE VOID'E BAKMAK

"Aslında, öldüğünde ruhun bedenden ayrılırken ilk başta, sihirli bir aynadan yansırmuşçasına tüm yaşamını görebilirsin. Sonra bir hayalet gibi süzölmeye başlarsın, çevrende olan her şeyi görebilirsin, duyabilirsin; ama iletişim kuramazsın. Sonra, farklı renklere sahip ışıklar görürsün. Bu ışıklar, seni diğer varoluş düzlemlerine iten kapılardır; ama çoğu insan, aslında yaşamılan dünyayı çok sever ve uzağa gitmek istemez. Yani her şey, kötü bir yolculuğa dönüşür ve tek çıkış yolu reenkarne olmaktır!"
(Alex, Enter the Void, 2009)

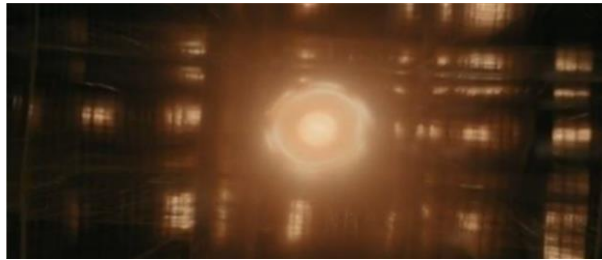

Resim 2: Filmin afişlerinden bir örnek

Enter the Void, bugüne kadarki en gelişmiş sinematik araştırmalardan biri olarak “Ruh Molekülü” (Spirit Molecule) olarak da bilinen DMT (Divine Moments of Truth) ve ölüme yakın deneyimin tema edinildiği bir filmidir (Morozov, 2012). DMT, ‘ilahi ruh molekülü’ veya ‘tanrısal karar anı’ olarak Türkçe’ye çevrilebilir. Enter the Void, her şeyden önce görsel bir deneyim sunan bir bilinçaltı yolculuğudur. Film boyunca izleyici, yaşamını kaybetmiş birinin ruhunun peşine takılıp onu takip eder. Le Guin, kurmaca dünyanın (fantezi), gerçek yaşamı anlamlandırma konusunda kazandırdığı deneyim nedeniyle önemli olduğunu söyler (2011: 28). Enter the Void, filmlerde sıkça karşılaşılan hayalet temasını görsel bir sunum eşliğinde gerçekçi bir içselleştirme ile aktarır. Burke (2014) de Enter the Void’in o güne kadar yapılan tüm psikedelik filmlerin standartlığına karşı çekilen bir film olarak anıldığını belirtir. Noe, görsel ve işitsel efektleri sıklıkla kullanarak görsel bir hikâye anlatıcı olarak yarattığı evreni, elinden geldiğince çok sayıda ayrıntıya dayandırır ve bu sayede izleyicinin yorumlama gücünü harekete geçirir.

Film, protagonist Oscar’ın DMT etkisi altındayken öldürülmesinden sonra yaşanan kargaşayı ve anıları boyunca yolculuğuna değinen ‘Bardo Deneyimi’ni göstermektedir. Bardo Deneyimi, insan ruhunun ölümden tekrar doğuma dek içinde bulunacağı koşulları ve geçireceği bilinç hallerini ayrıntılı bir biçimde açıklayıp, ruha ölüm sonrasında geçirebileceği haller konusunda rehberlik yapan bir Tibet kitabıdır (Tibet Budizmi, 2016). Bardo Deneyimi ile ruh, beden can verdikten sonra tekrar anne rahmine düşmemesi için yeniden doğuş süreci boyunca yönlendirilir. Batı’da bu kitaba ‘Tibet Ölüler Kitabı’ denir. Filme konu olan psikedelik madde, DMT’dir. Psikedelik madde, belli bir aurayı, farklılaştırılmış bilinç durumunu, tin’e odaklanmayı, evrenle bütün olma çabasını ve varoluşsal aydınlanmayı sağlar. DMT maddesi ve ‘Tibet Ölüler Kitabı’ arasındaki bağlantı, ruhun bedenden ayrılışında geçmiş ve şimdiki zaman arasında hayallerle kurulu bir yerde kalınmasıdır. Bu boşluk, araf olarak bilinir. Bardo Deneyimi’nde altı adet aracı hal bulunur. Bunlardan ikisi, bu filmde yer alır: Chikai Bardo (ölüm anındaki şuur hali) ve Chönyid Bardo (ölüm sonrasındaki şuur hali).

Filmde, protagonistin sahip olduğu söz konusu şuur halleri, yönetmenin yaratıcılığı ve çekim teknikleri yoluyla izleyiciye yaşatılabilmektedir. Zira kamera kullanımı açısından da ilginç bir görsellik sunulmaktadır. Filmde planlar, yüzü çok az görünen/neredeyse görünmeyen protagonistin Oscar’ın arkasından/ensesinin ardından sunulmaktadır. Filmin kamera gözü, Oscar’dır ve dünya onun gözünden yani izleyici tarafından ifşa edilir. Yan karakterlerin olduğu sahnelerde de kamera genellikle kuş bakışı bir görüntü sunmak için havada yavaşça hareket eder. Filmin renkleri ve ışıkları bağlamında ele alındığında, filmin geçtiği Tokyo şehrinin yönetmenin güçlü bir tercihi olduğu söylenebilir. Zira mekânsal atmosfer, sanrıya neden olan madde etkisiyle güçlü bir kesişimselliğe sahiptir.

Resim 3: Oscar’ın ‘Bardo Deneyimi’ne giriş anından

'Bardo Deneyimi' sunan film, Japonya'da iş bulup oraya yerleşen Oscar adlı uyuşturucu satıcısı bir gencin öyküsüdür. Ailesi yıllar önce ölen genç, birlikte yaşamak için kardeşi Linda'yı Japonya'ya davet eder. İki genç kardeş öldüklerinde dahi hep birlikte olacaklarına, birbirlerinden asla kopmayacaklarına dair çocukken bir anlaşma yapmıştır. Hikâyenin geçtiği yer, bir redlight² bölgesidir. Linda filmde seks ve uyuşturucu/uyarıcı kullanımı üzerinden sunulmaktayken, Oscar her daim bir tehlike ile karşı karşıyadır. İki kardeşin ailesi filmde birden çok kez gösterilen bir araba kazasında hayatını kaybetmiştir. Dünyada birbirlerinden başka kimsesi olmayan Oscar ve Linda'nın çevresini oluşturan yan karakterler ise sahte kişilerden oluşur. Oscar'ın, 'Tibet'in Ölüler Kitabı' adlı kitabı okuduktan sonra ölüme yakın olma hissi bir saplantı haline gelir ve bu saplantısını hayat deneyimi haline getirmek için DMT kullanma yoluna gider. Oscar, gittiği bir bardaki uyuşturucu baskını sırasında bir polis kurşunuyla vurulur, ölmüş bedeniyle ara sıra geçmişine odaklanan ruhsal ve psikedelik bir yolculuğa çıkar.

Resim 4: DMT etkisi altındaki Oscar'ın bar tuvaletinde vurulma anı, öznel bir anlatım ekseninde izleyiciye ölüm deneyimi yaşatırçasına yoğun ışıklı görsel efekt kullanımıyla sunulmaktadır.

Oscar'ın en iyi arkadaşı DMT maddesidir. Filmin teması uçmaktır ve bu eylem film boyunca protagonistin özgürlüğünü simgeler. Yaşam ile ölüm arasındaki o an'ı, çevresini gözlemleyerek aktaran Oscar için bir nevi flanör denilebilir. O artık, yabancılaşmış bir bakışa sahiptir ve bedeninin ait olmadığı topluma dahil olmuştur. O artık ölümden önce olduğu gibi 'bakılan' değil, 'bakan'dır ve izleyiciye de öyküyü bir nevi flanörlük yaparak anlatır. Oscar, Linda ve arkadaşları Alex'in dünyası dışında seks işçileri, araçlar, müşteriler, diskolar, uyuşturucu partileri, striptiz kulüpler ve cinsel pratiklerin gerçekleştirildiği otel odaları haricinde dış dünya ile bir bağlantı yoktur. Sinemada flanör, Baudelaire'in şiirlerine yansıttığı gibi sadece parıltılı hayatları değil, arka planda kalan insanları, yoksulları, evsizleri, fahişeleri³ de gözlemler. Kentin büyüğü yaşamından ziyadesiyle uzakta olan mekânlar ve arka sokaklar, flanörün bakışına ulaşır (İpek, 2014). "Ölümlle gelen şey, mutlak bir hareketsizlik midir?" (Köse, 2012: 11-12). Bu filmde Oscar'ın başına gelen, aksine bir hareketlilik halidir. Ruhun bedenden çıkışıyla bir mekân sürgünlüğü yaşanıyor muşçasına yer değiştirmenin esrarengizliği mevcuttur. Odaklanılan durum,

² Seks shop, striptiz kulüp, +18 sinemalar gibi işletmelerin olduğu yerler.

³ Metnin orijinalinde 'fahişe' yazmaktadır; fakat bu sözcüğünün toplum bazında negatif, damgalayıcı ve ayrımcı çağrışımlı bir etki yaratmasından ötürü bu makalede 'seks işçisi' teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

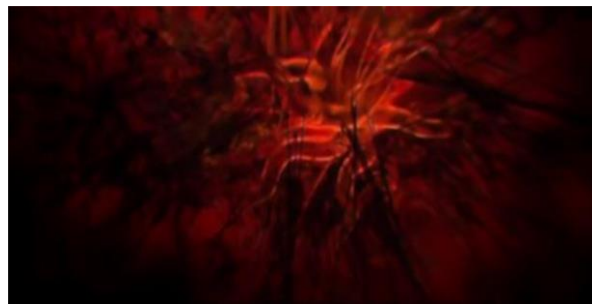
DMT etkisi boyunca insanın kendi ölümü üzerindeki yolculuğu -girilen trip- ve bedenden çıkan ruh üzerine düşlerdir. Filmin bunun çevresinde gelişmesinin sebebi, Oscar'ın öldükten sonra dahi kardeşi Linda'yı terk etmeyeceğine dair verdiği sözü tutmak isteyip ölüme direnmesidir.

Oscar, filmin ilk sahnesinde, kendisi gibi uyuşturucu bağımlısı olan arkadaşı Alex'in verdiği 'Tibet Ölüler Kitabı'nı Linda'ya gösterirken, kitabın ölümden sonra gerçekleşen olayları anlattığına vurgu yapar. Oscar, Linda evden çıkarken kendisine 'keş' demesini içerler. "Bana niye keş dedi ki? Kim olduğumun farkındayım. Ben keş değilim" diyerek bilinçlilik durumunu sergilemeye gayret eder.

Resim 4: Oscar'ın DMT alış sahnesi

Daha önce de belirtildiği gibi kamera, Oscar'dır ve izleyici her şeyi öznel bir anlatımla Oscar'ın gözünden birebir yaşamaktadır. Göz kırpmalar, Oscar yatağa yattığında izleyicinin tavanı görmesi, gözler kapatıldığında ekranın kararması buna örnek verilebilir. Oscar, alacağı maddeyi hazırlayıp içmeye çalışırken "keş olmadığının farkındayım" diyerek kendine telkinde bulunur ve bilincini bu doğrultuda yönlendirir. Kendi kendine konuşan Oscar, "Hemen içime işledi, işte bu, başladı...Ya bayılırsam, bayılmam, daha önce de içtin bunu sen.." der. Burada, madde alımı deneyimi sırasında yaşanan ruh hali, halüsinatif görsellerle izleyiciye sunulur.

Resim 5: Oscar'ın halüsinasyonlarından bir görsel

Oscar'ın maddeyi ilk alış sahnesinde evine gelen arkadaşı Alex, Oscar ile tekrar dışarı çıktığında şehrin ışıklı sokaklarına doğru yürür ve "Hey, neyin var senin, tribe mi girdin yoksa?" diye Oscar'a sorması üzerine "Evet, çok mu belli oluyor? Sabahtan beri bir şeyler içtim ve sen gelmeden de DMT tütürdüm" diye yanıt alır. Bunun üzerine Alex, "Bence 'Tibet'in Ölüler Kitabı'nı bitir sen; fakat büyük yolculuğa çıkman için ölümü beklemen gerek" der ve Oscar, "Kitap biraz kafamı

karıştırdı. Sen nasıl izah edersin?" diyerek Alex'e sorar. Alex, Bardo Deneyimi'ni şu sözlerle anlatmaya başlar:

Aslında, öldüğünde ruhun bedenden ayrılırken ilk başta, sihirli bir aynadan yansırmişçasına tüm yaşamını görebilirsin. Sonra bir hayalet gibi süzölmeye başlarsın, çevrende olan her şeyi görebilirsin, duyabilirsin; ama iletişim kuramazsın. Sonra, farklı renklere sahip ışıklar görürsün. Bu ışıklar, seni diğer varoluş düzlemlerine iten kapılardır; ama çoğu insan, aslında yaşanılan dünyayı çok sever ve uzağa gitmek istemez. Yani her şey, kötü bir yolculuğa dönüşür ve tek çıkış yolu, reenkarne olmaktır! (Alex, Enter the Void, 2009).

Bir deneyim hikâyesi, hikâye anlatıcı Noe'nin klişeden uzak yaratıcı senaryosu, kurgusu, kullandığı görsel ve işitsel efektler vasıtasıyla izleyiciye aktarılmaktadır. Benjamin'in 'bilgi vermek'ten ayırdığı 'deneyim', burada kendini bulur; çünkü bu bir deneyim hikâyesidir. Yürümeye devam edilirken Alex Oscar'a 'Boru otu diye bir şey duydun mu? Feci bir şeydir" der. Maddelere aşırı düşkün olan Oscar da "Boru otuyla tribe girmek nasıl bir şeydir?" diye sorar. Alex bu kez de bu madde deneyimini, "Tripte olduğunun farkına bile varmazsın. Adamı yere yatırır, herkesle konuşmaya başlarsın, aslında etrafında kimse olmadığını iki hafta sonra anlamaya başlarsın" diye cevap vererek maddenin güçlü bir deneyim olduğuna işaret eder. Bu bağlamda filmi daha iyi algılayabilmek için DMT için şunlar söylenebilir: Halüsinojik etkisi bulunan madde, doğada ve insan beyninde hali hazırda bulunan bir uyarıcıdır. En çok doğum ve ölüm anlarında beyin tarafından salgılanır. Özellikle de çok sayıda kemiğin aynı anda kırılması kadar acı verdiği söylenen doğum anı sırasında anne tarafından salgılanan DMT sayesinde doğum olayının katlanılabilir bir hale geldiği savunulur. DMT'nin ne kadar güçlü bir etkiye sahip olduğu bu örnekten anlaşılabilir. LSD ve benzeri psikedelik maddeler insan beyninde bir evren yaratırken, DMT alımından sonra kişinin kendisi evren olmaktadır. Protagonist Oscar'ın bar tuvaletinde polis tarafından vurulma anında, evren artık Oscar'dır; fakat kendisi yaşamakta, ölüm-yaşam arasındaki geçişte her şeyi görebilmektedir. Burada vurgulanan, DMT'nin ölüm anında salgılanma özelliğidir. Karakter, kendi ölümü ardından kardeşi ve arkadaşlarının hislerini, neler yaşadığını görebilmekte; ama onlara müdahale edememektedir. Linda'nın Oscar'ın cesedini teşhis etmesiyle Oscar'ın ölüm anına işaret eden sahneler görülür ve burada ölüm deneyimini yaşamış kişilerin söylemiyle 'geçmiş, gözünün önünden geçmekte'dir. İzleyicinin izledikleri, geçmişe dairedir. Film, 3 bölüme ayrılabilir: 1-Ölüm öncesi hayat (DMT etkisi altında olan, halüsinasyon bağlamında), 2-Ölümlle yaşam arası olan (DMT'nin beyin tarafından salgılandığı an, yani beyin her şeyi görebildiği bilinç düzeyine erişmesi, tüm yaşamın gözünün önünden geçmesi -ki bunu izleyici Oscar'ın gökyüzünde flanörlük yapan ruhunun omuzları üzerinden izler), 3-Ölüm sonrası (belirli bir süre ruhun insanlar içinde dolaşırken o ruhun kendisi olduğunun farkına varması). Filmin finalinde ise, anne rahminden tekrar çıkış görülür. Bu sahnenin açık uçlu olduğunu söylemek mümkündür. Oscar'ın kendi doğumunu hatırlamakta olduğu ya da reenkarnasyon ekseninde yaşama yeniden gelişe işaret edilir.

Noe, bazı DMT kullanıcıların deneyimlerinin DMT sahnelerine yakın olduğunu ve bir o kadar da uzak alındığı için yakınıldığını söylerken bunun sebebini, halüsinasyonda görülen gerçek şekillerin bazı kişilere daha geometrik görünürken filmde çok daha hızlı hareket etmesi olduğunu belirtir. Bunu yapmanın gerçekten zor olduğunu, elinden gelenin en iyisini yaptığını vurgular (Schager, 2010). Enter the

Void filminin tamamen özel efekt üretimi olması sebebiyle, duyularla oynamaya çalışan bir anlatı filminden fazlası olduğu söylenebilir. Soyut ışık oyunları, animasyon figürler, parlak desenler, zıt şekiller ve titreşim görüntüleri eşliğinde izleyiciye sunulmaktadır. Filmde hem görüntü hem ses bakımından kullanılan tüm efektler, izleyicinin genellikle bilmediği bir deneyim sunar. Addiego (2010) yaptığı bir haberde Enter the Void için şu başlığı kullanır: “Enter the Void: Uzak durmak isteyeceğiniz bir psikedelik deneyim” (Enter the Void: A psychedelic experience you may want to avoid). Film yine aynı haberde, 21. yüzyılın görsellik ve duygu aktarımı bakımından en etkili/en büyük sinematik başarılarından biri olarak anılır.

10. GASPAR NOE DENEYİMİ Mİ?

“Kişisel olmayan bir film yapılabileceğine inanmıyorum.”
Tarkovski

Deneyim ve sinema ilişkisi üzerinden gidilerek, ‘öznel anlatımlarla bireysel algılama deneyimi’ aktarılabilir. Burada bahsedilmek istenen, yönetmenin filme dair ‘kişisel deneyimi’dir. Sinematik deneyim, filmin ana noktasında kendini üretebilir. Bu çalışmanın örneğini temsil eden filmin yönetmeni Noe verdiği bir röportajda filmin konusu için şöyle der: “memelilerin duygusallığı ve insan deneyiminin parıltılı boşluğu!”⁴ Hikâye anlatıcısının görsel temsilcisi olarak bu filmde, Noe’ye bir nevi deneyim aktarıcısı gözüyle bakılabilir. Film, yönetmenin daha önce kullandığı güçlü halüsinojen DMT de dahil olmak üzere psikedelik maddelerle olan deneyimiyle ortaya çıkmıştır. Noe, sinema filmi (selüoit) üzerine karmaşık zihinsel imgelerin görsel aktarımını yaparak, izleyiciye bu deneyimi yaşatmak için uğraş verir (*Gaspar Noe Director*, 2010). Burada yine, sinemanın yönetmenin kendi deneyimini film üzerinde yakalaması ile biçimlendiğini söyleyen Tarkovski’nin anılması yerinde olacaktır. Yine burada Benjamin’in insan deneyiminin sakatlandığı bir dünyaya dair ‘deneyim edinme aracı olarak sarhoşluğun -uyku/ayıklık arası eşik- (Özbek, 2000) öneminin farkında olduğu hatırlanabilir. Benjamin der ki, “okur, düşünür, aylak ve flanör de tıpkı afyonkeş, hayalperest ve kendinden geçmiş insan gibi ‘aydınlanmış’ kişinin örnekleridir (akt. Özbek, 2000). Ele alınan film ile bağdaştırılacak olunursa, protagonistin DMT madde alışıyla başlayan flanör kimliği, DMT etkisi altındayken berraklaşmış ve ‘aydınlanmış’ zihninin ürünüdür. Bu da yönetmenin, röportajlarında da belirttiği gibi ‘deneyim edinme aracı’ olarak kullandığı psikedelik madde alışına işaret eder. Deneyim aracından kasıt, yönetmenin sinemada yakalamak istediği deneyimi gerçek yaşamında bireysel olarak edinmesidir.

Filmin hem senaristi hem yönetmeni hem de kurgucularından biri olan Noe, filmi çekmeden önce ‘yeniden doğuş’ ve ‘beden dışı deneyim’ (metapsişikteki adıyla şuur projeksiyonu) üzerine çok sayıda kitap okuduğunu ifade eder. Noe’nin, Interview Magazine’e verdiği bir röportajda dediği gibi ilk olarak ‘Sihirli Mantar’ (Magic Mushroom) etkisi altındayken, Robert Montgomery’nin ‘hikayeyi ana karakterin ağzından’ (first person) anlattığı ‘Lady in The Lake’ filmi izler ve Enter the Void

⁴ The sentimentality of mammals and the shimmering vacuity of the human experience.

filmini bu deneyimden sonra çekmeye karar verir (*Gaspar Noe's Big Trip*, 2010). Bu deneyim, ana karakterin gözünden dünyayı incelemek için Noe'ye ilham verir. Filmin ilk sahnesinde Oscar'ın yürümesi, göz kırpması, uyuması ve gerçek zamanlı olarak gördüğü sanrılar, izleyici tarafından tam anlamıyla protagonistin gözünden deneyimlenir. Ayrıca yönetmen, Oscar'ın ailesini kaybettiği trafik kazasını da olayın aynısını yaşayan bir arkadaşından etkilenerek çeker. Filmin ortaya çıkış öyküsü düşünülecek olunursa, film bir anlamda yönetmenin kendi deneyimi ile bağdaştırılabilir.

Noe, DMT maddesini ve Peru ormanlarına giderek bir kez de yerli Kızılderili'lerin demlediği son derece güçlü olan psikoaktif Ayahuasca maddesini deneyimlediğini söylerken DMT ve Ayahuasca'nın 'eğlenceli uyuşturuculardan olmadığını' dile getirmektedir. Bu iki maddenin, son derece korkunç da olabilen bir zihin açıcı olduğunu ve bu yüzden, bu filme dâhil ettiğini belirtmektedir... Noe'nin karakterleri, kendi kaderlerini yazmak için mücadele eden insanlardır. Karakterlerin yaşamı genellikle, tek bir katastrofik olay ile değiştirilir. Enter The Void'de protagonist Oscar'ın ve kız kardeşinin yaşamı, ailelerinin bir araba kazasında ölümünden sonra değişmektedir. Bu da, Noe'nin gerçek yaşamdan bir deneyimdir (bir arkadaşının annesinin bu şekilde can vermesi (Rose, 2000)).

Noe, Hollywood Chicago (2010)'ya verdiği bir röportajda görsel efekt yönetmeni Pierre Buffin'in uyuşturucu kullanmamasına rağmen, filmde kullandığı tüm görsel efektlerin çok sanrısız (trippy) olduğunu belirtir. Bunun sebebini de kendisine verdiği fotoğraflar, videolar, deneysel filmler ve aralarında yaptığı görüşmeler olduğunu ifade eder.

11. 'İNSANLAR, ÖLÜMLERİNDEN SONRA DOĞAR': FLANÖR OSCAR

Sinemada gerçekçi bir flanör portresi çizmek, çalışmanın kuramsal çerçevesinde de belirtildiği gibi kalabalıkların canlılığı ve belirsizliği içinde edinilen hayat kurgusunun bir benzerinin, kurguyu yapanın kendi yaşamında üretilmiş olmasını gerekli kılar. Oscar'ın, psikedelik madde altında vurulduktan sonra bir bakıma yeniden doğup zihninde flanör gibi gezerek dünyayı algılaması, bilincinin ona açtığı kapılarda gezinme deneyimi, film üzerinden izleyiciye aktarılır ve izleyici öznel anlatım yoluyla bu deneyime dâhil olur.

Resim 6: Flanör Oscar'ın gözünden kuşbakışı Tokyo

İzleyici zaman zaman flanör Oscar sayesinde, ışıklı Tokyo şehri semalarında yüksekten uçmakta ya da her şeyin neon ışıklarla belirdiği striptiz kulüplerin tavan aralarında süzülmemektedir. Polisin onu vurmaya Oscar'ın beden dışına çıkış serüveninde, kardeşi Linda röntgenlenircesine izlenmekte, heba olmuş çocuklukları 'geçmişe dönüş'lerle yansıtmakta, kendi cinayetine yol açan olaylar üzerinde yaptığı flanörlük ile Tokyo üzerinde bir aşağı bir yukarı süzülme anları gösterilmektedir. Bunlar, Oscar'ın bedeninden serbest kalan ruhunun kayıp gözlerinden gözlemlenir.

Benjamin'in daha önce söylediği gibi anılar çoğu kez görsel imgeler halinde canlanmakta, istemsiz bellek ürünü olarak 'geçmişe dönüş', görsel imgeler halinde gerçekleşmektedir. Kamera, 'geçmişe dönüş' sahneleri sırasında Oscar'ın gözleri yerine baş ve omuzlarını gösterir. Bu durumun iki sebebi olduğu söylenebilir: İlki, yönetmenin genellikle rüyada kendini görme yolu, ikincisi de izleyiciye geçmiş hatırlatma yolu. Deleuze'un de dediği gibi, izleyici, şimdiki zaman olduğunda gelecekte olandan yararlanmak için şimdiki zamanda belleği kurar (Yetişkin, 2011: 37). Oscar ve Linda, 'geçmişe dönüş' anlarını sıklıkla yaşayıp yine sıklıkla çocukluklarına dönmektedir. İzleyici, Oscar'ın gözünden 'geçmişe dönüş' deneyimini, Oscar flanör kimliğine geçiş yaptığında görmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, 'deneyim', 'flanör', 'kamera gözü/bakış', 'zihin', 'algı/bilinç', bir istemsiz bellek modeli olan 'geçmişe dönüş' kavramları 21. yüzyılın en görsel ve duygu yüklü olarak nitelenebilecek sinematik başarılarından biri olarak anılan Enter the Void ile bağdaştırma üzerinden sunulmaya çalışılmıştır.

Bir sinema filminde yönetmenin kişisel deneyimi ile film dokusu arasındaki ilişki güçlü olduğu takdirde o filmin izleyici etkileme gücünün yüksek olduğu düşünülmektedir. Enter the Void filmi üzerinden anlatıldığı gibi, Gaspar Noe'nin bu filmi çekmeden önceki deneyimleri yönetmenin filmdeki yaratıcılığı ve özgünlüğü ile birleşerek kendini göstermiştir. Bir nevi şu bağlantı kurulmuştur: Walter Benjamin'in de felsefe dünyasına kattığı kavramlar, kendi deneyimleri sonucunda 'Uyuşturucu Deneylerinin Tutanakları'nda okuyuculara aktarılmıştır. Psikedelik kavramı, zihnin iç dünyasını yansıtan ve bilincin görünür olmasını tanımlarken Enter the Void filminde vücut bulmuştur. Noe, bilinç sınırlamasından dışarı taşan bir zihnin ulaşabileceği aşkın farkındalık durumunu, sıra dışı bir görsel algı deneyimi ile izleyiciye yaşatmaya çalışmıştır. Noe, görsel olanın önem arz ettiği bir dönemde kendine has tarzıyla çağdaş hikâye anlatıcılığının son dönem örneklerinden birini sergiler. Kırmızı (2010: 28)'nin da belirttiği gibi "Yenilik, değişme, ataklar, şaşırtmalar, şoklar vb. ilkel, dürtüsel temelli etki yaratma biçimleridir ve şimdi de geçerlidir. Sinema demek, efekt -yani etki- yaratmak demek olur. Filmin kendi dünyasında da matematiksel bir kurgu çalışır ve bu kurgu, etkileri önceler. Böyle sürerse varılacak yer belki de filmin dünyasına geçmek, filme yerleşmek olacak" cümleleri, psikedelik tema barındıran Enter the Void filminde yoğun olarak kendini gösterir. Oscar'a yaşatılan Bardo Deneyimi ekseninde Oscar'ın 'bakan' konumundaki flanör duruşunun yer yer Tokyo semalarında süzülmesiyle hedeflenen şey, izleyicilere de aynı hissi yaşatmaktır. Bu başarı, kalabalıkların canlılığı ve belirsizliği içinde edinilen hayat kurgusunun benzerinin Noe'nin kendi yaşamında

ürettiği ile paralel olmasıdır. Enter the Void filmi, Tarkovski'nin "kişisel olmayan bir film yapılabileceğine inanmıyorum" sözünü yansıtan örneklerden biridir.

KAYNAKÇA

Addiego, W. (2010, 7 Ekim), *Enter the Void: A psychedelic experience you may want to avoid*. <http://www.seattletimes.com/entertainment/movies/enter-the-void-a-psychedelic-experience-you-may-want-to-avoid/>.

Akkaya, S. N. *Beyin Ekran*, (t.y.). <http://cargocollective.com/sinemnazakkaya/Beyin-Ekran>, Erişim Tarihi: 10.08.2019

Andrew, D. J. (1995), *Büyük Film Kuramları*, İstanbul: Sistem.

Asiltürk, C. (2006), *Sinemada Şiirsel Anlatım*, Ankara: Nobel, s.101.

Asiltürk, C. (2014, 31 Ekim), "Özden Toprak'ın Kaleminden Albatros'un Yolculuğu", *Haber Vitrini*. <http://www.habervitrini.com/magazin/ozden-toprakin-kaleminden-albatrosun-yolculugu-812054/>, Erişim Tarihi: 10.08.2019

Avcı, K. (2016), *Kameralı Adam*, (t.y.), [http://www.sinematek.org/atolyelerimizden/fotograflar/4-ankara-fotograf/detail/77-32.html?tmpl= component](http://www.sinematek.org/atolyelerimizden/fotograflar/4-ankara-fotograf/detail/77-32.html?tmpl=component), Erişim Tarihi: 10.08.2019.

Baker, U. (2015), *Beyin Ekran*, (der. Ege Berensel), İstanbul: Birikim.

Başar, D. (2013, 1 Eylül), "Flâneuse'ün Varoluşsal Sorunları", *Mimarizm Mimarlık ve Tasarım Yayın Platformu*, http://www.mimarizm.com/makale/flaneuse-un-varolussal-sorunlari_115495, Erişim Tarihi: 10.08.2019.

Bayraktar, N., Görer Tamer, N., Tekel, A., Gürer, N., Kızıldaş, A., Armatlı, Köroğlu, B. (2012), *Görsel Eğitimde Yaratıcılık ve Temel Tasarım*, Ankara: Nobel Akademik.

Benjamin, W. (1969), *Illuminations*, (Ed.) Hannah Arendt, NY: Schocken Books.

Benjamin, W. (1993), *Gerçeküstüçülük: Avrupalı Aydınların Son Fotoğrafı*. Son Bakışta Aşk. der. Nurdan Gürbilek. İstanbul: Metis. s:165.

Benjamin, W. (2000), *Pasajlar* (Çev. A. Cemal). İstanbul: Yapı Kredi.

Benjamin, W. (2001), *Hikâye Anlatıcısı*. (Çev. Nurdan Gürbilek). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Benjamin, W. (2003), *The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility: Third Version Selected Writings, 1938-1940*. 4. 263.

Benjamin, W. (2014), *Pasajlar* (Çev. Ahmet. Cemal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Burke, A. (2014, 24 Kasım), *Here's 10 of the Greatest Psychedelic Movies of All Time*, <http://ultraculture.org/blog/2014/11/24/heres-10-greatest-psychedelic-movies-all-time/>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Casetti, F. (2011). Sinemasal Deneyim, (çev.) Defne Kırmızı, *Sinecine Aylık Sinema Araştırmaları Dergisi*, Güz (2011-2): 82.
- Çabuklu, Y. (2004), “Gözlemeden Tüketmeye Aylaklık”, *Virgöl Edebiyat Dergisi*, 70
- Çam, A. (2011, 21 Ağustos), Modernitenin Sanatı Sinema. *Set Amiri*, www.setamiri.com/2011/08/21/modernitenin-sanati-sinema/, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Çelikoğlu, Ö. (2015, 8-9 Ekim), “Psychedelic Sanat”, *Uluslararası Sanat Sempozyumu Bildiriler Sanat, Gerçeklik ve Paradoks*.
- Çiftçi, Ö. (2013), *Sinemada Kamera Açılımları*, <http://www.xn--meriftci-u0a0m.com/sinemada-kamera-acilari/>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Çoban, F. (2015), “Zaman-Hakikat İlişkiselliği Sarmalında Proustgil Denklem: Kayıp Zamanın İzinde”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 19.
- Deleuze, G. (2009), *Cinema 2: The Time-Image*. Hugh Tomlinson & Robert Galeta (Translated by), London: Continuum. *Gaspar Noe's Big Trip*. (2010, 14 Eylül), <http://www.interviewmagazine.com/film/gaspar-noe-enter-the-void#>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Elsaesser, T. & Hagener, M. (2014), Film Kuramı: Duyular Yoluyla Bir Giriş, (Çev. Berhan Soner ve Barış Yıldırım), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Gaspar Noe Director, (2010, 16 Eylül), <http://www.anothermag.com/art-photography/454/gaspar-noe-director>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Gök, C. (2007), “Sinema ve Gerçeklik”, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2).
- Huxley, A. (1954), *The Doors of Perception*, London: Penguin Books, s.13
- Interview: French Filmmaker Gaspar Noé Dares to 'Enter the Void'*, (2010, 22 Eylül). <http://www.hollywoodchicago.com/news/11867/interview-french-filmmaker-gaspar-no-dares-to-enter-the-void>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- İngilizce Türkçe Psikoloji Sözlüğü, <http://www.termbank.net/psychology/2792.html>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- İpek, Ö. (2014, 14 Nisan), “Bir Flanörün Gezi Rehberi”, *Yeni Düzen*, <http://www.yeniduzen.com/bir-flanorun-gezi-rehberi-81314h.htm>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Jay, M. (2012), *Deneyim Şarkıları*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kale, G. (2004), “Sinemada görsel deneyim ve mimarlık”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Kayaalp, Bingel, Z. (2009), “Haptik’in Tasarımı Tasarım Aşamalarında Haptik Etmenler”, (doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi).

- Kırmızı, Z. (2010), *Sinemaya Bakmak*. http://okumaninsonunayolculuk.com/pdf/yazarak_okumak/inceleme/sinemaya_bakmak.pdf, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Kocabaylıoğlu, D. (t.y.). *Lucy Beyazperde Eleştirisi*, <http://www.beyazperde.com/filmler/film-186452/elestiriler-beyazperde/>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Köse, H. (2012), *Flanör Düşünce*. İstanbul: Ayrıntı. s:11-12.
- Le Guin, U. (2015), *Kadınlar, Rüyalarda, Ejderhalar*, İstanbul: Metis. s:28.
- Leslie, E. (2005), "Adorno, Benjamin, Brecht and Film", (Ed.) Mike Wayne, *Understanding Film: Marxist Perspectives*, Londra: Pluto. s:46.
- Marks, L. (2000), *The Skin of the Film Intercultural Cinema, Embodiment and the Senses*, London: Duke University Press, s:48.
- Manfred, J. (2003), *A Guide to Narratological Film Analysis*, <http://www.unikoeln.de/~ame02/pppf.htm>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Martin, E. (2012), "The Art of Reality: Psychedelic Experience in Cinema and Television", *Special Edition: Psychedelics and the Popular Arts*, 22(1): 9-11.
- Mollaer, F. (2015, 24 Ocak), *Estetik Modernizm Postmodernizme Karşı: Benjamin, Baudelaire ve Postmodernizm*, <http://www.e-skop.com/skopbulten/estetik-modernizm-postmodernizme-karsi-benjamin-baudelaire-ve-postmodernizm/2291>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Morozov, E. (2012, 5 Şubat), "The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom", *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2012/02/05/opinion/sunday/the-death-of-the-cyberflaneur.html?pagewanted=all>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Noe, G. (2009), *Enter the Void*. ABD: IFC Films.
- Özbek, M. (2000), "Walter Benjamin Okumak II", *Ankara Üniversitesi Dergiler*. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/475/5481.pdf>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Özcan, M. (2004), "Bilişsel Bilim Çerçevesinde Filmsel Anlatı ve Görsel Algılama", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Psychedelic Sanat: Modernizme Uçuk Kafayla Nanik. *Solak Kedi*. <http://www.solakkedi.com/gorsel%20sanatlar/psychedelic/001.html>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Powell, A. (2007), *Deleuze, Altered States and Film*, Edinburgh University Press.
- Ricoeur, P. (2012), *Hafıza, Tarih, Unutuş*, İstanbul: Metis. s:115.
- Rose, S. (2010, 16 Eylül), Gaspar Noe: What's the Problem? <http://www.theguardian.com/film/2010/sep/16/gaspar-noe-enter-the-void>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Sarı, A. (2012), *Flanörün Edebi Etiyolojisi*, Flanör Düşünce içinde, ed. Hüseyin Köse. İstanbul: Ayrıntı, s.287.
- Sarlo, B. (2012), *Geçmiş Zaman Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*, İstanbul: Metis

- Schager, N. (2010), *Gaspar Noe's Trip Into The Void*, <http://www.ifc.com/2010/09/gaspar-noe>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Sözen, M. (2008), “Anlatı Mesafesi-Anlatı Perspektifi Kavramları, Sinematografik Anlatı ve Örnek Çözümlemeler”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8).
- Süle, M. B. (2015, 14 Şubat), *Duyu*, <https://istansanat.wordpress.com/2015/02/14/algı/>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Şentürk, R. (2008), Film, Gerçeklik ve Bilinç, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (13): 172.
- Şimşek, B. (2018), İletişim Çalışmaları Bağlamında Dijital Hikâye Anlatımı: Kavramlar ve Türkiye Deneyimi. İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.
- Tarkovski, A. (2017, Temmuz), Zamanda Yolculuk ve Başka Konuşmalar, *Fütüristika*. <http://www.futuristika.org/andrey-tarkovski-tempo-di-viaggio-zamanda-yolculuk/> Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Tibet Budizmi, http://www.dunyadinleri.com/tr-TR/dunya-dinleri/budizm-mezhepleri-okullari/oku_lamaizm-tibet-budizmi, Erişim Tarihi: 10.08.2019.
- Tiedemann, R. (2012), *Pasajlar Yapıtına Giriş*, (Çev. A. Cemal). İstanbul: Yapı Kredi
- Yetişkin, E. B. (2011), “Sinematografik Düşünebilmek: Deleuze’ün Sinema Yaklaşımına Giriş”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 40:137.
- Yılmaz, O. (2013, 14 Ocak), “Uyusturucu Deneylerinin Tutanakları”, *Sabit Fikir Güncel Edebiyat Dergisi*, <http://www.sabitfikir.com/sahanebirkitap/uyusturucu-deneylelerinin-tutanaklari>, Erişim Tarihi: 10.08.2019.

Tuba Çetinbaş, lisans eğitimini 2010 yılında Girne Amerikan Üniversitesi'nde, yüksek lisansını 2012 yılında birincilikle aynı üniversitede tamamladı. 2014 yılında Yeditepe Üniversitesi'nde doktora çalışmalarına başladı ve 2019'da Dr. ünvanını aldı. Doktora tezi “Cinsiyet Kimliği Ayrımcılığı ve Ana Akım Medyada Görünmezlik: Transgender Ölümleri (İntiharları/Cinayetleri)” üzerine olan Çetinbaş'ın çalışmaları genellikle medya analizleri ve kültürel çalışmalar üzerinedir.

Tuba Çetinbaş, graduated from Communication Faculty, Girne American University in 2010 and continued her academic studies at the same university and received her M.A. degree in 2012 with first class honours. Afterwards, she has started her Ph.D studies in 2014 and got her Ph.D degree from Media Studies, Yeditepe University in 2019. Her Ph.D thesis is about “Gender Identity Discrimination and Invisibility in the Mainstream Media: Transgender Deaths (Suicides/Murders).” Her research areas are media analysis and cultural studies.

ULUSLARARASI BEYİN GÖÇÜ HAREKETLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DEKİ BEYİN GÖÇÜNÜN DURUMU¹

STATUS OF BRAIN DRAIN IN TURKEY WITHIN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL BRAIN DRAIN MOVEMENTS

Araş. Gör. Dr. Eren Alper YILMAZ
Adnan Menderes Üniversitesi, Söke
İşletme Fakültesi
alpery@adu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5137-4948

Gönderim 11 Eylül 2019 - Kabul 26 Kasım 2019
Received 11 September 2019 - Accepted 26 November 2019

Öz: Nitelikli, iyi eğitim görmüş, alanlarında uzmanlaşmış kişiler; daha iyi çalışma koşullarına, daha parlak bir kariyere ve daha yüksek bir gelir düzeyine sahip olmak amacıyla ekonomik, teknolojik ve eğitim imkânları daha iyi olan gelişmiş ülkelere göç etmek isterler. Bilişim ve teknolojinin çağımıza damgasını vuran yüksek değerler olarak görüldüğü ve “bilgi çağı” diye de tabir edilen bu yüzyıldaki en büyük sermaye, bilgiyle donatılmış eğitilmiş beyin gücüdür. Ülkelerin zenginliklerinin göstergesi artık sahip oldukları doğal kaynaklar, işgücü veya sanayileşme oranlarından ziyade eğitime ve bilime affettikleri önem ile ölçülmekte, dolayısıyla “beyin gücü” gelişmenin ve kalkınmanın anahtar faktörü olarak görülmektedir. Küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerden bir çok değerli beyin başta Batı ülkeleri olmak üzere hayat standartlarının yüksek ve istihdam alanlarının geniş olduğu, ayrıca kendilerini daha fazla geliştirebilecekleri ülkelere doğru göç etmişlerdir. Son yıllarda Türkiye’de de eğitilmiş gençlerin ülkeyi terk etme potansiyeli hızlanmış, özellikle yeni üniversite mezunları arasında görülen yüksek işsizlik oranları ya da mevcut işlerin maaşlarının düşük olması / beklentileri karşılamaması ülke içinden başka ülkelere doğru beyin göçü akışını tetiklemiştir. Bu çerçevede yurtdışı bursları, yabancı şirketler veya YÖK gibi eğitim kurumları kanalıyla yurtdışına gönderilen öğrencilerin/mezunların sayısı özellikle 2000’li yıllarda itibaren artmış, yurtdışında okuma ve çalışmaya yönelik talepler çoğalmıştır. Bu çalışmada, uluslararası beyin göçü hareketleri bağlamında son yıllarda dünyada en çok beyin göçü veren 15 ülke arasında bulunan Türkiye’den, bilimsel imkânların yetersizliği ve ekonomik kaygılar gibi sebeplerle yurtdışına yaşanan göç hareketlerindeki artışlar, bazı istatistikler baz alınarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Beyin Göçü, Türkiye, küreselleşme, eğitim, bilim

Abstract: *Qualified, well-educated and specialized people want to migrate to developed countries, which have better economic, technological and educational opportunities, in order to have brighter career, better working conditions and a higher income level. In this century called as the “information age” and in which information and technology is seen as the high values of our age, the greatest capital is the educated brain power equipped with knowledge. The indicator of the wealth of countries is now measured with the importance they refer to education and science rather than their natural resources, labor force or industrialization rates. Due to acceleration of globalization, many valuable brains from underdeveloped and developing countries have migrated to countries where the life standards are high, employment areas are wide, also they can improve themselves further, especially towards Western countries. Thus, brain power is seen as a key factor of development. In recent years, the potential of leaving the country of educated people have*

¹ Bu makale, 20-22 Haziran 2019 tarihlerinde düzenlenen ICEESS’19 konferansında sunulan tebliğden üretilmiştir.

accelerated in Turkey, especially unemployment rate among new graduated people or low salaries/high expectations of existing employees have triggered brain drain flow towards other countries. Within this framework, the number of students / alumni who have been sent abroad by the help of foreign scholarships, foreign companies or education institutions such as The Council of Higher Education (YÖK) has increased especially after the 2000s, so the demands for studying and working abroad have risen. In this study, within the context of international brain drain movements with some statistical datas, rise in the level of brain drain originating from reasons such as the lack of scientific opportunities and economic concerns from Turkey, which is one of the most sending immigrants among 15 countries, to abroad.

Keywords: Brain Drain, Turkey, globalization, education, science

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte küreselleşmenin hız kazanması, teknoloji, ulaşım imkânları ve hayat standartlarının artmasına bağlı olarak, başta ABD ve Kanada gibi birçok gelişmiş ülke bilimden sanata, eğitimden spora kadar pek çok alanda fırsatlar sunarak, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerdeki nitelikli ve zeki kişileri kendine doğru çekmek istemiştir.

Beyin göçünün gelişimine istinaden, Amerika'da 1990 yılında "İçer Göç Yasası" kapsamında yüksek nitelikli kişilere ayrıcalıklar tanınmış ve bu kişiler beş ayrı kategoriye ayrılmıştır. Bu kişiler; eğitim, bilim, sanat ve iş yönetimi gibi alanlarda olağanüstü yetenek gösteren nitelikli bireyler, akademide yer alan akademisyenler ile kurumsal şirketlerde çalışan üst düzey yöneticileridir.

Son birkaç yıldır Türkiye açısından beyin göçünün durumuna bakıldığında, nitelikli ve iyi eğitim gören gençlerin ülkeyi terk ederek yurt dışına göç etme potansiyelleri hızlanmış, bilhassa yeni mezunlar arasında görülen işsizlik oranlarındaki artış veya mevcut işlerdeki özlük haklarının düşük olması, başka ülkelere doğru beyin göçü akışını tetiklemiştir. Yurt içindeki olumsuz istihdam koşullarına ek olarak yurtdışında hükümet ya da vakıflar tarafından sağlanan bursların yanı sıra, TÜBİTAK ve YÖK gibi ulusal bilim kurumları kanalıyla sağlanan burslar da yurtdışına göç eden öğrencilerin/mezunların sayısında ciddi bir ivme yaratmış, özellikle 2000'li yıllarda itibaren yurtdışında eğitim görme ve kariyer yapmaya yönelik talepler artmıştır. Bu çalışmada, dünya üzerinde yaşanan beyin göçü hareketleri bağlamında, gerek ekonomik kaygılar gerekse akademik/bilimsel fırsatların yetersizliği gibi sebeplerle son zamanlarda Türkiye'den yurtdışına doğru yaşanan beyin göçü hareketindeki ivme incelenecek, bu doğrultuda bazı ulusal ve uluslararası istatistiklere yer verilecektir.

1. GÖÇ KAVRAMI

Toplumları ekonomik, sosyal ve psikolojik açılardan çok boyutlu olarak etkileyen "göç" kavramı literatürde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bir görüşe göre (Özer, 2014: 11) göç; ekonomik, dinsel, siyasal ya da toplumsal sebeplerden kaynaklı olarak toplumların hayatlarının bir kısmını veya tamamını geçirmek üzere

bir yerleşim bölgesinden bir başkasına yerleşmek amacıyla gerçekleştirdikleri coğrafi mekân değiştirme sürecinin hem hedef ülkede hem de kaynak ülkedeki toplumların yapısını kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan değiştirmesidir. Özünde toplumsal bir hareket olmasına rağmen göç, kültürel yaşamdan ekonomik hayata kadar yaşamı birçok yönden etkileyen araç haline gelmiştir. Bu açıdan göçü veren ve maruz kalan ülkenin vatandaşları göçün yaratmış olduğu akımdan çift taraflı olarak etkilenerek yeni bir uyum sürecinin aktörleri haline gelmişlerdir. Bir başka benzer tanıma göre ise göçü; ekonomik, siyasal veya toplumsal sebeplerle bireysel veya toplu olarak yaşanan yer değiştirme eylemi olarak tanımlamak mümkündür (Şahin, 2001: 59).

Faist'e göre genel itibariyle "göç", bir mekândan diğer bir mekâna veya bir toplumsal/siyasal birimden diğer birime doğru yapılan aktarma eylemi olarak anlaşılabilir. Bu bağlamda "göç", yarı kalıcı veya kalıcı olarak ikamet edilen yerin mevcut idari sınırların dışına doğru değiştirilmesidir (Faist, 2003: 41). Süresi veya sebebi ne olursa olsun "yer değiştirme" eylemini içeren göç olgusu mültecileri, vatanlarından edilmiş kişileri ve ekonomik göçmenlerin tümünü kapsamaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 22). Gönüllü (1996: 94), diğer tanımlar gibi "yer değiştirme" eylemine vurgu yaparak göçü, bireysel ya da kitlesel olarak bir yerden başka bir yere gitmek olarak tanımlamış, bu yer değiştirme eyleminin ülke sınırları içinde yaşanabileceği gibi ülke sınırlarının dışına da taşabileceğini belirtmiştir.

Doğum ve ölüm gibi demografik olayların dışında birçok insan sıklıkla farklı süreler için kendi sınırlarının dışına çıkarak buralarda koloniler oluşturabilirler. Terk ettikleri yere nazaran geldikleri yerde daha iyi ekonomik, sosyal ve insani koşullarda yaşayan göçmenler hedef şehir/ülkede uzun süreli bir ikameti tercih edebilirler. Bu çerçevede yukarıdaki tanımları da içine alacak şekilde en geniş tanımlardan birini Yalçın yapmış ve göçü; ekonomik, siyasi, ekolojik vs sebeplerle kısa veya uzun vadeli biçimde ya da şartlara bağlı olarak kalıcı yerleşim hedefiyle yapılan toplumsal, coğrafik ve kültürel bir yer değiştirme eylemi olarak (Yalçın, 2004: 13) ifade etmiştir.

2. GÖÇMEN TÜRLERİ

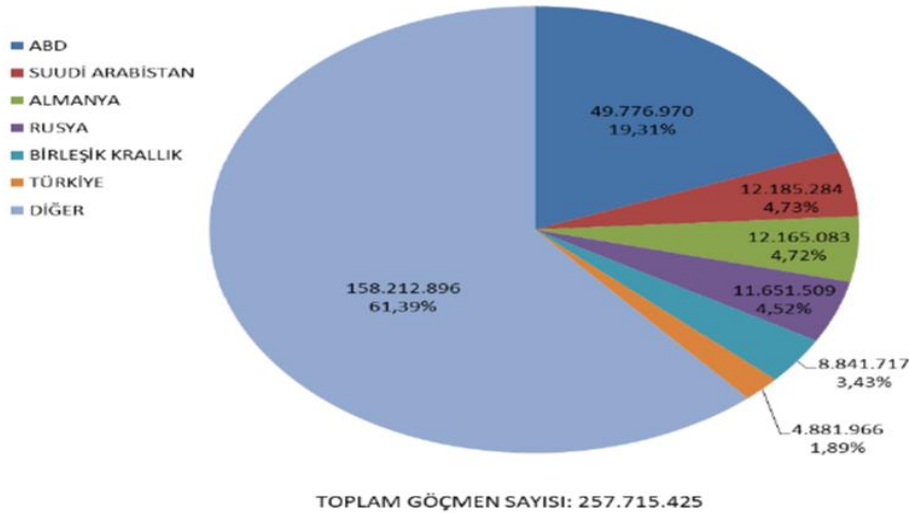
Göçmen; daha rahat koşullarda yaşamak amacıyla, dışarıdan bir baskı unsuru olmaksızın özgür iradesi ile yer değiştirmeye karar veren kişi olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla bu kavram, hem ekonomik hem sosyo-kültürel durumları iyileştirmek, hem de kendilerinin ve ailelerinin geleceğe yönelik beklenti ve taleplerini karşılayabilmek için bir ülkeden/ şehirden başka bir ülkeye/şehre göç eden kişileri kapsar (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 22). Bir başka tanıma göre "göçmen", ulus aşırı bir akım içerisinde çok yönlü biçimde hareket eden, coğrafi, kültürel ve siyasal sınırları aşarak belirli sosyal alanlar yaratan ve bu alanlar içerisinde sahip olduğu bağlantılar ile geçimini sürdüren kişilerdir (Portes vd., 1999: 217).

"Gönüllü göçmen" ise kendi hür iradesi ile bulunduğu ülkeyi terk ederek bir başka ülkede evlilik gibi yasal yollarla oturma izni ile başlayıp vatandaşlık alma yoluna kadar gidebilen; hedef ülkeye yerleşme şartlarını yerine getirme süreçlerini tamamlayarak uzun süreli olarak yerleşmeye çalışan kişilerdir (Sayın, 2010: 17). Bireylerin kendi istekleri ile göç kararı aldığı gönüllü göçte esas amaç, bireylerin

daha iyi yaşam standartlarına ulaşabilmeyi planlamalarıdır. Yaşadıkları ülkede istihdam imkânı bulamayan; düşük ücret, fırsat eşitsizliği, emek sömürsü gibi sebeplerden ötürü yaptığı işten yeterince tatmin olmayan, dolayısıyla yeni ülkelere kalıcı istihdam olanakları bulabilmek amacıyla göç eden göçmenlerin bu yer değiştirme hareketleri “işçi göçü” olarak tanımlanmaktadır.

Gönüllü göçmenlerin bir kısmı ise nitelikli eğitim görme, yüksek bilim üretme ve daha kaliteli çalışma standartlarına sahip olabilme gibi amaçlarla kendi potansiyellerini daha iyi ortaya çıkarabilecekleri fırsatların sunulduğu ülkelere göç etmeyi tercih ederler. Beyin göçüne dâhil olanlar zeki, kalifiye, kendi alanında uzmanlaşmış ve gelişime açık kişiler olmakla beraber kendi ülkesinde potansiyelini ortaya çıkarabilecek olanakları kısıtlı olan ve devlet tarafından desteklenmeyen kişiler de olabilirler. Beyin göçü gelişmiş ülkeler yönünden ele alındığında, bu ülkelerde eğitim seviyesi daha yüksek, nüfus artış hızı düşük, üretilen ürünlere talep daha fazladır. Bu ülkelerdeki teknolojik gelişmişlik seviyesi yüksek olup, kitlesel üretim standart hale gelmiştir (Yılmaz, 2019: 9)

Savaşlar, ülke içi buhranlar, nüfus mübadelesi, iltica hareketleri, doğal afetler, siyasi baskılar neticesinde yer değiştirmelere maruz kalan göçmenler ise “zorunlu göçmenler” kategorisine girmektedir. Belirli bir bölgedeki sosyal, ekonomik, siyasi veya kültürel kaos ortamı, o bölgede yaşamayı olanaksız hale getirmiş, başta can güvenliği problemi olmak üzere mental ve psikolojik sorunlar yaratmıştır. Örneğin; Arap Baharı sonrasında muhalif güçler ile Esad rejimi arasında yaşanan iç savaşın getirdiği kaos ortamı, siyasi baskılar ve can güvenliği korkusu Suriye’den milyonlarca sığınmacının başta Türkiye, Lübnan, Ürdün gibi coğrafi olarak yakın ülkeler olmak üzere Avrupa’ya doğru da zorunlu göçüne sebep olmuş, kitlesel bir göç akımı yaratmıştır.

Şekil 1: Dünya Üzerindeki Göçmen Sayıları

Kaynak: UN International Migration Report, 2017.

Dünya çapındaki uluslararası göçmenlerin sayısında son yıllarda hızlı bir artış görülmüştür. Şekil 1’de “2017 yılında en çok göçmene ev sahipliği yapan ülkeler”

gösterilmiştir. Bu oranlara göre, 2000 yılında 173 milyona ulaşan göçmen sayısı 2010 yılında 220 milyona, 2017 yılında ise 258 milyona yaklaşmıştır. Ülkeler bazında en çok göç alan yerlere bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), yaklaşık 50 milyon göçmen ile tüm dünyada en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülke olmuştur. ABD'yi 12 milyondan fazla göçmen nüfusu ile Suudi Arabistan ve Almanya takip etmektedir (UN, 2017).

3. BEYİN GÖÇÜ

Günümüzde bilgi, ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler insanların istihdam, eğitim, kariyer olanakları ve yaşam kalitesi gibi konularda daha hızlı, daha pratik ve daha ucuz bir şekilde ilerlemesini sağlamaktadır. Bütün bu cazip olanakların yanı sıra kendi ülkelerindeki çatışma ortamı, işsizlik, yoksulluk ve eşitsizlik gibi olumsuzluklar karşısında bireyler, gerek kendileri gerek aileleri için daha iyi bir gelecek arayışına yönelmektedirler (UN, 2017).

“Bilgi çağı” şeklinde de tabir edilen 21.yy'daki en büyük sermaye, bilgi ile donatılan eğitilmiş beyin gücüdür. Birçok ülkenin zenginlik göstergesi artık sahip oldukları kaynaklar, işgücü potansiyeli ya da endüstrileşme oranlarından çok, bilime ve eğitime verdikleri değer ile ölçülmektedir. Bu sebeple “beyin gücü”, ülkenin üretmesi, kalkınması ve daha ileriye gitmesi için ciddi bir yatırımdır.

Beyin göçü kavramı insan sermayesi biçimindeki kaynakların uluslararası transferi anlamına gelmekte, daha çok gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek eğitilmiş ve zeki bireylerin gelişmiş ülkelere doğru göç akışını ifade etmektedir (Docquier ve Rapoport, 2006: 2). Beyin göçü özellikle gelişmiş ülkelere doğru mühendisler, doktorlar, bilim adamları ve diğer yüksek vasıflı profesyoneller ile üniversite akademisyenleri tarafından yapılan göçleri kapsamaktadır.

Yurt içinde veya yurt dışında iyi eğitim görmüş, alanlarında uzmanlaşmış kişiler, genellikle bu sürenin sonunda daha iyi standartlarda çalışma koşullarına, daha başarılı bir kariyere ve daha dolgun bir ücrete sahip olmak amacıyla daha iyi fırsatlar sunan ülkelerde yaşamak isterler. Bu fırsatların yaratılabilmesi için de gelişmiş ve modern dünya ülkeleri, bütçelerinden en büyük payı eğitime, yani genç beyinlerin gelişimine ayırmaktadırlar. Bu çerçevede uluslararası beyin göçü hareketleri son yıllarda büyük bir ivme yakalamıştır.

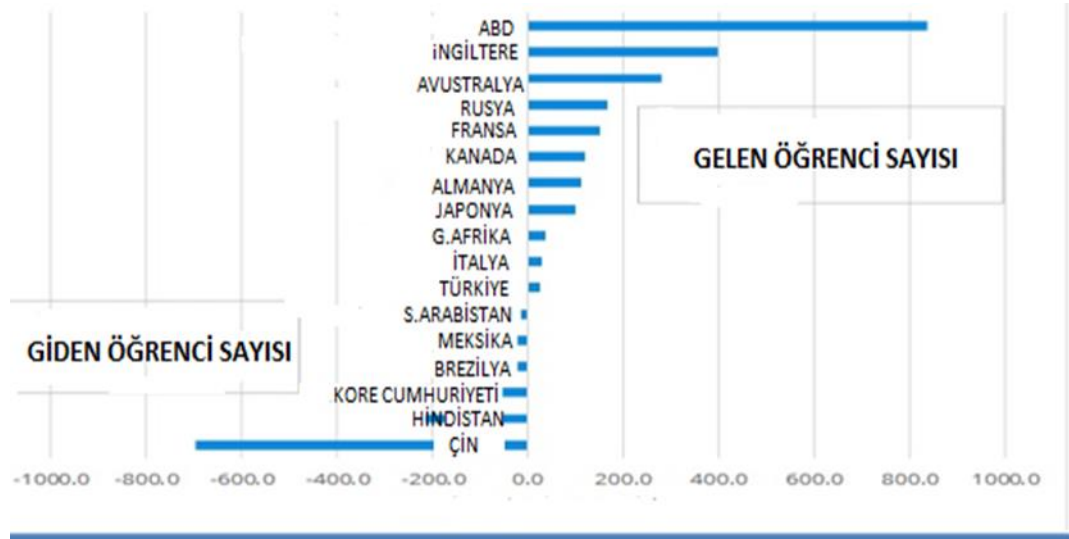
Beyin Göçü kavramı kendi arasında bir kaç sınıfa ayrılmaktadır. Bunlara beyin ihracı, sanal beyin göçü ve gizli beyin göçü örnek olarak verilebilir.

Beyin ihracı (brain export); zeki ve nitelikli beyinlerin başka bir ülkeye ihraç edilmesi anlamına gelmektedir. Ghosh'a göre beyin ihracı, menşe ülkenin göç alan ülkeye kendi isteği ile sunduğu ve karşılığında maddi bir kazanç sağladığı bir göç türü (Berber, 1998: 97) olarak tanımlanmaktadır. Beyin ihracı, günümüzde yalnızca bireylerin göçten maddi bir kazanç sağlamalarının ötesinde, göç veren ülkelerin kalkınmalarına da katkı sağlamaktadır.

Sanal beyin göçü, az gelişmiş/gelişmekte olan bir ülkede yaşayan nitelikli bireyin beden olarak ikamet ettiği ülkede kalarak, yani coğrafi olarak yer değiştirmeden beyin gücünü gelişmiş bir ülkeye hizmet amaçlı kullanmasına denir (Kaya, 2009: 15). Sanal beyin göçünde gelişmiş ülkeler özellikle internet ve

bilgisayar yoluyla parlak beyinleri kendi ülkelerini terk etmelerine mahal vermeden, hazırladıkları projelerde kiralayıp çalıştırmaktadırlar. Sanal beyin göçü ile gelişmiş ülkeler minimum yatırım yaparak maksimum verim/kar elde etmeyi amaçlamakta, bu sebeple çalışanlar için sosyal güvenlik harcaması yapmamaktadırlar (Kaya, 2009: 16).

Bir diğer beyin göçü türü olan “gizli beyin göçü” ise nitelikli insan gücünün gelişmiş ülkeye bedensel olarak göç etmeden, yani kendi ülke sınırları içerisinde olmak kaydıyla fakat yabancı menşeli bir şirketin çıkarı için çalışması durumunu anlatmak için kullanılmaktadır (Chorafas,1970: 43). Örneğin, ülkemizde IBM, Microsoft veya Coca Cola gibi yabancı firmalarda çalışan nitelikli Türkler gizli beyin göçmenlerine örnek verilebilir. Dünya görülen gizli beyin göçü oranı, bilinen beyin göçüne göre 2,5 kat daha fazladır (Kaya, 2009). Bu kapsamda menşei ülkedeki yabancı firmalarda çalıştırılan değerli beyinlere, gelişmiş ülkelerdeki yabancı firmalara göre daha düşük ücretler ve sosyal haklar tanınmaktadır.

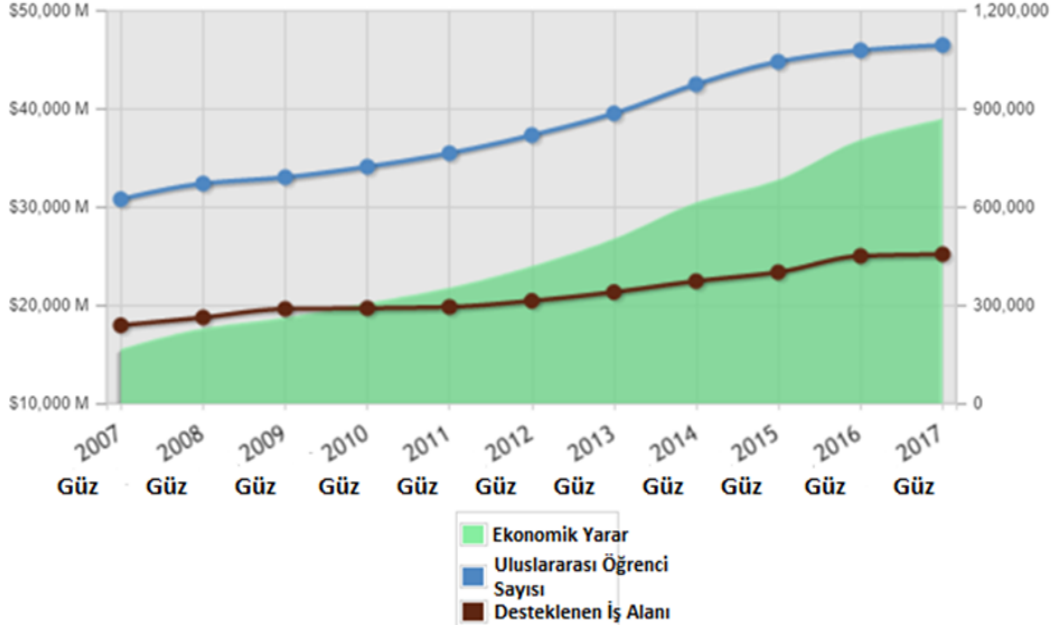
Şekil 2: Uluslararası Öğrenci Dolaşımı Grafiği (2015)

Kaynak: UNESCO Institute for Statistics.

Son yıllarda bilim, teknoloji, eğitim gibi alanlarda ileri düzeyde gelişme gösteren ABD, İngiltere ve Kanada gibi ülkelere doğru yoğun bir beyin göçü akışı vardır. UNESCO tarafından 2015 yılında yayımlanan bir rapora göre; ABD'nin, dünyanın her yerinden almış olduğu öğrenci göçü ile 2015 itibariyle toplamda 800.000 in üzerinde öğrenci kapasitesi vardır. ABD'yi, İngiltere ve Avustralya takip etmektedir. En çok öğrenci göçü veren ülkeler ise; Çin, Hindistan ve Güney Kore'dir.

Uluslararası Eğitimciler Derneği (NAFSA)'nin 2007-2017 yılları arasında ABD'ye beyin göçü ile gelen ve yükseköğretimde okuyan öğrenci sayısını, ayrıca bu öğrencilerin ABD ekonomisine katkılarını gösteren raporunda, 2017 yılı itibariyle toplam öğrenci sayısı 1.094.792 olarak belirlenmiş, bu öğrencilerin yaptıkları harcamaların Amerikan ekonomisine katkısının 39 milyar dolar olduğu hesaplanmıştır. Bu hesaplamalara, eğitim ücretleri, günlük öğrencileri giderlerinin

yanı sıra, çocuklarına destek olmak üzere ABD'ye giden öğrenci ailelerinin yaşam giderleri de dâhil edilmiştir (NAFSA, 2018). Bu anlamda ABD, hem beyin göçü alımı, hem de beyin göçünün ülke ekonomisine katkısı anlamında büyük bir pazardır.

Şekil 3: 2007-2017 Yılları Arası ABD'deki Uluslararası Öğrenci Sayısı ve Ekonomiye Katkıları

Kaynak: NAFSA, (2018).

Yine en ciddi teknoloji yatırımlarının yapıldığı ABD'deki Silikon Vadisi'ni irdelediğimizde, yüksek teknoloji çalışanlarının % 57'sinin beyin göçü sonucu ülkeye gelen üniversite mezunu veya master/doktora seviyesindeki göçmenlerden oluştuğu görülmektedir (CNBC, 2018).

4. TÜRKİYE'DEN YURTDIŞINA BEYİN GÖÇÜ HAREKETLERİ

4.1. Beyin Göçünün Sebepleri

Beyin göçü; olumsuz ekonomik koşullar başta olmak üzere, menşei ülkedeki bilimsel ve akademik imkânların yetersizliği ve hedef ülkedeki yüksek bilimsel ve teknolojik koşullardan kaynaklı olabilmektedir.

4.1.1. Ekonomik Sebepler

Beyin göçünün en önemli sebeplerinden birisi yaşanan ülkedeki olumsuz ekonomik koşullar ve gidilecek ülkedeki yüksek ekonomik şartlardır. Bir taraftan menşe ülke içindeki yüksek işsizlik oranları, düşük ücretler, emek sömürsü ve düşük hayat standartları beyin göçü için itici faktörleri oluştururken, öte yandan göç edilmek istenilen ülkedeki yüksek istihdam düzeyleri, cazip maaşlı iş imkânları, emeğin karşılığını bulması ve yüksek hayat standartları çekici faktörleri kapsamaktadır (Yılmaz, 2019).

Küresel emek arzında son 25 yıl içinde dört kattan fazla bir artış görülmüş, göç alma kanallarının gelişmesi bu emek kapasitesinin büyümesinde etkili olmuştur. Emeğin küreselleşmesi, gelişmiş ekonomilerde çıktı ve verimlilik artışları yoluyla artan emek maliyetini azaltarak ucuz işgücü ithalatına katkıda bulunurken, gelişmekte olan ülkelere de ücretlerin artmasına etki etmektedir (Bakırtaş, 2012: 249). Dolayısıyla beyin göçü ile gelişmiş ülkelere giden parlak beyinler kendi ülkelerinde kazandıklarından daha fazla ücret almakta, fakat göç ettiği ülkedeki vatandaşlara nazaran daha ucuza çalışmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ise ücret politikalarını daha dolgun tutmakta, genç ve parlak beyinleri ülkelerine çekebilmek için geniş özlük hakları vermektedirler.

4.1.2. Menşe Ülkedeki Bilimsel ve Akademik Koşulların Yetersizliği

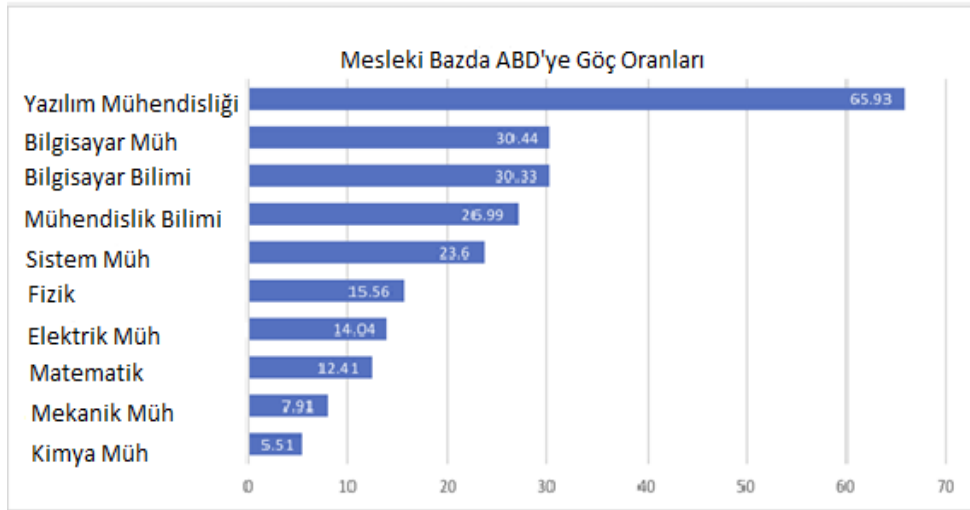
Küreselleşme ile birlikte sürekli değişen ve gelişen toplumlarda, toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçları da sürekli değişmekte, güncellenmektedir ve yeni bir vücut bulmaktadır. Değişen ihtiyaçlara yönelik çözümler çağdaş, yenilikçi ve gelişmiş bir eğitim sistemiyle gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla modern, profesyonel ve donanımlı bir toplum yaratılmasının özü daha yüksek standartlarda bir eğitim imkânı yaratılmaktan geçmektedir. Bu imkânların bir ülkede kısıtlı oluşu, ülkedeki zeki ve gelişime açık, fakat mevcut koşullarla körelme riski yaşayan bireyleri ülke dışına daha kaliteli eğitim ve çalışma koşullarına itmektir.

Eğitim sistemindeki çarpıklıklar (plansız, programsız ve çarpık eğitim, fırsat eşitsizliği, ezberci sistem) ve olumsuz çalışma koşulları (fiziksel imkânların yetersizliği, akademik ve bilimsel çalışma kültürünün olmaması, yükselme fırsatının yaratılmaması, kurumsallık kültürünün olmaması vs.) ülkedeki parlak beyinleri kısırlaştırmakta, yaratıcılıklarını ve üretim kapasitelerini köreltmektedir. Bu durum beyin göçüne sebep olan itici faktörleri oluşturmaktadır. Kariyer hedeflerini gerçekleştirme noktasında ülke içinde çeşitli engellerle karşılaşan bireyler, kendilerini daha fazla geliştirebilecekleri, çalışma koşulları yüksek ülkeleri tercih ederek daha iyi bir kariyer fırsatı yakalayabilmektedirler (Yılmaz, 2019).

4.1.3. Hedef Ülkedeki Yüksek Bilimsel ve Teknolojik Koşullar

Beyin göçündeki çekici faktörlere vurgu yapmak gerekirse; hedef ülkedeki yüksek ücret koşulları ve yaşam standartlarının yanı sıra, daha iyi eğitim ve araştırma fırsatları, yabancı dil öğrenme imkânları, AR-GE ve inovasyon çalışmaları, bilimsel ve akademik teşvikler (araştırma bursları, fonlar vs), daha iyi kariyer ve yükselme fırsatları gibi faktörler mevcuttur. Fiziksel olarak bakıldığında teknolojinin ileri düzeyde kullanıldığı bilgisayar ve kimya laboratuvarları, güncel kitapların, makalelerin ve süreli yayınların bulunduğu kütüphaneler, sayısız tarama yapılabilecek veri tabanları, az kişi kapasiteli sınıflar ve havadar derslikler vs üniversitelerin ve araştırma merkezlerinin cazibesini artırmaktadır. Bunların yanı sıra hükümetlerin veya enstitülerin vermiş olduğu burslar ve fonlar, bilimsel çalışmaların daha istekli ve disiplinli yapılabilmesi adına teşvik edici olmaktadır.

Dünya üzerine parlak beyinlerin iş hayatına ve üretime kazandırılması adına özellikle ABD ve Kanada gibi ülkeler başı çekmektedir. ABD'deki Google ve Facebook gibi çokuluslu şirketlerin Avrupa'ya nazaran % 50 oranlara kadar daha fazla maaş vermesi gibi faktörler Avrupa'daki nitelikli iş gücünün ABD'ye göç etmesine sebep olmaktadır.

Şekil 4: 2016 Yılında Kanada'dan ABD'ye Göç Edenlerin Çalıştığı Alanlar
Kaynak: Spicer, Olmstead ve Goodman, (2016).

Şekil 4'te görüldüğü üzere, 2016 yılında yapılan bir çalışmaya göre yüksek eğitim kalitesi ve nitelikli üniversiteleri ile tanınan Kanada bile ABD'ye fazla miktarda beyin göçü vermiştir. Toronto Üniversitesi, Waterloo Üniversitesi ve British Columbia gibi başarılı Kanada üniversitelerinden mezun olan öğrencilerden ABD'de yazılım mühendisliği alanında çalışanların oranı % 65.93, bilgisayar mühendisliği alanında çalışanların oranı % 30.44'tür.

4.2. Beyin Göçünün Tarihsel Süreçteki Gelişimi

Türkiye'den beyin göçü hareketleri yurtdışına öğrenci gönderme politikası ile Tanzimat dönemlerinde başlamıştır. Sultan Abdülmecid döneminde, Tanzimat'ın ilanından sonra 1840 yılında Tophane, Harbiye ve Mühendishane'den seçilen 17 başarılı öğrenci Paris'e gönderilmiş, bu öğrencilerin Devlet-i Aliyye'ye için fayda sağlayacakları vurgulanarak onlar için hiçbir masraftan kaçınılmamıştır (Erdoğan, 2009: 50). Tanzimat sonuna kadar Paris, Londra, Viyana ve Berlin gibi modern ve gelişmiş şehirlere gönderilen öğrenci sayısı 200'e yaklaşmıştır.

Yakın tarihe geldiğimizde, 1960'lı yıllardaki Avrupa'ya doğru akan işçi göçünün ardından 1970'li yıllardan itibaren Türkiye'den gelişmiş ülkelere doğru kayan göç akımları, vasıfsız işçilerin göçünden ziyade liyakat sahibi ve eğitilmiş şahısların göçü şeklinde gerçekleşmiştir.

1987-2002 arasında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) kanalıyla yurtdışına gönderilen yaklaşık 4.000'e yakın öğrencinin % 48,9'u ABD'ye, % 38,9'u İngiltere'ye, % 4'ü Almanya'ya beyin göçü gerçekleştirmiştir. Bu yıllar arasında en fazla öğrenci 1993'te gönderilmiş olup sayı olarak 1282'ye tekabül etmektedir (Gençler ve Çolak, 2002: 610).

2000 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) kanalıyla gönderilen 885 resmi burslu öğrenciden % 73,1'i doktora yapmak amacıyla, geri kalanlar da lisans ve yüksek lisans amacıyla gitmiştir (Gençler ve Çolak, 2002: 610).

Son yıllarda ise Türkiye'de iyi üniversitelerde eğitim görmüş nitelikli gençlerin yurtdışına göç etme trendi hızlanmış, özellikle yeni üniversite mezunları arasında görülen yüksek işsizlik oranları, sahip olunan iş kollarının maaşların düşük olması ya da beklentileri karşılamaması, yetersiz akademik ve fiziksel koşullar, yurtdışındaki yüksek hayat standartları, dolgun ücretler, bilimsel teşvikler bu beyin göçü akımını tetiklemiştir. Bu çerçevede Türkiye'den yurt dışına doğru kayan beyin göçü akışına dair bazı istatistiklere yer verilecektir.

5. İSTATİSTİKLER BAZINDA YURTDIŞINA BEYİN GÖÇÜ

Türkiye'den yurtdışına giden beyin göçü oranlarına bakıldığında bazı istatistiksel rakamlara rastlamamız mümkündür. Hollanda Göç ve Vatandaşlık Kurumu (IND) verilerine göre, 2018 yılının ilk 11 ayında Türkiye'den Hollanda'ya "beyin göçü" kapsamında başvuru yapan toplam 1020 akademisyen ve yüksek eğitimli kişi vardır (BBC, 2019). Bu kurum tarafından verilen daha önceki yıllara özgü rakamlara göre, 2016 yılında Türkiye'den Hollanda'ya beyin göçü kapsamında gelenlerin sayısı 540 kişi iken, 2017 yılında bu rakam 780'e çıkmıştır. Dolayısıyla beyin göçünün her geçen sene arttığını söylemek mümkündür (BBC, 2019).

Yalnızca akademisyenler değil, özel sektörde çalışan iş adamı ve girişimcilerin de yurtdışındaki yüksek hayat standartlarından yararlanmak istedikleri ve şirketlerini yurtdışına taşıdıkları görülmüştür. 2015-2018 yılları arasında içlerinde teknopark ve teknokentlerde yer alan yetenekli girişimcilerin de bulunduğu 13,000 girişimci şirketlerini taşıyarak beyin göçüne sebep olmuşlardır (UFUK 2020 Programı, 2018). Merkezi Güney Afrika olan New World Wealth'in yayınladığı "Milyoner Göçü 2018" adlı raporunda, nüfusa ve milyoner sayısına oranla en çok yurtdışına göç veren ülke Türkiye olmuştur. 2016 yılında ülkesinden ayrılan Türk milyoner sayısı 6 bin olurken, 2017 yılında bu sayı 12 bini bulmuştur. 2016 yılı milyoner göçü araştırmasında 5. sırada yer alan Türkiye, 2017'de 3. ülke konumuna yükselmiştir (T24, 2018).

Eğitim bazında incelendiğinde, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından yayınlanan istatistiklere göre 24 bini Almanya'da, 15 bini ABD'de olmak üzere toplam 50 binden fazla Türk öğrenci yurtdışında eğitim görmektedir. Bunun dışında eğitimlerini tamamlayıp Türkiye'ye geri dönmeyenlerin, yani kalıcı beyin göçü oranı ise yaklaşık %30'dur (UFUK, 2020). İngiliz İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre ise, 2016'nın Haziran ayında öğrencilere verilen kısa dönemli vizelerde % 28 oranında bir artış yaşanmış, bu artışın % 40'ı, yani 3448 kişi Türkiye vatandaşlarından gelen başvurulardan kaynaklanmıştır (Financial Times, 2016). 2015 yılında yaklaşık 45.000 öğrenci eğitim amacıyla yurtdışına gitmiştir. Bunlara "Work and Travel" gibi çalışıp para kazanılabilecek programlar ve "dil okulları" gibi faaliyetler de eklendiğinde toplam öğrenci sayısı 87.000'i bulmaktadır (Financial Times, 2016).

İngiltere merkezli "Council for At Risk Academics" adlı kurumun yöneticisi Stephen Wordsworth, 2015 yılında normalde haftada 4-5 yabancı bilim adamı ve

akademisyenden başvuru almakta iken, 2016 yılında Türkiye'den gelen talepteki artışla haftada 15-20 başvuru aldıklarını belirtmiştir (THE, 2016).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Nitelikli, değerli ve zeki beyinlerin yurtdışına gerek bedensel açıdan gerekse coğrafi yer değiştirmeye gerek kalmaksızın göç etmesi anlamına gelen beyin göçü, son yıllarda ülkemizde de bir hayli artmıştır. 1980'li yılların sonlarından itibaren YÖK kanalıyla yurtdışına bir çok akademisyen gitmiş, 2000'li yıllardan itibaren MEB de bu beyin göçüne destek vererek sağladığı burslarla yurtdışına öğrenci yollamıştır.

Son yıllarda yalnızca akademisyenler değil, iş adamları, girişimciler ve yüksek eğitilmiş kişiler de gerek işsizlik oranlarının yüksek olması, gerek düşük bütçeli işler, gerekse yurtdışında hayat standartlarının yüksek olması gibi sebeplerle beyin göçüne yönelmiş, Almanya, ABD, İngiltere gibi ülkeler eğitim ve yatırım amaçlı olarak tercih edilmiş, vize başvurularında artışlar yaşanmıştır. Hollanda Göç ve Vatandaşlık Kurumu (IND), Council for At Risk Academics, New World Wealth gibi kurumların vermiş olduğu istatistikler, yurtdışına yaşanan beyin göçü artışını doğrular niteliktedir.

Beyin göçü sonucunda nitelikli ve eğitilmiş beyinlerin bir kısmının geri dönmeyi tercih etmediği, göç ettiği ülkede kalarak o ülkeye hizmet ettiğini görebiliriz. Bu durum, Türkiye açısından bir kayıp niteliği taşımakta, ülkenin en değerli beyinleri üretim sürecine dahil edilememektedir. Bu noktada tersine beyin göçünün teşvik edilerek değerli beyinlerin ülkede kalmasının veya geri dönmesinin sağlanması, kamu-özel sektör ve üniversitelerin ortak olarak yürütmesi gerek bir politika niteliği taşımaktadır.

Bu çerçevede eğitime ayrılan pay devlet ve özel sektörde artırılmalı, nitelikli öğrenciler burslarla desteklenmelidir. Bu bursların miktarları yüksek tutularak, öğrencilerin tüm eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmelidir. Bu noktada yalnızca maddi teşvik değil, üniversitelerin kalitelerinin artırılması da tersine beyin göçünü hızlandırmanın önemli bir yoludur. Bu çerçevede yükseköğretimde erişim yetersizliği, öğretim üyesi ve araştırmacı bilim adamı sayılarındaki yetersizlik ve öğrenci kontenjanı fazlalığı gibi sorunlar çözümlenmelidir. Eğitim sistemi ulusal/uluslararası akreditasyonla kaliteli hale getirilmeli, Avrupa'nın kaliteli üniversiteleri örnek alınarak eğitim sistemi modernize edilmelidir. Ayrıca bilim, teknoloji, Ar-Ge, Üniversite-Sanayi-Devlet (ÜSD) işbirliği, inovasyon, yaratıcılık, patent ve bilimsel yayın olanakları geliştirilmelidir. Bu imkânların geliştirilmesi, öğrencilerin ezberci sistemden uzaklaşarak sahada çalışmalarına ve girişimciliklerini ortaya çıkarmalarına yol açacak, daha mezun olmadan üst düzey kurumlarla network kurarak istihdam için alt yapılarını hazırlamalarına katkı sağlayacaktır.

Beyin göçünün en önemli sebeplerinden birisi de fiziksel koşulların yetersizliğidir. Ülkemizde maalesef lise binasını andıran, kütüphane, bilgisayar laboratuvarı gibi fiziksel imkânlardan yoksun birçok üniversite mevcuttur. Bu üniversitelerde bilim yapmak, akademiye katkı sağlamak bir hayli zordur. Bu noktada özellikle üniversitelerin kütüphaneleri ve veri tabanları zenginleştirilmeli,

yabancı literatürü takip etme olanakları geliştirilerek Türkçe kaynaklarla sınırlı kalınmamalı, teknolojik altyapının kurulması hızlandırılmalıdır.

İstihdam alanlarının kısıtlı olması da beyin göçünün en önemli sebeplerinden birisidir. Kaliteli üniversitelerden mezun olup da halen iş sahibi olamayan veya düşük ücretlerle çalışan /özlük hakları kötü olan birçok birey vardır. Bu noktada, üniversite mezunlarına nitelikli iş olanakları yaratacak istihdam politikaları kurulmalı, dolgun ücretler ve teşviklerle bu istihdam kolları desteklenmeli, sadakate göre değil liyakate göre alımlar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

BBC. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46774679>, Erişim Tarihi: 01.05.2019.

Berber Ş. (1998), “Beşeri Sermaye Kaybı Olarak Beyin Göçü ve Türkiye”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

CNBC. (2018), Silicon Valley is Fighting a Brain Drain War with Trump That it May Lose. <https://www.cnbc.com/2018/04/09/trumps-war-on-immigration-causing-silicon-valley-brain-drain.html>, Erişim Tarihi: 02.10.2019.

Docquier, F. ve Rapoport, H. (2006), “The Brain Drain”, *New Palgrave Dictionary of Economic*, 1-8.

Erdoğan A. (2009), “Türkiye’de Yurtdışına Öğrenci Gönderme Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*.

Faist, T. (2003), *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Financial Times, <https://www.ft.com/content/e7142eb6-7e90-11e6-8e50-8ec15fb462f4>, Erişim Tarihi: 05.06.2019.

Gençler, A. ve Çolak, A. (2002), “Türkiye’den Yurtdışına Beyin Göçü: Ekonomik ve Sosyal Etkileri”, *I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, ss.607–619.

Gönüllü, M. (1996), “Dış Göç”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1): 94–106.

Kaya, M. (2009), “Beyin Göçü/Entellektüel Sermaye Erozyonu Bilgi Çağının Gönüllü Göçerleri: Beyin Gurbetçileri”, *Eğitime Bakış*, (16): 14-29.

NAFSA (2018), <https://www.nafsa.org/policy-and-advocacy/policy-resources/nafsa-international-student-economic-value-tool>, Erişim Tarihi: 04.10.2019.

Portes, A., Guarnizo, L.E., ve Landolt, P. (1999), "The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field", *Ethnic and Racial Studies*, 22(2): 217.

Sayın, H. (2010), "Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Bakımından Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Cinsel Sömürü Suçları ve Bunlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği", (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: *İstanbul Üniversitesi*.

Spicer, Z., Olmstead N. ve Goodman N. (2016), *Reversing the Brain Drain: Where is Canadian STEM Talent Going?*, <https://brocku.ca/social-sciences/political-science/wp-content/uploads/sites/153/Reversing-the-Brain-Drain.pdf>, Erişim Tarihi: 04.10.2019.

Şahin, C. (2001), "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2): 57-67.

THE, <https://www.timeshighereducation.com/news/turkeys-purge-academia-leads-record-asylum-requests#>. Erişim Tarihi: 16.05.2019.

United Nations. (2017), "International Migration Report 2017: Highlights", Department of Economic and Social Affairs: Population Division, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf, Erişim Tarihi: 16.05.2019.

UFUK 2020, <http://www.ufuk2020.com/haberler/turkiyenin-beyin-gocu-sorununa-kisa-bir-bakis.html>. Erişim Tarihi: 03.06.2019.

Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, E.A. (2019), "2011 Sonrası Türkiye'ye Gelen Suriyelilerin Toplumsal Uyum Süreci ve Sorunları: Aydın İlinde Bir Alan Araştırması", (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: *Dokuz Eylül Üniversitesi*.

Eren Alper Yılmaz, 2011 yılında Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünden mezun olmuştur. Yüksek lisansını 2014 yılında ve doktorasını 2019 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde tamamlayan Yılmaz, halen Adnan Menderes Üniversitesi'nde çalışmaktadır. Çok sayıda ulusal ve uluslararası kongreye katılan ve yayını olan Yılmaz; uluslararası göç, uluslararası güvenlik, Türk dış politikası, uluslararası politika gibi konular üzerinde çalışmakta ve ders vermektedir.

Eren Alper Yılmaz graduated from Bilkent University, Department of Political Science. He received his graduate degree in 2014 and Ph.D in 2019 from Dokuz Eylül University Public Administration Department. He is a research assistant at Adnan Menders University. His interest areas are international migration, international security, Turkish foreign policy and international politics.

LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi X-II Aralık 2019 Hakem Listesi

EUL Journal of Social Sciences X-II December 2019 Referee List

(Alfabetik sırayla / In alphabetic order)

Dr. Anthony Eniayejuni, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs

Yrd. Doç. Dr. Birsal Matara, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke, Kuzey Kıbrıs

Doç. Dr. Bülent Evre, Bahçeşehir Cyprus University, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs

Doç. Dr. Elif Şeşen, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde, Türkiye

Prof. Dr. Emet Gürel, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Prof. Dr. Gaye Özdemir Erel, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Doç. Dr. M. Hakan Yalçınkaya, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye

Prof. Dr. Murat Demir, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, Türkiye

Prof. Dr. Özgür Önder, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Savaş Çevik, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Tahir Yeşilada, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke, Kuzey Kıbrıs

Doç. Dr. Tarık Atan, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs

NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. European University of Lefke (EUL) Journal of Social Sciences is a double-blind peer- reviewed journal published twice a year, in June and December. The scope of the journal includes all disciplines and branches of social sciences.
2. EUL Journal of Social Sciences accepts contributions in English and Turkish. Manuscripts submitted for publication should be written in these languages.
3. Copyrights of the articles appearing in the EUL Journal of Social Sciences belong to EUL. Authors may use their articles elsewhere following publication, provided that a written permission is obtained from EUL.
4. Articles submitted to EUL Journal of Social Sciences should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under review for any other publication at the same time. In case another version of the article is being reviewed by another editorial board, has been published elsewhere, or will be published elsewhere, author(s) should clearly indicate this situation when submitting their work.
5. Manuscripts presented to EUL Journal of Social Sciences will first be examined by the journal's editorial board, before being forwarded to the referees. The name of the author(s), reader(s) and referee(s) will be kept anonymous during and after the review process. Review reports will be considered as confidential.
6. Manuscripts to be submitted should be complete, including endnotes, bibliography, author biographies and appendixes. Texts can be sent to the editorial board by e-mail as an e-mail attachment over Internet or by mail, as saved on a CD-ROM (please see addresses below). The files must be saved in MS Office Word format. Materials sent by post will not be returned.

E-mail: jss@eul.edu.tr

Adress: European University of Lefke
Journal of Social Sciences
Faculty of Economics and Administrative
Lefke, Gemikonağı, KKTC
Mersin 10 TURKEY

7. For both English and Turkish written articles, authors are invited to ensure that their work is compliant with EUL Journal of Social Sciences style. The editorial board of the journal also suggests that non-native English speakers ensure that their article has been read and corrected by a competent, preferably native, English speaker. The Editors of the EUL Journal of Social Sciences will not perform any re-writing or correction before publication.

8. Potential contributors are encouraged to visit EUL Journal of Social Sciences' web page (<http://en.lau.edu.tr/euljss/>; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/euljss/user>) to examine visual examples of the journal's publishing style, also described below.

EUL JOURNAL of SOCIAL SCIENCES STYLE

1. Articles submitted to EUL Journal of Social Sciences should consist of the following main sections: Main title in English and in Turkish, author name(s), abstract in English, keywords in English, abstract in Turkish, keywords in Turkish, main text, references, author biographies in English and in Turkish, appendixes.
2. Page margins should be as follows: 3 cm from top, bottom and right and left. Gutter: 0,5 cm from left
3. All texts should be in Times New Roman font.
4. Article title in English and in Turkish should be in 14 point, bold, center-aligned, without indentation.
5. Name, title and affiliation of the author should be in 10 points, bold, italic letters. If the article has been written by a single author, the alignment should be centered (middle of the page). In case there are multiple authors, their names, titles and affiliations should be placed alphabetically by their family names, from left to right and top to bottom (first author at left, second at right, third under the first, fourth under the second, etc.) in two columns. The alignment is centered for each column.
6. After the author names, the body text should be formatted as a single column. The alignment is justified. The body text should be in 12 points, single-spaced lines. Indentation should be 0,63 cm from the left. Space between paragraphs should be 0 nk before and 6 nk after. The space between each line is 10 nk.
7. Articles will be preceded by an abstract, written both in English (first) and Turkish. Abstracts should be in bold and italic characters. Five keywords in English and in Turkish should be given respectively after each abstract. Alignment for abstracts section is justified, without indentation.
8. Subtitles should be organized as follows: Main subtitles should be in bold majuscules and will be numbered as "1., 2., 3., etc." Main subtitles' alignment should be left.
9. First level subtitles should be in bold small letters, indicated with numbers (1.1, 1.2, 1.3, etc.); second level subtitles should be small letters in italics (1.1.1., 1.2.1., 1.3.1., etc.). All subtitles should be 12 points, with left alignment. Indentation is 0,63 from left for main subtitle, first, second and third level subtitles.
10. For relatively long citations, interviews, speeches, verbal statements, the text should be in 10 points, italic letters, separated with commas. Alignment is justified. Indentation is 0,63 cm from left.
11. When an abbreviation is used for the first time, it should be given in parenthesis following the word or word group which it replaces.
12. References should not be given as endnotes or footnotes (please see the end of this section for bibliography style)
13. Mathematical equations should be in 12 points, italic characters, center-aligned. Authors are suggested to use an equation editor.
14. Images, tables, schematics and graphics can be placed in the text, as well as in appendixes after the bibliography section. A space of two lines should be left blank before and after these visual elements, in order to separate them from the text. A legend (title) should be given under each element, including type (schematic, map, table, figure, etc.); respective number and resource or reference if needed (Table 1: ..., Figure 1:). The legend should be in 10 points, bold letters. It should be left-aligned.
15. The bibliography section should come after the body text, with the same style except its alignment should be justified without indentation.
16. Author biographies should be in English (first) and in Turkish, written in 12 points, italic letters, with justified alignment. Biographies should not exceed 100 words and indicate the current academic position and research interests of the authors.

EUL JOURNAL of SOCIAL SCIENCES BIBLIOGRAPHY STYLE

1. The contributors should use “author-date-page” system for citing other authors in their article as follows: Name of the author(s), year: page numbers, in paranthesis. Example: (Gilbert, 1997: 38).
2. All resources used for citations in the article should be given in detail in the Bibliography section, organized alphabetically with respect to the first letter of the names of the authors.

a. Books with one author

In the text: (Mucuk, 2007: 75)

In the bibliography: Mucuk, İsmail (2007), *Pazarlama İlkeleri*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

b. Articles with one author

In the text: (Romer, 1998: 35)

In the bibliography: Romer, P. M. (1998), “Endogenous Technologies Change”, *Journal of Political Economy*, 98(1): 71-102.

c. Books with two authors

In the text: (Ergun and Polatoğlu, 1992: 175)

In the bibliography: Ergun, T. and Polatoğlu, A. (1992), *Kamu Yönetimine Giriş*, TODAİE, Ankara.

d. Articles with two authors

In the text: (Turkoz and Akyol, 2008: 150)

In the bibliography: Türköz, İ. and Akyol, A. (2008), “Internal Marketing and Hotel Performance”, *Anatoli: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 19(1): 149-154.

e. Book with more than two authors

In the text: (Von König *et al.*, 1981: 199)

In the bibliography: Von König, K., Oertzen, H.J. and Wagener, F. (1981), *Öffentliche Verwaltung in der Bundesrepublik Deutschland*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.

f. Article with more than two authors

In the text: (Erdoğan *et al.*, 2007: 130)

In the bibliography: Erdoğan, N., Akyol, A., Ataman, B.M. And Dökmeçi, V., “Comparaison of Urban Housing Satisfaction in Modern and Historical Neighborhoods in Edirne, Turkey”, *Social Indicators Research (SIR)*, 81(1): 127-148.

g. Book with editor(s)

In the text: (Kavanagh and Seldon, 1994: 121-188)

In the bibliography: Kavanagh, D. and Seldon, A. (ed.) (1994), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London

h. Sections from books with editor(s)

In the text: (Riddell, 1994: 53)

In the bibliography: Riddell, P. (1994), “Major and Parliament”, Kavanagh, D. and Seldon, A. (eds.), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London, 46-63.

i. Publications with no author or editor stated

In the text: (DPT, 1989: 145)

In the bibliography: DPT (1989), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*, Ankara

j. Conference and other colloquium proceedings

In the text: (Asimov, 1989: 14)

In the bibliography: Asimov, I. (1989), "Science-Fiction as a Social Stimulus", *Proceedings of the XI. International Science-Fiction Convention*, Boston (1988), ASFWA, New York, 12-22.

k. Articles and other texts in non-scientific periodical publishings

In the text: (Altaylı, 2000)

In the bibliography: Altaylı, F., "Deprem ve Toplum", *Hürriyet*, 21 August 1999, 19.

l. Articles and other texts in non-scientific periodical publishings with no author

In the text: (Sabah, 2001)

In the bibliography: "Afet Kanunu Değiştirilecek", *Sabah*, 21 September 2001, 6

m. Internet resources

In the text: (www.hotel-online.com)

In the bibliography: <http://www.hotel-online.com/Neo/News/PressReleases1999-3rd/July99-PATATSA.html>, Retrieved: 09.05.2000

YAZARLAR İÇİN BİLGİLER

1. Lefke Avrupa Üniversitesi (LAÜ) Sosyal Bilimler Dergisi haziran ve aralık aylarında olmak üzere yılda iki defa yayınlanan iki hakemli bir dergidir. Derginin yelpazesi toplum bilimlerinin tüm disiplinlerini ve dallarını kapsamaktadır.
2. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi yalnızca Türkçe ve İngilizce makaleleri kabul etmektedir. İncelenmek üzere sunulan çalışmalar bu iki dilden birinde yazılmış olmak zorundadır.
3. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanan çalışmaların telif hakları LAÜ'ne aittir. Yazarlar LAÜ'nden yazılı izin almak koşuluyla çalışmalarını başka yerlerde kullanabilirler.
4. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makaleler, daha önce başka bir yerde yayınlanmamış veya halen yayınlanmak üzere başka bir yayın organında incelenmekte olmayan, özgün çalışmalar olmalıdır. Aynı makale değiştirilmiş bir hali dahi olsa, başka bir editörler kuruluna gönderilmiş, başka bir yayın organında yayınlanmış ya da yayınlanmak üzere kabul edilmiş ise yazar bu durumu açıklıkla belirtmelidir.
5. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne iletilen makaleler derginin editörler kurulu tarafından gözden geçirildikten sonra hakemlere gönderilir. Yazarların, editör ve hakemlerin adları bu incelenme süreci sırasında ve sonrasında saklı tutulur.
6. İncelenmek üzere gönderilecek metinler özetler, dipnot ve sonnotlar, kaynakça, yazar özgeçmişleri ve varsa eklerle eksiksiz olmalıdır. Makaleler editörler kuruluna İnternet üzerinden e-posta eki olarak ya da posta ile CD-Rom üzerine kaydedilmiş olarak aşağıdaki adreslere gönderilebilir. Her iki durumda da dosya MS Office Word biçiminde kaydedilmiş olmalıdır. Posta ile gönderilen materyeller iade edilmez.

E-posta: jss@eul.edu.tr

Adres: Lefke Avrupa Üniversitesi

Sosyal Bilimler Dergisi

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Gemikonağı, Lefke, KKTC

Mersin 10 Türkiye

7. Hem İngilizce hem de Türkçe yazılmış makaleler için, yazarlar metin biçiminin LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi biçimiyle uyumlu olmasını sağlamalıdır. Anadili İngilizce olmayan, fakat İngilizce bir metin sunacak yazarlara çalışmalarını İngiliz dili konusunda yetkin, tercihen anadili İngilizce olan bir kişiye gözden geçirttirmeleri tavsiye edilir. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi editörleri metinleri dil ya da biçim bakımından düzeltmeyeceklerdir.
8. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne çalışmalarını göndermek isteyen yazarların derginin web sayfasını ziyaret ederek (<http://en.lau.edu.tr/euljss/>; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/euljss/user>)

yazım kuralları ve biçim örneklerini incelemeleri tavsiye edilir. Bu kurallar ve biçim, aşağıda da ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

YAZIM KURALLARI

1. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilecek olan makaleler şu şekilde düzenlenmelidir: Sırasıyla ana başlık makalenin orjinal dilinde sonra diğer dilde , yazar adı, makale dilinde öz altına anahtar kelimeler veya makale ingilizce ise önce abstract ve keywords, ana metin, kaynakça, İngilizce ve Türkçe olarak yazar özgeçmişi ve varsa ekler.
2. Sayfa kenar boşlukları şu ölçülerdedir: Soldan, sağdan, üst ve alttan 3 cm. Cilt payı 0,5 cm.
3. Metnin tamamı Times New Roman harf tipinde olmalıdır.
4. Makale başlığı önce orjinal dilinde sonra diğer dilde büyük harflerle, 14 punto, kalın olarak yazılacaktır. Hizalama sayfa ortasıdır, girinti yoktur.
5. Yazar adı, ünvanı, görev yeri, e-posta adresi 10 punto, kalın ve devrik harflerle yazılmalıdır. Hizalama sayfa ortasıdır (tek sütun). Birden fazla yazar olması durumunda, yazar adları ve bilgileri soyadlarına göre alfabetik olarak, önce sol sütuna sonra sağ sütuna (örnek: birinci yazar sola, ikincisi sağa, üçüncüsü sola birinci yazarın altına, dördüncüsü sağa ikinci yazarın altına vb.), ortalanmış olarak yazılmalıdır.
6. Ana metin tek sütun olarak düzenlenmelidir, hizalama iki yana yaslı biçimde olmalıdır. Gövde metni 12 punto olarak yazılmalıdır. Satır aralıkları “tek” olarak seçilmelidir. Paragraf başları girintisi 0,63 cm'dir. Satır öncesi boşluk 0 nk, satır sonrası boşluk 6 nk, iki satır arası boşluk 10'dur.
7. Makalenin özeti önce makale orjinal dilinde sonra diğer dilde 12 punto, kalın ve devrik harflerle yazılacaktır. Hizalama iki yana yaslı olacaktır. İngilizce özetten (abstract) sonra İngilizce keywords, Türkçe özetten (öz) sonra Türkçe anahtar kelimeler verilecektir (5 adet). Makale öz ve anahtar kelimeler bölümünde paragraf başı girintisi yapılmamalıdır.
8. Makale içindeki ana başlıklar, 1.,2.,3., şeklinde numaralandırılacaktır. Bu başlıklar büyük harflerle, 12 punto, kalın harflerle yazılır. Hizalama soldaki girinti sonrasında başlayıp sola yaslı olmalıdır.
9. Altbaşlıklar şu biçimde düzenlenecektir: Birinci düzey altbaşlıklar rakam ile (1.1 , 1.2 , 1.3, ...), ikinci düzey alt başlıklar (1.1.1, 1.2.1, 1.3.1, ...). Birinci ve ikinci düzey alt başlıklar 12 punto ile yazılır. Hizalama sola yaslı olarak düzenlenecektir. Birinci ve ikinci düzey alt başlıklarda solda girinti vardır.
10. Yazılı metinlerden ya da karşılıklı görüşme kayıtları, demeç ve söylevlerden doğrudan doğruya yapılan alıntılarda:

10 punto, devrik harfler kullanılır. Alıntılar tırnak işareti için alınır.

Hizalama iki yana yaslı yapılır.

Sol taraf girintisi 0,63 cm'dir.

Satır aralığı "tektir". Satır öncesi boşluk 0 nk, satır sonrası boşluk 0 nk'dır.

11. Kısaltmalar, metin içindeki ilk kullanımlarında ifade ettikleri kavramın açık halinden sonra parantez içinde gösterilir. Daha sonra tek başlarına kullanılabilir.
12. Referanslar dipnot ya da son not olarak verilmez (Referans gösterim biçiminin açıklamaları için kılavuzun sonuna bakılmalıdır).
13. Denklemler 12 punto, devrik karakterler kullanılarak yazılır. Hizalama sütun ortası olmalıdır. Gerekli görüldüğü takdirde bir denklem editörü kullanılmalıdır.
14. Resim, çizelge, grafik ve şemalar metin içinde verilebileceği gibi, referanslar bölümünden sonra da verilebilir. Bu tip öğelerden önce ve sonra iki satır boşluk bırakılır. Altlarına tipleri ve metin içindeki sıralarını belirten numaraları yazılır ("Şekil 1:", "Tablo 1:" vb) ve kaynak belirtilir. Bu açıklamalar 10 punto, kalın harflerle yapılır. Hizalama, sola yaslıdır.
15. Kaynakça metinden hemen sonra başlamalıdır. Kaynakça metninin özellikleri gövde metni ile aynıdır. Satır başı girintisi yoktur. Kaynaklar alfabetik olarak düzenlenir.
16. Yazarın özgeçmişi önce İngilizce, sonra Türkçe olarak kaynakçadan sonra verilecektir. Özgeçmişler 100 kelimeyi aşmamalı, yazarın güncel akademik konumunu ve çalışma alanlarını belirtmelidir. Metin 12 punto, devrik harflerle yazılacak, hizalama iki yana yaslı yapılacaktır.

KAYNAKÇA KURALLARI

1. Metin içinde yapılacak yollamalar ayraç içinde (Yazar, kaynağın yayımlandığı yıl: sayfa numarası sırasıyla) gösterilecektir. Makalede kullanılan bütün kaynaklar, makalenin sonunda "Kaynakça" bölümünde, yazarın soyadına göre alfabetik biçimde bibliyografya kurallarına uygun olarak verilir.

Aşağıda farklı nitelikteki kaynakların metin içindeki yollamalarda ve kaynakçadaki yazılış biçimleri örneklerle gösterilmiştir:

a. Tek yazarlı kitaplar

Metin içindeki yollamada: ... (Mucuk, 2007: 75)

Kaynakçada: Mucuk, İ. (2007), *Pazarlama İlkeleri*, Türkmen Kitabevi, İstanbul

b. Tek yazarlı makaleler

Metin içindeki yollamada: ... (Romer, 1998:75)

Kaynakçada: Romer, Peter M. (1998), "Endogenous Technological Change," *Journal of Political Economy*, 98(1): 71-102.

c. İki yazarlı kitaplar

Metin içindeki yollamada: (Ergun ve Polatoğlu, 1992: 175)

Kaynakça Kitap: Ergun, Turgay ve Polatoğlu, Aykut (1992), *Kamu Yönetimine Giriş*, TODAİE, 4. Yayım, Ankara.

d. İki yazarlı makaleler

Metin içindeki yollamada: ... (Turkoz ve Akyol, 2008: 150)

Kaynakçada Makale: Turkoz, I. ve Akyol, A. "Internal Marketing and Hotel Performance", *Anatoli: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 19(1): 149-154.

e. İkiyden çok yazarlı kitaplar

Metin içindeki yollamada: ... (König vd. , 1981: 199)

Kaynakçada Kitap: König, Klaus/von; Oertzen, Hans Joachim; and Wagener, Frido (1981), *Öffentliche Verwaltung in der Bundesrepublik Deutschland*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.

f . İkiden çok yazarlı makaleler

Metin içindeki yollamada: ... (Erdogan vd., 2007: 130)

Kaynakçada Makale: Erdogan, N. Akyol, A., Ataman B. M., and Dokmeci, V., ‘‘Comparison of Urban Housing Satisfaction in Modern and Historical Neighborhoods in Edirne, Turkey’’, *Social Indicators Research (SIR)*, 81(1): 127-148.

g . Derleme yayınlar

Metin içinde yollamada: (Kavanagh ve Seldon, 1994)

Kaynakçada: Kavanagh, Dennis and Seldon, Anthony (ed.) (1994), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London

h . Derleme yayınlar içinde yer alan makaleler

Metin içinde yollamada: ... (Riddell vd., 1994: 53)

Kaynakçada: Riddell, Peter (1994), ‘‘Major and Parliament,’’ Kavanagh, Dennis and Seldon, Anthony (eds.), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London, 46-63

ı . Yazarsız yayınlar ya da diğer kaynaklar

Metin içindeki yollamada: ... (DPT, 1989: 145)

Kaynakçada: DPT (1989), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*, Ankara

i . Konferans ve diğer toplantı bildirimleri (basılmış)

Metin içindeki yollamada: (Asimov, 1989: 14)

Kaynakçada: ASIMOV, Isaac (1989), “Science-Fiction as a Social Stimulus”, *Proceedings of XI. International Science-Fiction Conference*, Boston (1987), ASFWA, New York, 12-22.

j) Gazete, Dergi vb. bilimsel olmayan süreli yayınlarda yazarı belirtilmiş haber ve yazılar

Metin içindeki yollamada: (Altaylı, 21 Ağustos 2000)

Kaynakçada: ALTAYLI, Fatih, “Deprem ve Toplum”, *Hürriyet*, 21 Ağustos 2000, 19.

k) Gazete, Dergi vb. bilimsel olmayan süreli yayınlarda yazarı belirtilmemiş haber ve yazılar

Metin içindeki yollamada: (Sabah, 2001)

Kaynakçada: “Afet Kanunu Değiştirilecek”, *Sabah*, 21 Eylül 2001, 6.

l. İnternet kaynakları

Metin içindeki yollamada: (www.hotel-online.com)

Kaynakçada: <http://www.hotel-online.com/Neo/News/PressReleases1999-3rd/July99-PATATSA.html>, Erişim Tarihi: 09.05.2000.